સર્વે શોખીલાઓ માટે

સદેવંત સાવળીંગા
ની આઠ ભવની વાર્તા

(સચિત્ર)

સંગ્રહ કર્તા

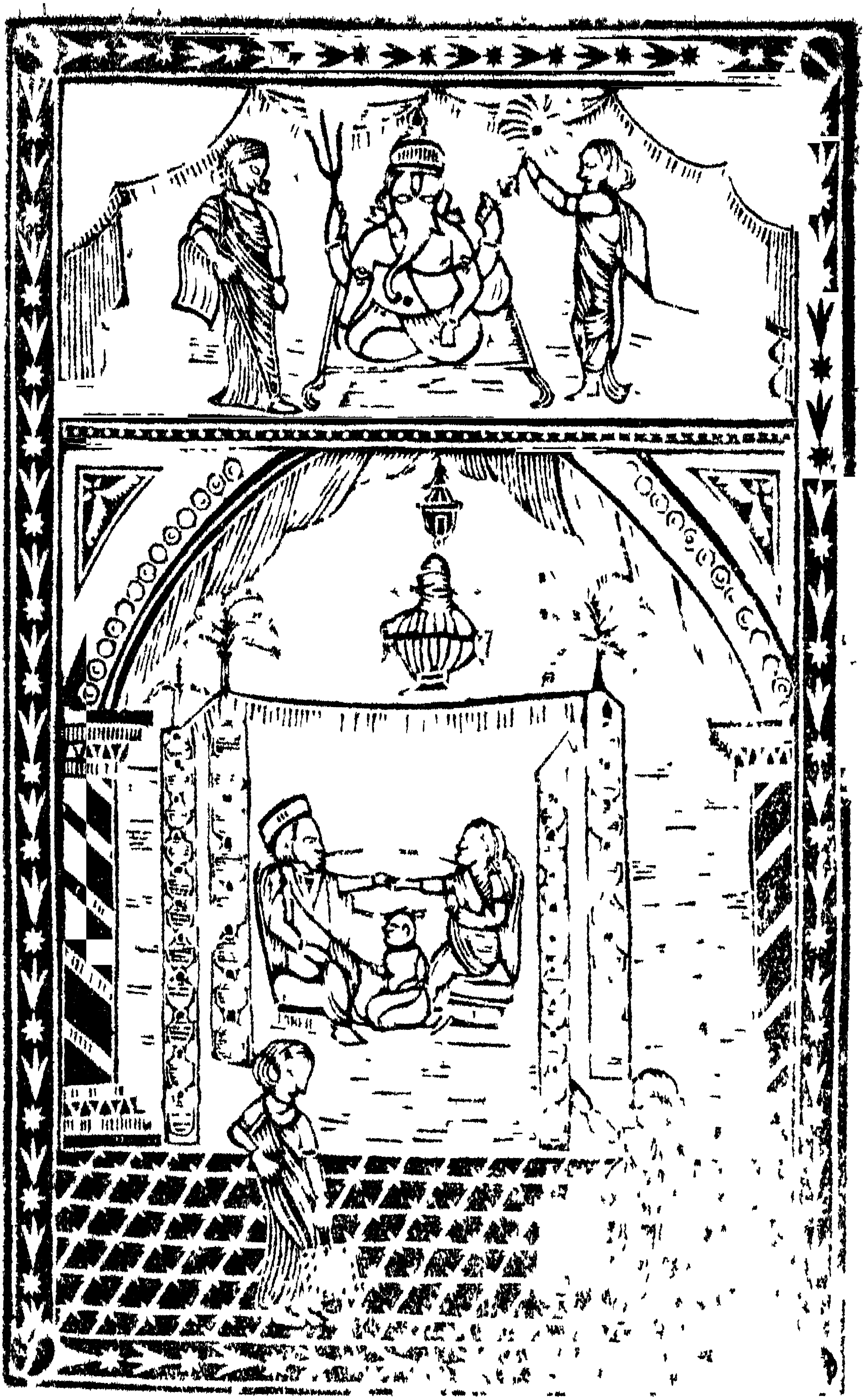
મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે

મુ. કરવાળા અમદાવાદ.

આવૃત્તિ આઠમી | પ્રત ૫૦૦૦
સંવત ૧૯૭૧ | સને ૧૯૧૫

કીંમત ૦—૪—૦

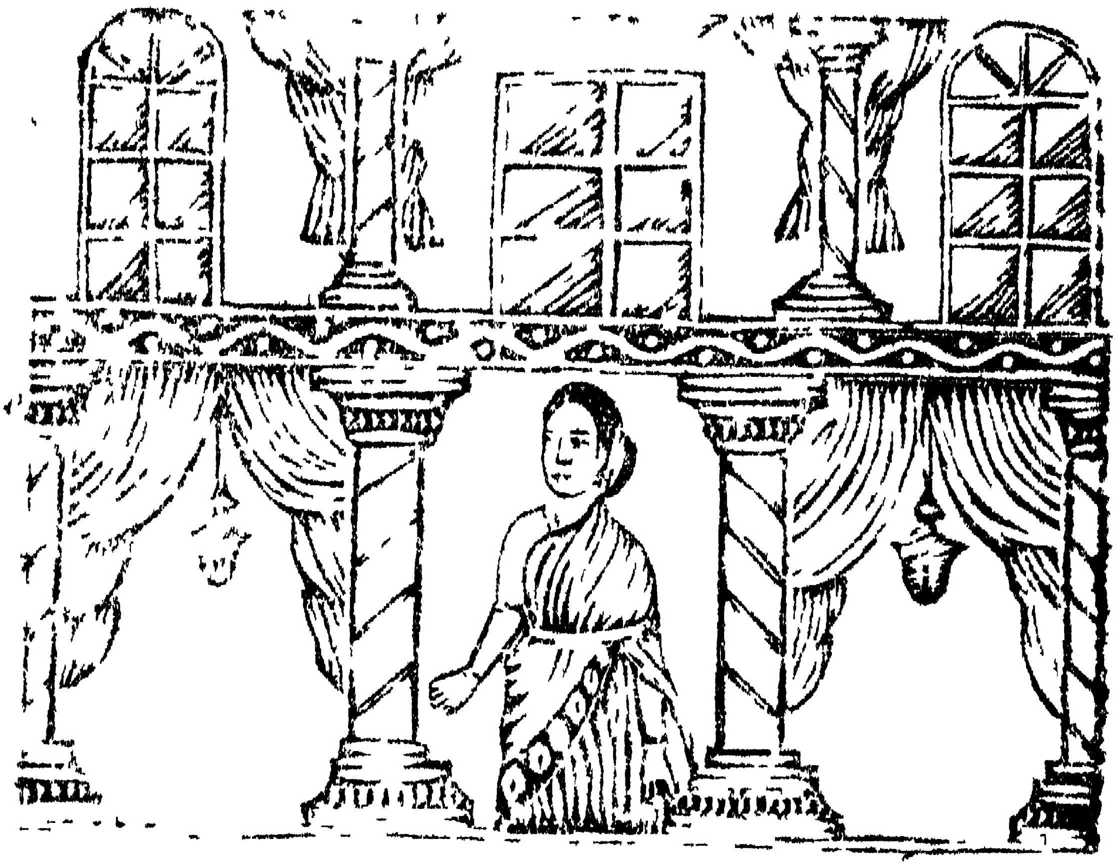
શ્રી "સુદર્શન" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં, મોતીલાલ નારણદાસે છાપી.
ઠેકાણું. - મોતીકરનેચોક - - અમદાવાદ

સદેવંત સાવળીંગાની

આઠ ભવની રસિક વાર્તા.

દુહા.

સમરૂ સરસ્વતી સારદા, માગુ હું મતી સાર;
જેથી જાય મુરખ દશા, પ્રગટે જ્ઞાન નીરધાર.
સત્યે રાજ રીધી મળે, સત્યે ઉગે ભાણ;
સત્યે સુજસ પામે ઘણો, સત્યે કોટી કલ્યાણ.
સત્ય થકી સજન ભલા, સત્યે વરસે મેહ;
સત્યવંત તો સુખીઆ સદા, દુઃખ ન પામે તેહ.
સત્યવંત તમે સાંભળો, કથા કહું રસ ખાણ;
યુક્તી જુક્તી એહમાં, સમજો ચતુર સુજાણ.

ચોપાઇ.

સદેવંતને સાવળીંગા તણી, વાત કહું ભવ આઠ તણી;
સાંભળજો તમે દેઇ કાન, ના ભુલશો પોતાનું ભાન.
હુંકારાવીણ વાત ન થાય, માગ્યા વગર ન પીરસે માય;
મરણ વિના હૈયું ના કુટાય, લગ્ન વગર ના ગીત ગવાય.
શ્રોતા વકતા સુણજો સહુ, યુકતી જુકતી જોડી કહું;
સજન સાંભળીને હરખીત થાય, દુરજનનું મુખડું કરમાય.
એક સમે શીવ પારવતી, કૈલાસ વનમાં જાય;
અસંખ્ય જુગતી જોઇ વાવડીની, વળી બેઠા તેની જોનમાંય.

કોઇ એક દીવસને વીશે શીવ પારવતી કૈલાસપુરીને વીશે બેઠાં છે. તેવામાં પારવતીજીએ કહેવા માંડયું કે સ્વામી તમે મને દેશ દેશ અને વનેવન દેખાડયાં, પણ ઇશાન ખુણાનું વન દેખાડયું નથી, માટે કૃપાકરીને તે દેખાડો. તે સાંભળીને શીવજી કહે છે કે શું જોવું છે ત્યાં તો પાણી અને પથ્થર વીના બીજું કાંઇ નથી, માટે હું મારૂં ધ્યાન મુકીને નહી આવું. તેવારે પારવતીજી બોલ્યાં–જો તમે મને દેખાડવા નહી આવો તો હું અલોપ થઇજઇશ. એવું સાંભળી શીવજીએ કહ્યું કે જો હું તને દેખાડવા તો આવું પણ તે વનમાં અનેક પ્રકારનાં ઝાડ તથા ફુલ અને જાનવર દેખીને તું કોઇપ્રકારની હઠ ન કરેતો આવું. ત્યારે તે વારે પારવતી બોલ્યાં કે માહારે તો કાંઇ હઠ નથી કરવી. એમ કહેવાથી મહાદેવ પારવતીને લઇને વનને વીશે ચાલ્યા જાય છે, એવામાં અડધે રસ્તે આવ્યા ત્યાં જુવે છે તો અનેક પ્રકારના ફુલની વાડી અને પથ્થરમાંથી પાણી પણ ખળખળ નીકળે જાય છે તથા કેટલાંએક પક્ષીઓ ઝીણેસ્વરે કરીને ગાય છે. અને ઘણો સુગંધી પવન પણ મંદ મંદ વાયા કરે છે, તેવું સુંદર વન જોઇને પારવતી ઘણો આનંદ પામી કહેવા લાગ્યાં કે હે માહારાજ! આ જગા ઘણી સરસ દેખાય છે. પણ જ્યાંથી આ પવન થોડો થોડો આવે છે તે ઠેકાણે પાણી હોવું જોઇએ કારણ કે આવી ઠંડી લ્હેર આવે છે તે પાણી વગર આવે નહી. તે સાંભળી માહાદેવ કહે છે અહીયાં અસંખ્ય જુગની નાળીએરીવાળી સાતસેં પગથીયાંની વાવ્ય છે, અને તેનું પાણી ગંગાનદી જેવું નીર્મળ છે. તેવારે પારવતી કહેછે કે એ વાવ્યમાંઆપણે જોવા જાઇએ, તે સાંભળીને શીવજી પારવતીને લઇને તે વાવ્ય જોવા આવ્યા. તે જોઇ પારવતી ઘણી ખુશી થઇ અને કહે કે હે સ્વામી! આ વાવ્યનું પાણી મને પાઓ. તેવારે માહાદેવ એક સાગના ઝાડનું પાંદડું લઇને તેનો પડીઓકરીને વાવ્યમાંથી પાણી ભરીલાવીને આપ્યું.

દોહરો.

શીવ જળ ભરીને લાવીયાને, વળી આપ્યું પારવતીને હાથ;
પીવા માંડયું તે કામની, તમે સુણજો સજન વાત.

જે વખતે પારવતીને માહાદેવજીએ પાણી લાવીને આપ્યું તે પીવા માંડે છે, તેવામાં એક ઝાડ ઉપર બેઠેલા જાનવરનું પ્રતીબીંબ તે પાણીમાં દીઠું; તેથી ઉંચે જોવા લાગી, એટલે શીવજી બોલ્યા-જે તું પાણી મંગાવીને પીતી નથી અને કેમ ઉંચું જુવે છે? નીચું જોઇને પાણી પી જા, એટલે આપણ આપણે સ્થાનકે જઇએ. તે સાંભળી પારવતી કહે કે આ ઝાડ ઉપર જાનવર બેઠાં છે તે ઘણાં શાણાં અને સમજુ છે, પણ હાલ તો કંઈ ઉદાશમાં હોય તેમ લાગે છે; માટે તેનું શું કારણ હશે? શીવજી કહે કે હે સ્ત્રી તેવાં વાંદરાં તો ઘણાં ફરે છે, એની વાત કહેવા બેસું તો છ માસમાં પણ પુરી ન થાય. તે સાંભળી પારવતીને રીસ ચડી તેથી પેલા પડીયામાં લાવ્યા હતા તે પાણી ફેંકી દીધું અને માખીનું રૂપ લઇને શીવની જટામાં સંતાઇ ગઇ, તેથી માહાદેવ પોતે ગાંડા થઇને ધુણવા લાગ્યા, અને પારવતીની ખોળ કરવાને વનમાં ફરતાં ફરતાં જેમ પારવતીને ન દેખે તેમ તેમ વધારે ધુણવા માંડયું.

ચોપાઇ.

પાત્ર પાણીનું ફેંકીયું ને, વળી લીધો માખીનો વેશ;
શીવજી પારવતી ખોળવાને, કાંઇ ફરતા ગાંડરૂ વેશ.

ત્યાર પછી શીવજી કાલાવાલા કરી કહે કે હું તારાથી થાક્યો. તું જે કહીશ તે કરીશ. એવું સાંભળીને પારવતી પોતાનું મુળ સ્વરૂપ કરીને શીવ સામી ઉભી. હવે શીવજી કહે કે પારવતી તું ક્યાં ગઇ હતી? તારા વગર તો હું ગાંડો થઇ ગયો હતો, તે હવે તને દેખીને ભાન ઠેકાણે આવ્યું. હું તને ખોળી ખોળીને થાકયો, માટે ક્યાંથી તું આવી? પારવતી કહે કે હું તો તમારી પાસેને પાસેજ

હતી. મને પેલા વાંદરાની વાત કહી સંભળાવો. હવે શીવજી કહે છે અને પારવતી સાંભળે છે.

ચોપાઇ.

શીવ કહે તું સાંભળ નાર, અનુક્રમે કહુ આઠ અવતાર;
પેહેલો બ્રાહ્મણ બ્રામણી સાર, બીજો ચકવો ચકચો નરનાર.
ત્રીજે હરણો હરણી કહી, ચોથે મોર મોરડી થઇ;
પાંચમે હંસ હંસલી સાર, છઠે રાય તણો અવતાર;
સાતમે વાંદર વાંદરી થયાં, વીજોગથી બહુ દુઃખીયાં લહ્યાં;
આઠમે થશે નર અવતાર, તે બધો કહું છું વીસ્તાર:
વીજોગ મટી થશે સંજોગ, દુઃખ ટળી થાશે સુખ થોક.

સોરઠો.

ગયા સાત અવતાર, વીજોગે નર નારના;
સંજોગ અવશર સાર, આઠમો થાશે હવે.

આ સાંભળીને પારવતી કહે કે આતો તમે મોઘમ વાત કહી, પણ તેના આઠ અવતાર શી રીતે થયા, અને શા થકી વીજોગ થયા? તે સર્વે કહો નહીંતો સંતાપ/જાઇશ. શીવ કહે—અરે એકવાર તો સંતાઇ જઇને મારૂ દીલ ઉદાસ કરી નાંખ્યું ને વળી એ શું બોલી? તું કહે તેમ કરૂં? માહાદેવ કહે છે.

દોહરો.

આજ ઓછંગ થકી થાય, પ્રગટ સારદા આપ;
નારદ ત્યાર પછી થયા, મુની મહા પ્રતાપ.
શશી શુકલપક્ષ તણો, દીન દીન વાધે જેમ;
અભરક ઉછેરે એમ, એ અતી સુમતીના તેમ.
પુત્ર પુત્રી જ્યારે થયાં, પાંચ વરસની જોડ;
બાળક હઠ લીધી ઘણી, રમત રમવાના કોડ.

પાંચ વરસનાં નારદને સરસ્વતી એ થયાં, કોઈક સમયને વીશે રમત રમતાં બંને રોઇ પડયાં, તે શબ્દો શીવજી ધ્યાન ચુક્યા, વેદ ભણતાં બ્રહ્માં ભુલ્યા અને સાગરમાંનું પાણી ઉછળવા માંડયું. ત્યારે બ્રહ્મા અને સાવીત્રીએ આવીને છાનાં રાખવાની ઘણાક કર્યા, લકટા, કાચકા, ભમરડા, મોર ચકલી બીગેરે ઘણાં રમકડાં આપ્યાં, પણ રોતાં રહ્યાં નહી. અને બ્રહ્માએ બે પુતળીઓ કરી, તેમાં મરદની પુતળી નારદને અને સ્ત્રીની પુતળી સરસ્વતીને આપી, તે જોઇને છાનાં રહ્યાં.

છપ્પો.

નગર નામ ધારાપરી, વસે વીપ્ર ત્યાં એક;
તેન નહી પેટ સંતન કંઈ, માટે ધર્યો વીવેક.
પાડોશી પણ તેહનો, હતો વાંઝીયો આશ;
તે પણ દીન રંજન કરે, ઉરમાં અતી વિલાપ.
તપ આદરીને આજ તણું, ઉર ધરી આશ અપાદ;
વીચાર કરીને બે જણા, બેઠા વન મોઝાર.

આ બે બ્રાહ્મણને તપ કરતાં ઘણાક દીવસ થયા ત્યારે બ્રહ્મા પ્રસન્ન થઇ, માગો માગો બોલ્યા, ત્યારે એકે પુત્ર માગ્યો ને બીજાએ પુત્રી માગી, બ્રહ્માએ કહ્યું કે તમારા કર્મમાં નથી તે ક્યાંથી આપું ? ત્યારે બંને બોલ્યા કે તમારા જેવા મળે કર્મ આગળ રહ્યું, ત્યારે તમે દેવ શાના ? છેવટ પેલી બે પુતળીઓ આપી, એટલે ખુશી થઇને ઘેર ગયા ને સ્ત્રીને નવ મહીના વીતે પુત્ર થયો ને બીજાની સ્ત્રીને પેટે પુત્રી થઇ. આ બંને બાળક સાત સાત વરસનાં થયાં એટલે પરણાવી દીધાં, પછી પુત્ર અગીયાર વરસનો થયો, ત્યારે કાશીએ ભણવા મોકલ્યો; ત્યાં વિદ્યા શીખીને ધન રળીને પોતાના ઘર તરફ આવે છે, એટલામાં એક ગામ આવ્યું, ત્યાં તેનો સસરો મળ્યો, પોતાને ઘેર લઇ ગયો, અને તેના સારૂ રસોઇ કરવા છોડીને

તેના સ્વામી પાસે મોકલી. ભટજી તથા સ્ત્રી એકાંત ઠેકાણે જઇ રહ્યાં, પણ સંસારની વાતમાં ભટજી સમજ્યા નહી, ત્યારે સ્ત્રીએ તેને શીખવ્યો. હવે કેટલાએક દીવસ પછી પોતાની સ્ત્રી સાથે લઈને બાપના ગામ તરફ જાય છે રસ્તામાં બંનેને બહુજ તરસ લાગી, પણ પાણી કાંઇ દીઠું નહી, પછી બાવાની તુંમડીમા પાણી દીઠું તે માગવાથી બાવાએ આપ્યું તો ખરૂં. પણ તે નવટાંકને આશરે હતું. તેથી સ્ત્રી કહે કે પાણી તમે પીઓ અને પુરૂષ કહે કે તું પી, એમ કરતાં કંઠ સુકાયાથી બંને મરણ પામ્યાં. એવામાં પાર્વતી બંનેને મુવેલાં જોઇ શીવને કહેવા લાગ્યાં કે આને સજીવન કરો ! ત્યારે શીવ કહે કે સજીવન કરૂં તો ખરો, પણ આગળ પાછાં મને નડશે માટે તું હઠ મુકી દે. પારવતી કહે કે અમે તે થાય પણ એ બંનેને જીવતાં કરો, પછી પાણી મંત્રીને છાંટયું એટલે સજીવન થયાં, અને તુંમડી હતી તે શીવના પ્રભાવથી પાણીથી ભરાઇ ગઇ તે જોઇને બ્રાહ્મણે પોતાની ઝોળીમાંથી લાડવા હતા તે કહાડીને ખાધા અને તુંમડીમાથી પાણી પીધું. અને ગામની ભાગોળે આવીને શીવના દહેરામાં ઉતર્યા. એવામાં વીષય કરવાની તેમની મરજી થઇ પણ જગાની સંકડાશને લીધે શીવનું લીંગ તેમને અડચણ કરવા લાગ્યું જેથી તે ઉખેડી નાંખ્યું અને ભોગ કરવા મંડયાં.

છપ્પો.

કામીની નહી શરમ, કામી જન ધરમ ન ધારે;
કામીને નહી લાજ, કામી જન મરે ને મારે.
કામીને નહી ભાન, કામી તે કાંઈ ન વિચારે;
કામીને નહી શુધ, જ્યારે કામાતુર થાએ.
કામી કરમ કરે ઘણું, ન ગણે પુન્ય કે પાપ;
કામી સમો પામી નહી, કહું છું સાચી વાત.

તે વારે શીવજી પારવતીને કહેજે મેં તને કહ્યું નહોતું કે આને જીવાડવાથી હરકત કરશે. જો મારી મુરતી અણે ઉપેડીને ફેંકી દીધી. તે વારે પારવતી કહે કે તમે તમારૂં સ્વરૂપ બદલીને તેના પાસે જઈ બીવરાવો, પછી શીવજી બાવાનો વેશ લઇને દેરામાં આવીને કહે—અરે દુષ્ટ ! તમે નીકળો નહીતો શ્રાપ દેઇશ. પેલાં બંને જણ કહે જે અહીંયા તારા બાપનું શું લાગે છે ? એ રીતે કહીને બંને જણ મારવા મંડયા, તેથી શીવજીએ શ્રાપ દીધો કે તમારા સાત ભવ વીજોગમાં જશે. તે સાંભળતાં વારજ બે જણાં ભાન વગરનાં થઇ ગયાં અને ત્યાંથી બેઠાં થઇને વીચાર કરવા મંડયાં કે આપણે કાશીએ જઇને કરવત મુકાવીએ; એવો વીચાર કરતાં કરતાં વહાણું વહી ગયું ને તે સ્ત્રીનો ધણી ગામમાં ખાવાનું લેવા ગયો. એવામાં રાજાનો કુંવર રમવાને નીકળ્યો હતો તે ત્યાં આવી ચડયો ને તે સ્ત્રીને જોઇને કામવશ થયો, અને કહે કે તું મારી રાણી થા અને મારે ઘેર ચાલ, જો સમી રીતે આવીશ તો ઠીક છે નહી તો જબરાઇથી લઈ જઇશ. તે સાંભળી સ્ત્રીએ વીચાર્યું કે હમણાં તો ગયા વગર છુટકો નથી, એમ ધારી તે કુંવરની સાથે ગઇ. અને કહે કે હાલ મારે છ માસનું વ્રત છે તેથી કુંવરે તેને એક મહેલ રેહેવા સારૂ આપ્યો. હવે તેનો ધણી આવીને જુવે છે તો પોતાની સ્ત્રી દીઠી નહી. તેથી દુઃખ પામ્યો અને કાશીએ જઇ કરવત મુકાવ્યું. હવે એક રાતે પેલી સ્ત્રી મેહેલમાંથી નીકળી પુરૂષનો વેશ પેહેરીને ઘોડે બેઠી; અને તેને એક રાવતે દીઠી તેથી તે પાછળ પડયો. થોડેક દુર ગયા પછી પેલીએ રાવતને દીઠો, ત્યારે વીચાર્યું કે આ મારૂં શીર કપાવશે માટે એને બોલાવું તો ખરી, એમ ધારીને કહ્યું કે તું કોણ છે. રાવત કહે હું રાજાનો ચાકર છું, પણ જો તું મારી સ્ત્રી

થાય તો તને કાંઈ દુઃખ આવવા નહી દઉં ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે હાલ તેની મરજી મુજબ હા કહું ને પછી એનો પણ ઘાટ ઘડીશ એમ ધારી તેનો સાથે રાખ્યો, તેવામાં એક ગામ દેખીને પેલા રાવતને કહ્યું કે ખાવાનું લઈ આવ. પેલો રાવત ભરૂંસો રાખીને ગામમાં ગયો, તેજ વખતે પેલીએ ઘોડો સટકાવી દીધો અને તે કાશીએ ગઈ, ત્યાં જઈ કરવતવાળાને પુછ્યું કે ભાઇ ! અહીં કોઈ બ્રાહ્મણ આવ્યો હતો ? તે વેળા કરવતવાળો કહે કે હા એક આવ્યો હતો તેને મહાદેવે શ્રાપ દીધો હતો કે તારા સાત ભવ વીજોગે જશે ! તેથી તેણે મને કહ્યું કે મારો શ્રાપ નીવારણ કરવા કરવત મુક ? તે વારે મેં કહ્યું કે મહાદેવજીનો શ્રાપ મટશે નહી અને તુ કરવત મુકાવીશ તે એક ભવનું ફળ દેહ મુકયાનું મળશે. એમ કહીને કરવત મુકાવ્યું. તેને થોડી વારજ થઈ છે, તે સાંભળીને તે સ્ત્રીએ ઘોડો ને બીજો સામાન ધરમાદા કરીને પોતે પણ કરવત મુકાવ્યું ; ત્યાંથી મરીને બંને જણ ચકવી અને ચકવો થયાં ને વનમાં રહેવા લાગ્યાં. એવામાં તે બંને એક ઝાડની ઘટા ઉપર બેઠાં છે ત્યાં એકદમ દવ લાગ્યો તે દવ બેઠેલાં ઝાડની નજીક આવ્યો અને તે પણ બળવા માંડયું, તેથી તેનાં પાંદડાં બળી નીચે પડવા લાગ્યાં; તે માંહોમાંહે એક બીજાને કહેવા લાગ્યાં.

દોહરો.

પાન વછુટયાં જોને હાળશું ને, વળી સુણો વનના રાય;
અબ આપન કબ મીલીંગે, હુવ દુર પડંગે જાય.

પાંદડાં કહે છે—અરે ભાઈ ! આપણે જુદા પડીએ છીએ તે હવે ક્યારે મળીશું ? ત્યારે ઝાડ બોલ્યું કે આપણું મળવું તો ઘણું મુશ્કેલ છે, કારણ કે તેમાં આપણો કાંઇ ઉપાય ચાલવાનો નથી કે અહીંથી બચીએ પણ પેલાં જાનવર બીચારાં બેઠાં છે તે કાંઈ કરતાં

ઉડી જાયતો જીવતાં રહે.

દવ બળતો તે દેખીનેરે, કાંઇ તરૂવર કગે સુણ રાય.
અમેતો બળીએ પાંખો વીના, ભુંડા પંખી ઉડી કેમ ન જાય.

ઝાડ કહે છે કે હે પંખી ! તમે પાંખોવાળાં છો તે ઉડી જાઓ ! અમારે પાખો નથી માટે બળીશું. પંખીએ કહ્યું કેઃ—

ફળ ખાધાં ઘર કર્યાં ને વળી બેશીએ રોજ તમારી ડાળ;
તમો બળો ને હમે ઉડીયે, તે પ્રીત કેમ પરખાય.

હે તરૂવર ! અમે નીરંતર ત્હારાં ફળ ખાઇએ અને વળી ત્હારા ઉપર ઘર કરીને રહીએ, તાહારી ડાળ ઉપર બેશીએ અને હવે તું બળે ને હમે જીવીયે એ વાત ઠીક નહીં, માટે હમે તો તમારાં ભેગાં બળીશું

હળદી તો જકદી તજેને વળી ચુનો તજે સફેત;
દોનું મીલે કંકુ ભયા, માટે બલીહારી તેનું હેત.

પંખી કહે છે કે હે ભાઈ ! સાંભળ ? જેમ હળદર ને ચુનો ભેગાં થાય છે તે વેળા હળદરની પીળાસ મટી જાય છે અને ચુનાની સફેતી મટી જાય છે ને પછી કંકુના જેવો લાલ રંગ થાય છે માટે હમે પણ તેવીજ પ્રીતી કરનારાં છીએ તે કેમ ઉડી જઇએ. એમ કહીને બંને બળી મુઆં. ત્યાંથી ત્રીજા ભવમાં હરણ અને હરણી થયાં, તે ઘાસ ચરવાને જાય છે તેવામાં એક પારધીએ તેમને ઘેર્યાં તે વેળા હરણો કહે છે.

પાપી પારધી ક્યાંથી આવીઓને કાંઇ લેવા હમારારે પ્રાણ;
વગર વાંકે અમને મારીશ તો, તેમાં તાહારૂં શું સરશે કામ.

પાપી તું ! અમારા વગર વાંકે પ્રાણ લેવાને ક્યાંથી આવ્યો ? અમને મારવાથી તારૂં શું સારૂં થશે ? તે સાંભળી પારધી કહે છે.

હું તો પાપી છુ નહી પણ, કાંઇ મોકલો રાજાએ મને અહી;
ભક્ષણ કરવા તેહને, હું તો લઈ જઇશ તમને તહી.

હે હરણ ! હું તો પાપી નથી, પણ રાજાએ મને મોકલ્યો છે તેથી હું તમને ત્યાં લઈ જઇશ એમ કહે છે તેટલામાં હરણો કુદકો મારીને નાશી ગયો, અને હરણી પકડાઈ ગઈ, તેને ઝાલીને લઈ જાય છે તે વારે હરણી બોલી.

ભાઇરે વીરા મારા પારધી, તું કાંઇ દયા કરી મને છોડ;
સ્વામી માહરો નાશી ગયો કે, જેથી ભાગી પડી મારી જોડ.

એવી રીતે હરણીનું બોલવું જોઇને પારધીને દયા આવી, તેથી તેને છોડી દીધી. પછી તે હરણી હરણને ખોળવા નીકળી. એક પર્વત પાસે તે હરણને સુવેલો દીઠો. તેથી પોતે પણ માથું કુટીને મરણ પામી; ત્યાંથી મરીને હંસ હંસલી થયાં તે એક દીવસ વનમાં રમવાને નીકળ્યાં હતાં, તેવામાં એક મોટો નાગ આવ્યો. તે બંનેને ગળી ગયો, તે વખતે બંને જણે પરમેશ્વરનું નામ સંભાર્યું તેથી કરીને હંસલીનો જીવ દેવપુર નગરને વીશે સતવાન રાજાની કુંરમતી સ્રીને પેટે દીકરી થઈ અને તેનું નામ ગુણવંતી પાડયું. હવે તે ગુણવંતીના બાપે તેનો વીવાહ તે બલભ કુંવરના સાથે કીધો. અને તેની માએ તથા તેના ભાઇએ અને કાકાએ જુદે જુદે ગામ વિવાહ કીધા એવામાં લગનને વીશે તે ચારે જણ પરણવા આવ્યા, માંહો માંહે લડવા માંડયા. તે જોઇને ગુણવંતી કન્યા ક્રોધ કરીને વીચારવા લાગી, જે માહારા વાસ્તે આ બધા લડી મરે છે; માટે મને ધીક્કાર છે એમ ધારીને અગ્નીમાં બળી મુઇ, તેની સાથે એક જણ મોહ કરીને ભેગો બળી મુઓ અને બીજો રાજ છોડીને દેશાંતર નાશી ગયો. ત્રીજો તેનાં હાડકાંને રાખ ગંગામાં વેહરાવી આવ્યો, અને ચોથો વલભ નામનો કુંવર પોતાને ઘેર જઇને સ્રીનો પીંડ મુકીને જમવા લાગ્યો. હવે જે દેશાવર નાશી ગયો હતો, તેને વનમાં ફરતાં ફરતાં એક જોગી મળ્યો, તેને કહે છે કે હે મહારાજ ! હું

દુઃખીઓ છું, માટે આજની રાત તમારા મઠમાં સુવા દ્યો ? બાવો કહે ઓ સામી ઝુંપડી મેં સો જા ! પછી સુતો. મધરાતને સમે પેલાને ઉંઘેલો જાણીને બાવો ઉઠીને એક ભોંયરામાંથી મડદુ લાવ્યો, તે મડદુ એક બાદશાહની ઓરતનું .હતું તે જોગી કબરમાંથી કહાડી લાવેલો હતો, તે દહાડે ભોંયરામાં મુકી આવતો અને મધરાતે પોતાના મઠમાં લાવીને અમરીત છાંટી સજીવન કરીને તેની સાથે ભોગ કરતો; તે પેલા રાજાના છોકરાએ દીઠું, એટલે વીચાર કરવા લાગ્યો કે આ જોગીએ જે પાણી છાંટયું તે ક્યાંથી અને ક્યાં મુકે છે તે જોવું જોઇએ, એમ ધારી હળવે રહીને બહાર નીકળી જોગીને અમૃતનો સીસો મુકતાં દીઠો. તે જોઇને પોતે સુઇ રહ્યો. સવારમાં જોગી ફરવા નીકળ્યો, તે વેળા પેલા રાજાના કુંવરે છાનોમાનો અમૃતનો સીસો બાવાના મઠમાંથી ચોરી લીધો, અને જ્યાં સ્ત્રી બળી મુઇ હતી ત્યાં આવીને સીસામાંથી અમૃત છાંટયું એટલે બંને બળી મુવેલાં સજ થઇ ઉઠયાં. તે વાતની ગામો ગામ ખબર થવાથી પ્રથમની પેઠે ચારે જણા એકઠા થઇને જુદ્ધ કરવા માંડયું. તેવામાં તે કન્યાના બાપે નગરમાંથી મોટા ને હુંશીયાર સાહુકારોને બોલાવીને કહ્યું કે તમે પંચાત કરો કે આ કન્યાનો વર ખરો કીયો ? તે સાંભળી પંચાતીએ ખુબ વીચાર કરીને કહ્યું કે સાંભળો ! જેણે જીવતાં કર્યાં તે તો બાપ થયો, અને જે નદીમાં નાખી આવ્યો તે દીકરો થયો. દીકરો હોય તે વેહેરાવે અને તેના ભેગો બળી મુવો હતો તે પાછો તેનીજ સાથે જન્મ પામ્યો તેથી તેનો ભાઇ થયો, અને જે પીંડ મુકીને ખાતો હતો, તે સ્વામી થયો; માટે તેને પરણાવવી જોઇએ એ રીતે પંચાતીએ ઇન્સાફ કીધો, ત્યારે રાજાએ વલભકુંવરને તેની દીકરી પરણાવી તે પોતાના નગરમાં ગયો. એક દીવસ તે સ્ત્રી અને ભરથાર બંને જણ ગામ બહાર હવા ખાવાને ગયાં છે,

ત્યાં એક મેટા વાઘ આવ્યો તે રાજકુંવરને મારી નાંખીને જંગલમાં લેઈ ગયો, એટલે રાણી જંગલમાં ખોળવા ગઈ તે ઘણા દીવસ ભુખી તરશી ફરતી ફરતી એક પહાડની નજીક આવીને વીચાર કરે છે કે કદી વાઘ મારા સ્વામીને ખાઈ ગયો તો નહી હોય ? એટલામાં એક ચોરે તે બીચારીને લુંટી લીટી, તેથી ઘણું દુઃખ પામીને એક કુવામાં પડીને મરણ પામી, તે વાંદરી થઇ ને રાજકુંવર પણ મરીને વાંદરો થયો. તે વાંદરો ને વાંદરી આ ઝાડ ઉપર બેઠાં એજ છે. એ જીવોને તમારા શ્રાપથી છ ભવ સુધી દુઃખ પડયું, માટે હવે તો તેમને વીજોગ ટાળી સુખી કરો ? તે વારે મહાદેવજી કહે કે હે પારવતી ! તું ધીરજ રાખ ? હવે એમને ધીરે ધીરે સુખ થશે.

ધીરે ધીરે રાવતાને, ધીરે ધીરે સબ કુછ હોય;
માળી સીંચે સોગણા પણ, રત વીના ફળ ન હોય.

શીવ કહે, પારવતી ધીરે ધીરે સઘળું કામ થાય છે. માળી ચાહે તેટલું પાણી ઝાડને પાયે, પણ ઋતુ વીના ફળ કદી થાયજ નહીં. માટે જે વારે એમને માણુસોનો ભવ હવે આવશે તે વારે સુખ અને સંજોગ થશે ત્યારે પારવતી કહે છે કે આ વખતે અમૃત ચોઘડીઉં છે, માટે હમણાંજ આ વાવમાં બંને જણ પડે તો માણુસ થઇ જાય એવો આ વાતનો મહીમા છે.

ઉંચા તારા ટગમગે ને વળી નીચેરી મહાજળ વાવ;
તેમાં પડે દો જનાવરાં, તો સરજે નરને નાર.

ચોપાઇ.

સરજે નર ને નાર, વળી ઇશ્વર તો એમ કહે;
એ નાળીએની વાવ અવતાર તો અમર રહે.

આપ્યું સીંહાસન કોય, રાજ કરે ચકવે;
અનેક જુગ વહી જાય, અવતાર તો અમર રહે.

એવી રીતે કહી પારવતીને લેઇને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. શીવે કહેલું પેલી વાંદરીયે સાંભળ્યું. અને વાંદરાના સાંભળવામાં આવ્યું નહીં તેથી વાંદરી વાંદરાને કહે છે.

દોહરો.

સાંભળ ભુંડા વાંદરાને, તારૂ હૈયું રાખ નીરધાર;
પડીયે અમૃત વાવમાં તો વળી, આવે મનુષ્ય અવતાર.

હે વાંદરા ! આપણને શીવે કહ્યું તેથી વાવમા પડીયે તો મનુષ્ય થઇએ ? તેથો વાંદરો કહે છે

દેહી પોતાની બાળી કરીને, બાવો ચોળે જોને રાખ;
વાંદરી મેં જાણ્યો ઇશ્વરારે, એવા લંગોટા ફરે જોને લાખ.

સ્ત્રી એમને ઇશ્વર કેમ કહેવાય ? એવા તો રાખ ચોળી જટા વધારી લંગોટા વાળી ઘણાએ બાવા રખડે છે, માટે હું તો નહી પડું ? ને એવાનુ કહ્યું કરીએ તો જીવ ખોઇએ ?

પછી વાંદરીએ ઘણુંએ કહી સમજાવ્યો; પણ વાંદરાએ માન્યું નહી એટલે થાકીને વાંદરીએ તે વાવમાં શ્રી રામ કહીને પડતું મુક્યું. પડતાં વેંતજ સોળ વરસની ઇંદ્રના ઘરના જેવી અપછરા થઇ રહી તેમા પોતે નગન શરીરે ઉભી છે પછી વાંદરો તે જોઇ મહા મોહીત થઇ ગયો ને પોતે તેની પાછળ વાવમાં પડવા માંડ્યું, એટલે સ્ત્રી બોલી.

સાંભળ ભુંડા વાંદરાને, વળી હવે માં ભરતો ફાસ;
અમરત ચોઘડીયું વહી ગયું છે, હવે સામો ઉગતો કાળ.

હે ભુંડા વાંદરા ! હવે તુ પડીશ તો મરી જઇશ, કારણકે પળો

ગઈ? જો તું મારી સાથે પડયો હોત તો તારૂં કામ થાત, એવું સાંભળી વાંદરો મનમાં ઘણો પસ્તાઈ શોક કરવા લાગ્યો ને સ્ત્રીને કહે છે.

આસે તે વન કેરા વાંદરાને, વળી ફરીએ તે ડાળે ડાળ;
તુરે વાંદરાની સુંદરી, તને લઈ જાશે ભુપાળ.

હે રૂંડી! હવે મારા શા હાલ થશે? તને તો આવી રૂપવંતી જોઈ રાજા લઇ જશે ને મારે તો ડાળે ભટકવું પડશે, ત્યારે સ્ત્રી બોલી પહેલેથી તક ચુકયો ને હવે વીમાશે શુ વળે? હવે તો તું વનમાં જઈ વનફળ લઇ આવે તો આપણે બંને ખાઇએ. પછી વાદરો વનમાં ફળ લેવા ગયો. એવામા હીરાસેન રાજા, તેનો પ્રધાન તથા એક ધાંયજો ત્રણે જણ શીકાર રમી પાછા ઘેર વળતા હતા તેઓ વાવ્ય ઉપર આવ્યા ને વાવ્ય ઉપર એક વૃક્ષ હતું, ત્યાં જઈ બેઠા ને રૂપાની ઝારી ધાંયજાને આપી, તેને વાવ્યમા પાણી ભરવા મોકલ્યો. પછી ધાંયજો ઝારી લઇ જેવો વાવ્યમાં એક બે ને ત્રણ પગથીયાં ઉતર્યો, એટલે પેલી સ્ત્રીએ ઘાંટો કહાડીને કહ્યું કે ખબ-રદાર કોણ આવે છે? તે ધાયજાએ ઓચીંતો અવાજ સાંભળ્યો ને બીન્યો તેથી હાથમાંથી ઝારી પડી ગઇ.

સોહલો.

ખડ ખડ ઝારી હાથશું પડી, માથેથી પાઘડી ઉડી પડી;
સોહા વીસારી ત્યાં તે રહ્યો, બુમ પાડી રાજા આગળ ગયો.

ધાંયજો ધુજતો ધુજતો ઉઘાડે માથે રાજા પાસે આવ્યો. રાજાએ પુછ્યું–પાણી લાવ્યો? ધાંયજો કહે મહારાજ બળ્યું તમારૂં પાણી! હું તો મારા છોકરાના નસીબે માંહીથી જીવતો આવ્યો? હું માંહી ઉતર્યો ને એકાએક એવો મોટો ભયંકર અવાજ થયો કે તે સાંભળી બળી મુઓ ને ઝારી હાથમાંથી વાવ્યમાં પડી ગઇ, પાઘડી માથેથી

પડી ગઇ ને મારા જોડા મુકી નાઠો છું. તે હજુએ સમો વળ્યો નથી. તે સાંભળી રાજા ઢાલ તલવાર લઇ વાવ્ય-પર આવ્યો ને વાવ્યમાં એક પગથીયું મુકીને બીજે પગથીએ ઉતર્યો કે મહીથી ગણગણાટ કરતો અવાજ થયો. તે સાંભળી ત્યાં રાજા ખમચાઇને ઉભો રહ્યો, પછી સ્ત્રી માંહેથી બોલી કે કોણ આવે છે? હું નગન છું રાજાએ કહ્યું-ડાકણ કે ચુડેલ છે? ત્યારે તે બોલી કે હું દુ:ખની મારી સ્ત્રી છું, પણ અણવસ્ત્રી છું ને તમે પુરૂષ છો તેથી તમને ના કહું છું. પછી રાજાએ પોતાને ખભે દોપટો હતો તે વાવ્યમાં નાખ્યો એટલે તે લેઇ પહેરીને ઉભી રહી, પછી રાજા હીમત ચલાવી વાવ્યમા ઉતર્યો ને જુવે છે તો મહા રૂપવંતી કોઇ ઇંદ્રની અપછરા જેવી સ્ત્રી દીઠી. તેને જોઇ રાજા અંજાઇ ગયો, અને સ્ત્રીને કહ્યું કે તું મારી સાથે ચાલ? હું રાજા છું, તારે જે જોઇએ તે હું આપીશ? સ્ત્રીએ કહ્યું કે તમે મને વચન આપો? પછી રાજાએ વચન આપ્યુ એટલે સ્ત્રીએ કહ્યું, એક વાદરો છે તે મારો પ્રાણ છે તેને સાથે રાખજો ને બીજું એક હું તમારી સાથે છ માસ પછી લગ્ન કરીશ, રાજાએ કહ્યું કે એમ કરજે! પછી ધાંયજો રાજાના કહેવા પ્રમાણે ગામમાં જઇ રથ લઈ આવ્યો એટલે રાજા સ્ત્રીને કહે છે કે આમાં બેસો? હવે પેલો વાંદરો વનમાં ગયો છે અને તે નથી આવ્યો માટે સ્ત્રી વાર કરે છે કે જો તે આવે તો હું તેને સાથે તેડી જાઉં ને રાજા ઉતાવળ કરે છે. પછી સ્ત્રી હાથ જોડીને વાવ્યને અરજ કરે છે કે હું હવે તારાં દર્શન ક્યારે કરીશ, એમ કહી વાવ્યને કહે છે.

દોહરો.

ભેલશંગી વાવડીને, વળી રહી ગઇ ઠામો ઠામ;
તારાંરે જળ હવે નહીરે પીઉંને, જો હોત હમારે ગામ
છે સંગીતા વાવડીને, જુગતે બંધાવીરે જોય;
સોને જડાવું તારા પગથીયાને, વળી નગર અમારેરે હોય.

હે વાવ્ય માતા ! તું મારે નગરે આવતી હોય તો તારાં પગથીયાં સોને જડાવું. એટલામાં રાજાએ હાક મારી પણ પેલો વાદરો ન આવ્યો પછી પોતે બહાર જઇ રથમાં બેઠી એટલે સીપાઇઓએ પડદા નાખી દીધા ને રાજા ગામ ભણી ચાલ્યો. એવામાં પેલો વાંદરો ફળ લઇને આવ્યો તે સ્ત્રી દીઠી નહી એટલે શોકાતુર થઇ ફળ બળ નાખી દીધાં ને કુદકો મારી ટોચ ઉપર ચડયો. લાંબી સરતે જુવે છે તો રથ જતો દીઠો, તેથી જાણ્યું કે મારી સ્ત્રી જાય છે, પછી રીસ ચઢાવી પુછડું ઉંચુ કરી હુકાહુક કરતો ને દાંત કરડતો થેકડા મારતે ચાલ્યો ને રથ પાસે આવીને ક્રોધ કરી રથ ઉપર જાય છે, એટલે સીપાઇએ તેને હાંકવા માંડયો, તેથી વધારે રીસ કરી સીપાઇ ઉપર દાંત કરડતો સામો ધસવા લાગ્યો. એવામાં સ્ત્રીએ અવાજ સાંભળ્યો, એટલે રાજાને કહ્યું કે હે મહારાજ તમારૂ વચન તે આવુંજ કે ? સીપાઇઓને વાર્યા કે તમે એને મારશો નહી ? એ· વામાં સ્ત્રીએ પડદો ઉઘાડી બહાર મોં કહાડી જોયું એટલે પેલો વાં- દરો થેકડો મારી રથમાં પેશી ગયો, તે પછી રાજાએ રાણીને એક દંડીયા મેહેલમાં રાખી. રાણી પોતાના વાંદરાને સોનાની સાંકળ બાંધી પલંગે બાંધી રાખે છે. રાજા કોઇ વખત પાસે જાય તો સામા ખુરસી નાંખીને બેસવું પડે. જો રાણીના ઘડમાં જવા જાય તો વાંદરો ડોળા કહાડી કરડવા સય; પણ રાજાને રાણી પાસે આવવા દે નહી. પછી રાજાએ વીચાર કર્યો કે આ વાંદરો જાય તો પછી નીરાંતે વાત થાય, નહી તો એ આપણને જંપવા દેશે નહી, એવું જાણી માનીતી રાણી પાસે આવ્યા ને કહ્યું કે આ સ્ત્રી પાસેથી વાંદરો આઘો કઢાવો તો ઠીક કેમકે મેં તો તો એને વચન આપ્યું છે તેથી મારાથી કહેવાય નહી, ને તમે બૈ વાતો સમજાવીને કહે.

તે શું ? જઇને એક ઘડીમાં કઢાવું છું એમ કહી લુગડાં પેહેરી તે રાણીને મેહેલે ગઈ. ત્યાં રાણીએ માન આપી પોતાની પાસે બેસાડયાં પછી માનીતી રાણી કહે બાઇ આ જનાવર આપણા દરબારના પાંજરામાં મોકલો ? ત્યાં ઘણી જાતનાં જાનવર પાળેલાં છે તે ભેગો રહેશે; તમે તેને પાસેને પાસે શું રાખી મુકો છો ? કોઇ જુવે તો એમ કહે કે રાણીને બીજાં કંઈ જાનવર ગમતાં નહી હોય કે તે આ વાંદરો પાળે છે. એના વગર દરબારમાંથી મેના પોપટ એવી તરેહનાં જનાવર લાવીને પાંજરામાં રાખો. ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે એને તો એક ઘડી પણ મારાથી અળગો નહી કરૂં ? ત્યારે માનીતીને રીસ ચડી ને લાબો હોઠ કરીને કહ્યું કે બળ્યા તમારા ઢંગ એવું કદરૂપુ જનાવર તે પાળતા હશું, તેવું વાંદરાએ સાંભળ્યું, એટલે રીસાથી પેલી માનીતી રાણી ઉપર છલંગ મારીને તેનું નાક કરડી ખાધું. માનીતી રાણી લોહી ચુતી જીવ લઇને નાઠી ને રાજા પાસે આવી કહ્યું કે મારૂં તો નાક ગયું. જેથી રાજા મહા કોપાયમાન થયો કે કોક દિવસ આપણો પણ એ ઘાટ થશે, માટે હવે તો એને નક્કી કાઢવોજ એવું નક્કીજ કર્યું એટલામાં એક મદારી રમત રમવા આવ્યો. રાજાએ મદારીને કહ્યું કે તું રાણીને ખુબ ખુશી કર કે તને રાજી થઇ કંઈ વચન આપે તે વચન લઇ તું રાણી પાસે જે વાંદરો છે તે માંગી લે. એમ કહી રાજાએ મદારીને પચાસ રૂપીયા આપ્યા. તે લઇ મદારી રાણીના મહેલ સામે આવી રમત રમવા માંડી એટલે રાણી વાંદરાને લેઇ ઝરૂખામાં આવી બેઠાં. પછી મદારીએ ખુબ રમુજી રમત કરી રાણી પાસે વચન માગ્યું રાણીએ વચન આપ્યું. એટલે મદારી કહે કે આ વાંદરો છે તે મને આપો ? રાણીએ વીચાર્યું કે ના કહું તો વચન જાય, તેથી વાંદરો આપ્યો ને કહ્યું કે આજથી ૭ મહીને આ વાંદરાને બરાબર શીખવીને

પેહેલ વહેલો મારી પાસે આવજે, હું તને કાંઇ ઇનામ આપીશ હવે મદારી વાંદરો લઇને જાય છે જતાં જતાં વાંદરો રાણીને કહે છે.

ખાઓ પીઓને ધન વાવરોને, વળી કાપડ પહેરોને સાર;
તમ માટે અમ વેચાયારે, ભુંડી મદારીને દરબાર.

હે સ્ત્રી ? તું હવે ખા પીને મજા કર હું હવે જઉં છું. વાંદરાની આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યાં જાય છે તે જોઇ સ્ત્રી કહે છે.

વચન ચુકયો વાંદરાને, ભુંડા બોલી લજાવે તું તો વેણ;
તુજ ઘટ સાલે મારી પ્રીતડીને, વળી મુજ ઘટ સાલે તારાં નેણ

હે વાંદરા ? તું વળી ચુકયોને હવે બોલે શું થવાનું. તને મારી પ્રીતડી સાલે છે ને મને તું રૂવે છે તે તારાં નેણ સાલે છે. પછી મદારી વાંદરાને લઇ ઘેર ગયો. છ મહીના થયા એટલે રાજાએ પરણવાની તૈયારી કરી. લગનના બે ત્રણ દિવસ બાકી રહ્યા છે એટલામાં પેલો મદારી આવ્યો. રાણીએ પોતાના સોનેરી ચોકમાં રમવા બોલાવ્યો. રાજા પણ પ્રધાનને સાથે લઇ આવ્યો ને મદારીએ રમત ચાલતી કરી તેણે વાંદરાને ખુબ રમાડયો, તેથી રાજી થઇ રાણી અને રાજાએ શીરપાવ આપ્યો. પછી મદારીએ વાંદરાને કહ્યું કે તું રાજાને સલામ કર એટલે વાંદરાએ રાજાને સલામ કરીને રાણીને સલામ કરવાનું કહ્યું એટલે પુંઠ ફેરવીને બેઠો, તેથી મદારીને રીસ ચડી એટલે વાંદરાને પાંચ સાત લાકડી ઝપાટી દીધી તેથી વાંદરાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં તે જોઇ રાણી કહે છે.

સુણ સુલક્ષા વાંદરા, ને તું તો ભરી ન શકયો ફાળ;
તારે શરીરે પડે જોને લાકડી, તે તો મારે શરીરે ઉઠે ઝાળ.

હે ! વાંદરા તારાથી ફાળ ન ભરાઇ તેથી તને દુઃખ પડે છે, ને તારા આંસુ જોઇ મારા શરીરે ઝાળ ઉઠે છે. પછી રાણીએ પોતાનો નવ લાખનો હાર હતો તે તોડી નાખ્યો. એટલે મદારી વાંદરાને મારતો છુટો મુકી મોતી વીણવા લાગ્યો. વાંદરો છુટો થયો એટલે

વિચાર્યું કે રાંડ પોતે સુખ ભોગવે છે ને મને માર ખવરાવે છે માટે લાવ લાગ આવ્યો છે તેથી કુદી રાંડનું ડોકું મરડી નાખું. એમ ધારી ને થેકડો માર્યો ને એક ધાખુ ઝાલ્યું, પણ ધાખુ તુટી પડયું એટલે તે નીચે પડયો ને તરતજ પ્રાણ નીકળી ગયો તે જોઇ રાણીએ મદારીને કહ્યું:—

તોડ્ય રે નવસર હાર, ભુંડા મોતી વીણવા રહ્યો;
હમણાં હતો કરમાંહ્ય, મદારી વાંદર ક્યાં ગયો.

મદારી વાંદરા સામું જુએ છે તો મરી ગયેલો દીઠો. પછી રાણી વાંદરાને મરી ગયેલો જોઇ વીચાર કરે છે.

દોહરો.

ઉઠ હૈયા કર પાંખડીને, શુયે કરેશ;
જેશું બંધાણી મારી પ્રીતડીને, હું તો તેના ભેગી મરેશ.

રાણીએ ધાર્યું કે મારો જે જન્મધણી તે મરી ગયો તો હવે તેની પાછળ મરવું એમ કહી પડવા જાય છે એટલે રાજા તેને ઝાલવા ઉઠયો, પછી તેની સાથે પ્રધાન પણ ઉઠયો રાણી પડી એટલે રાજા પડયો ને પ્રધાન રાજાને ઝાલવા ગયો તે પણ પડયો. એવા બનાવ જોઇ મદારી ગભરાયો કે હવે મારી શી વલે થશે, માટે હું પણ એકદમ એહીથી જાઊં. એવી રીતે ત્યાં આગળ પાંચે મરી ગયાં.

હવે વાંદરો મરીને રાજા સાલીવાહનને પેટ અવતર્યો તેનું નામ સદેવંત પાડયું, ને તેજ ગામના નગરશેઠ પદમશાને ઘેર પુત્રી અવતરી તેનું નામ સાવળીંગા પાડયું, અને જે હીરાસેન રાજા હતો તેનું મન તો પરણવામાં ને પરણવામાં રહી ગયું તેથી પારા નગરમાં માણેકચંદ શેઠને ઘેર અવતર્યો તેનું નામ રૂપાશા પાડયું, ને પ્રધાન જે મનરંજણો ચતુર હતો તે લાલાબારોટ થયો ને જે મદારી હતો તે રાણીનું રૂપ જોઇ મોહીત થઇ ગયો હતો, તે રાંડીરાડને ઘેર

તેને પેટે છોકરો થઇને અવતર્યો, પણ રાંડીરાંડની ફજેતી થાય તે માટે તે છોકરાને લેઇ વગડામાં મુકી આવી તે બાવા ધુંધુળી મલના નજરે પડયો એટલે પોતે પોતાના મઠ (આશ્રમ) માં લાવી મોટો કર્યો તેનું નામ ગોરખો પાડયું. હવે સદેવંત જ્યાં બાર વરસનો થયો એટલે તેનું રૂપ અને જોબન કામરૂપ જેવું થઇ રહ્યું. પોતે રોજ સાંજ પડે કે પોતાના રેવંત ઉપર જવાહીરનું રત્ન જડીત પલાણ માંડી પોતે સ્વાર થઈ હવા ખાવા નીકળે. સાવળીંગા પણ એવી મહાતેજસ્વી ઇંદ્રની ઘરની અપસરા જેવી ભણીગણી ચતુર થઇ છે. તે પોતે દરરોજ નિશાળે જાય છે, ને પોતાના મેહેલમા તેના પીતાએ સદાવ્રત બાંધ્યું છે કે કોઇ અભ્યાગત માગવા આવે તો તેને આપે, પણ પાછો ન કહાડે સાવળીંગા ઘણા શોભીતા શણગાર પેહેરીને પોતાની સોલસેં સાહેલીઓને લેઇ રોજ સાંજની વખત નવ ડેરીએ ગરબા ગાવા જાય છે. એવામા એક દીવસ બાવા ધુંધળીમલા ચેલા ગોરખે કહ્યું કે મહારાજ તમે તમારી જટા કેમ ચોળતા નથી ? ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે બચ્ચા, બસ્તીમેં મંગનેકું જાના પડતા હે સો ફુરસદ નહી મીલતી. ત્યારે ગોરખે કહ્યું કે મેં મંગનેકું જાઉં ? બચ્ચા જાવતો સહી પીર લાલાબારોટકી પોળમાં મત જાના ? ગોરખો કહે ઠીક મહારાજ. પછી ગોરખો માથાના કેશ છુટા મેલી અંગે ભભુત લગાવી, આંચળો, ઝોળી, ઝંડો, પાત્રપાવડી, ચકમક, ચીપીયો, સેલેસીંગી એને કપાળે સીંદુરની આરચા કરી હાથમાં ડંડો લેઈ કછોટો બીડી જોગી બની વસ્તીમાં ચાલ્યો. એક શેરી અને બીજી શેરી ને ત્રીજી શેરીમાં અલેક જગાડતો જાય છે કે એક બૈરી બોલી મહારાજ ! તમે લાલાબારોટની પોળમાં જાઓ કે ત્યાં પદમાશા શેઠની છોડી સાવળીંગા તમને મુખ માગ્યું આપશે એવું સુણી ગોરખો ગુરૂનું વચન ન માનતાં લે

લાલાબારોટની પોળમાં ગયો. કમરે ઘુગરા કસી દીધા હતા, તે સાંભળી કુતરાં ભસવા લાગ્યાં. એવા ડોળથી પદમશા શેઠની હવેલીમાં સોનેરી ચોકમાં આવી અલખ જગાવીયો.

ચોપાઇ.

સતકા બાંધ્યા સદાવ્રત, કે કુડા બાંધ્યા કામની;
સતકી મુરત ધરમ, ભીક્ષા દોની સામની.

બાવાએ કહ્યું—જો સદાવ્રત સત્યનાં બાંધ્યાં હોય તો ભીક્ષા આપ્ય અને જો કષ્ટ કર્યા હોય તો અમે જઇએ ? એમ કહી, મહેલ નીચે જઇ ઉભા. પછી સાવળીંગા કહે છે.

મારા મોહોલુ હેઠ, અલેખ બાવે જગાવીયા;
નવરા નોતા મારા હાથ, બાવાજી પાછા ચાલીયા.

સાવળીંગા કહે કે મને વાર વાગી, તેથી બાવાજી પાછા ગયા. એવું સાંભળી બાવા સન્મુખ આવી કહે છે.

દેવું હોય તો દે, શબ્દ પાળો શામની;
અતીત ઉભો છે તારે દ્વાર, ભીક્ષા દોની ભામની.

બાવાને સન્મુખ ઉભા જોઇ સાવળીંગા કહે છે.

ઉભા રહોને બાવાજી આજ, ભીક્ષા તમો લીજીએ;
તમે આવે લીલા લેહેર, આશીશ અમને દીજીએ.

એમ કહી સાવળીંગા પોતે સોનાનો થાળ ભરી બાવાને લોટ આપવા આવતા જોઈ બાવો કહે છે.

નાંખ્યાં નજર કેરાં બાણ, આટો કેમ લીજીએ;
બાવો માગે જોબન કેરાં દાન, અતીતકું દીજીયે.

તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

તમે પુજ્યા દેવ, તમે પુજી દેવીયો;
તમે થયા જોગીરાજ, તમારે નારી કેવીયો.

હે બાવા ? તમે સંસાર મુકી જોગી થયા ને તમારે નારીનો ખપ શો ? ત્યારે બાવો કહે છે.

નથી પુજ્ય મેં દેવ, નથી પુજી દેવીયો;
ગુરૂએ આપ્યા છે શબ્દ, નાખું છું નીત ફેરીઓ.

બાવે કહ્યું—હું તો દેવ દેવીઓને ઓળખતો નથી, પણ ગુરૂના વચને કરીને અહી ફેરા ખાઉ છું. સાવળીંગા તેના બોલ સાંભળીને તેનું રૂપ જોઇ મોહીત થઇ ચેલાને કહે છે.

કામની રૂપ સ્વરૂપ, રૂદેમાં જાણીએ;
શેહેર સમુથા મર જાય, મન ગમતું માણીએ.

સાવળીંગા કહે—નગરમાં જઇ કોઇ સારી જોઇ પરણો તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

તમ હે રૂપ સ્વરૂપ, હાજર રહો તમ ખડી,
દેને જોબન કેરાં દાન, લગન કરને અબ ઘડી.

ચેલે કહ્યું—તારા જેવી રૂપવાળી બીજી કોણ ! એવું સાંભળી સાવળીંગાને રીશ ચડી ને ચેલાને કહ્યું.

દોહરો.

બાવારે મારા બાવલીયાને, વળી નજરો રાખ્ય તારી ઠીક;
ફોડી નાખીશ તારાં તુમડાં તો, વળી શેમાંરે માગીશ ભીખ.

એવું સાંભળી ચેલો કહે છે.

સુન એ ચંચલ નારીયાં ને, વળી બોલનકુંરે જરા શીખ;
વાડેથી લાવું બીજાં તુમડાં તો, વળી તેમાંરે માગીશ ભીખ.

હે સાવળીંગા ? વીચાર કરીને બોલ. તું તુંમડાં ફોડીશ તો વાડે ઘણાં નીપજે છે. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ચોપાઇ.

વાંકા કરીને નેણ, બાવાજી તમને મારશું;
ઝોળી પડશે ઉભી બજાર, તુમડાં ફુટશે હાથશું.

તે સાંભળી ચેલો કહે છે કે તું એવી કેવી કામણગારી છું કે નજર કરી મારીશ, એમ કહી કહે છે.

સુનએ ચચલ નાર, કલ ઉઠ મર જાયગે;
દેને જોબન કેરાં દાન, દુવા દેકે જાઇંગે.

હે શાવળીંગા ! તું ગુમાન કરે છે તે શું ? કેટલા કાળ જીવવાની છે. ત્યારે શાવળીંગા કહે છે

જાતનો છે અતીત, કોણ છે તારી જાતડી;
આવવાદે પીતા મુજ આજ, પછે છે તારી વાતડી.

સાવળીંગા કહે—મુવા અતીત થઇને આવી હઠ કરે છે, મારા બાપને કહી વશે કરાવીશ ! ચેલો કહે છે.

બડો પીતા તારો શેઠ, લુટાદે ફુલ વાડીયાં;
તેરે સરીખી કલીકા ક્યા ભાર, કાયકુ મેણાં મારીયાં.

હે સ્ત્રી ! તારો બાપ તો મોટો ઉમરાવ છે, તેતો ફુલની વાડીઓ લુટાવી દે છે, ને તું તો એક ફુલની કળી જેવી છે, તેમાં આટલો ગુમાન કરી મેણાં મારે છે ! તેવા વચન સાંભળી સાવળીંગાને ક્રોધ ચડયો, અને આંખો કહાડી બાવાની સામું જોયું,

બાવો માગે લોટ કે, શહેર જાણે આપણે;
લાંધ્યા નણું કેરાં બાણ, બાવો પડયો બારણે.

જ્યાં સાવળીંગાએ બાવાના સામે નજર કરી કે બાવો તેનું તેજ જોઇ ભોંયપર પડયો. તે પડતા સાવળીંગાની ભોજાઇ બારીએ આવી તો બારણા આગળ બાવાને પડેલો દીઠો તે જોઇ વીચાર કરે છે કે નણંદ નાનાં છે પણ કામણગારાં નીકળ્યાં. બાપડા બાવાને જોતજોતામાં ભોંય ઉપર પાડયો. એમ વીચારી કહે છે.

નણંદલ નાનેરાં બાળ, કામણ ક્યાંથી શીખીયાં;
જોગી માર્યો અબધુત, ઘરો ઘર ભીખીયાં.

હે નણંદ ! આ બાપડા ભીખ માગનારને તમે શું કરવા માર્યો ?

તે સાંભળી સાવળીંગા પોતાની ભોજાઇને કહે છે.

દોહરો.

એરે માર્યો હોય તો હું મરૂ, નહીતર મરજો ભાભી તારો વીર;
કાળી આંખને ફરૂકડે ને, વળી ફાટી પડયોરે ફકીર.

સાવળીંગા કહે કે જો મેં માર્યો હશે તો હું મરીશ, ને તું જુઠું કલંક મુકતી હઇશ તો તારો ભાઇ મરશે. મારી તો આંખ જોઇને મુવો છે. એવામાં ચેલાનો ગુરૂ બાવો ધુમ્રળીમલ ને જોગીઓ આવ્યો ને જુએ છે તો ચેલો તો ભોય ઉપર ઉધે મોહોડે પડયો છે ને મહોમાં ધુળ પેશી ગઇ છે. ઝોળી ભોળી ફેંદી નાખી છે. હવે ગુરૂને આવ્યો જોઇ ભોજાઇ સાવળીંગાને કહે છે.

એક માર્યો ને બીજો મારશો તોવળી નગરમાં થાશે જોને વાત;
એક માર્યો જટાધારીઓ, બાઇ જેવો ગોરખનાથ.

હે બાઇ! આ એક માર્યો ને બીજાને મારશો તો ચેરચેર વાત થશે. હવે ગુરૂ ચેલાને કહે છે.

ચોપાઇ.

ચેલારે તુટયો જોને આભ, તુટીરે જાણી આભલી;
ચંદ્રવદની નાર, કામણગારી કોણ મળી.

હે ચેલા! તને શું થયું? તારે માથે આભ તુટયો કે કોઇએ કામણ કર્યો? તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

નથીરે તુટયો ગુરૂ આભ, નથીરે તુટી આભલી;
કામણગારી નાર, સાવળીંગા મુજને મળી.

હે ગુરૂ! મને સાવળીંગા કામણગારી મળી છે, બીજું કાંઇ થયું નથી. તે સાંભળી કહે છે.

સુન બે ચંચલ નાર, લડકેકું કયું લડે;
શીર લેઉંગા ઉતાર, અહાસેં કયું ખડી.

હે રાંડ! તેં મારા ચેલાને કેમ માર્યો? તને શ્રાપ દઇ બાળી ભસ્મ કરી નાખીશ, નહી તો સાચે સાચું કહે? તે સાંભળી શાવળીંગા નરમ થઇ બાવાને નમી પડીને કહે છે.

દીઠી જોબનવંતી નાર, જીવડો ચાલ્યો છળીને;
એમાં શો અમારો વાંક, શું આવ્યા ચેલાનીવારે ચડીને.

હે મહારાજ! મારૂં જોબન ને રૂપ જોઇ તમારા ચેલાનો જીવ છળી ગયો. તેમાં હું શું કરૂં? ત્યારે ગુરૂ કહે કે તું એને ઉઠાડ, પછી શાવળીંગા ચેલા પાસે આવી કહે છે.

ચેલાજી બેઠા થાઓ, આંજુ તમારી આંખડી;
પહેરવા આપું પીતાંબર લાલ, ચડવા આપું ચાખડી.

હે મહારાજ! હવે તો ઉઠો, પણ ચેલો ઉઠતો નથી, તે વારે સાવળીંગા પોતે ચેલા સામું હસીને લલચાવે છે.

ઉઠોને મહારાજ, આપણે કરીએ ગોઠડી;
રંધાવું બત્રીસ રસોઇ, જમાડું રસ રોટલી.

હે મહારાજ, તમારે જે જમવાની ઇચ્છા હશે તે તમને જમાડીશ ને તમે ઉઠો! તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

બળ્યાં તમારાં પકવાન, બળીરે રસ રોટલી;
સલામત માહરા મેહેલા કેરો લોટ, બળીરે તમારી ગોઠડી.

હે સ્ત્રી! મારે તો તારૂં કાંઇ જોઇતું નથી, પછી ગુરૂએ ચેલા ઉપર હાથ ફેરવી ચેલાને કહે છે.

ચેલા નાસવું હોય તો નાશ, કે શહેર નહી આપણું;
મળશે મહાજન કેરા લોક, કોઇ નહી કેહે બાપડું.

હે ચેલા! હવે તું ઉતાવળો ચાલ. નહીતો તેનાં સગાંવહાલાં જાણશે તો આપણને મારશે. એવામાં આડોશીપાડોશી એકઠાં થયાં ને ઘણાક લોક ભરાઇ ગયા, ને ચાલવાની જગ્યા રહી નહી. પછી

ગુરૂ સર્વેના ઉપર રોશ કરી કહે છે.

મળી જે વરણ અઢાર, દુનીયા સરવે દુંદળી;
શેહેર કરી દઉં હળાહળ, ધમુકયો બાવો ધુંધળી

બાવો રીસ કરી લોકને કહે છે. તમ સબ લોક ઉધરસેં ચલે જાઓ, નહી તો સારા શેહેર હળાહળ કર ડાલુંગા, પણ લોકો માનતા નથી. એવામાં સદેવંત કુંવર ઘોડે બેશી ફરવા નીકળ્યા હતા, તે ત્યાં આવ્યા ને પોતાની પાસે ચાબકો હતો તે લોકોને ઝાપટવા માંડયો એટલે માણસો દોડાદોડ કરવા લાગ્યાં. પછી બાવો પોતાના આશ્રમ ઉપર ગયો. ગોરખને કુંવરે બોલાવીને પુછયું કે ત્યાં શું હતું કે લોકો ભરાયાં હતા, ત્યારે ગોરખો કહે છે કે મહારાજ ! તમારા નગરમા જીવતી ડાકણ છે તે મને વળગી હતી, પણ મહારા ગુરૂ સમર્થ હતા તેમને જીવતો ઉઠાડયો ને અહીં લાવ્યા નહી તો ઉગરત નહી. ત્યારે કુંવરે કહ્યું કે ડાકણ બાકણની વાત જવા દો ને સાચે સાચું કહો. ત્યારે ચેલો કહે કે તમારા નગરમા મેં સ્ત્રી દેખીને તેના તેજે મુર્છા ખાઇ પડયો હતો, એમ કહી કહે છે.

ભરતખંડ રાજા હુંય ફર્યો, ને વળી ભમી આવ્યો સર્વ જોઇ;
એ બદન એ અંબીકારે રાજા, નાર ન દીઠી બીજી કોઇ.
એસી નહી દેવળમાં પુતળી, ને નહી રાણી રાજદરબાર;
સાચુ માનો કુંવર સુલક્ષણારે, એ તો અપ્સરાની અણુસાર.

ચોપાઇ.

અપ્સરાની અણુસાર, શેઠ પદમશાની કુંવરી;
મૃત્યુલોકની માંય, અપ્સરા એ ઉતરી.
છેહી મગળ અચળ અલબેલ, ચપળાસી ચમકે બદનમેં;
આયહિનકી આંખ, સું ચઉદ રત્ન ઝલકે નેનમાં.

હે રાજા કે જેની આંખની ઉપમા કેવી કે જેના મોટા વનને વીશે ચપળા કહેતાં વીજળીનો ચમકારો થઈ રહે છે એવા ઝબકારા મારે છે. એ સાભળી સદેવંતને મોહ થયો ને કહે કે તું મને તેનું નામ ઠામ બતાવ્ય, તે સાંભળી ચેલો કહે છે.

દોહરો.

ઉંચાં નારીયેરીનાં ઝાડવાંને, સામી સરઈયાની પોળ;
અત્તર કસ્તુરી મેંકે ઘણીને, એરે સાવળીંગાની પોળ.

ચોપાઈ.

એરે સાવળીંગાની પોળ, સામા જાઓ શેરીએ;
બારીએ ઝરૂખાં ચાર, જુકી રહ્યાં છે મેડીએ.
બાહલ મોહોલ રંગ મોહોલ, ખડક મોહો જુકી રહ્યા;
એમાં શાવળીંગા નાર, મારાં મન મોહી ગયાં.

એટલે સદેવંત પોતે લાલા બારોટની પોળમા આવી જુવે છે તો એક ઘણી ઉંચી હવેલી દીઠી. આમાં શાવળીંગાની હવેલી કેઇ હશે, એવો વિચાર પોતે કરે છે, એટલામાં રાજસભામાથી લાલાબારોટ ઘેર આવ્યાને સદેવંત કુંવરને શેરી વચ્ચે ઉભેલો જોયો પછી બોલાવી કહે છે.

દોહરો.

શેરી વચ્ચે સદેવંત આવીને, વળી ઉભા રહ્યારે મહારાજ;
સાચું બોલોને કુંવર સુલક્ષણારે, તમે આવ્યા છો કેનેરે કાજ.

હે સદેવંત ! તમે અહીઆં શેરી વચ્ચે કોને સારૂ આવી ઉભા છો ? ત્યારે સદેવંત બારોટને કહે છે.

લાલાબારોટ મારે મન વશા, ને વળી તમથી વાલેરૂ નહી કોઈ;
તમારી શેરીમાં એક નારી રહે, તેનો મેળાવો કરી દોને ચોય.

ચોપાઇ.

મેળાવો કરી દોને ચોય, આપું કહાં કંડી ચોકડાં;

લુંટાવી દઉં ધન માલ, રૂપઇયા આપું રોકડા.
આપું પાલખીઓને, સુખપાલ આપું હાથી ઘોડલા;
અરધું આલું રાજપાટ, આપું રથ ઘોડલા.

સદેવંતે કહ્યું કે હું તમે કહો તે આપું પણ મને એ નારીનો મેળાપ કરાવો ? બારોટ કહે એનું કંઇ નામ ઠામ હશે કે બાધેબારે નારીજ, એવી નારીઓ તો મારી પાગમાં ના છે, જો તેનું નામ ઠામ કહો તો વળી બતાવું, ત્યારે સદેવંત કહે કે પદમશાની દીકરી સાવળીંગા તેનો મેળાપ કરી આપો તે સાંભળી બારોટ કહે છે.

દોહરો.

એતો દાસ નથી હરામનાને, એ રાજા લોભે તે નહીં જાય;
ઘેર ઘેર મારા માત પીતાર, રાજા મુખથી તે કેમ કહેવાય.

બારોટ કહે રાજા એ લોભથી નહીં લલચાય. એને ઘેર કંઇ કમી નથી કે તમારી સાથે પૈસા સારૂ પ્રીત કરે ને મારાથી એને મોઢે જઇને ન કહેવાય. મારા મહેલમાં તો બધે મારે માત પીતા જેવું છે, હું એને કહું ને એ જઈને એના બાપને કહે તો મારી ઇજ્જત જતી રહે; તે સાંભળી સદેવંત કહે છે કે હે બારોટ ! તમે જો મને ન મેળવો તો તમારૂ વચન જાય ને મારે તો એના પછવાડી જીવ કાઢાડવો, પણ એનો મેળાપ કરાવો. બારોટ કહે એનું તમારે શું કામ છે ? ત્યારે સદેવંત કહે છે–હે બારોટ ! મને બાવાએ કહ્યું કે મેં નવ–ખંડ સાત દ્વીપ જોયા પણ એવી નારી કોઇ ઠેકાણે દીઠી નથી ને કાને પણ સાંભળી નથી અને ઇંદ્રને ઘેર પણ એવી અપ્સરા નહી હોય ? એવું એનું રૂપ છે. બારોટ કહે કે એનો મેળાપ થવો મહા દોહલો છે. સદેવંત કહે કે જો તમો મેળાપ નહી કરાવો તો પછી બીજાથી થવાનો નથી ને મારે પણ પ્રાણ મુકયા વિના છુટકો નથી ત્યારે લાખાબારોટે કહ્યું કે ભાઇ ! હમણા તું ઘેર

જો ને સાંજના ચાર વાગતાં પાછો અહીં આવજે, એટલે એ નિશ્ચ જેથી આવતી હશે તે તને બતાવીશ, એમ કહી બારોટ ઘેર ગયા ને સદેવંત કુંવર પણ પોતાને ઘેર ગયો. હવે ઘરમાં સદેવંતને કાંઇ સુઝતું નથી ને શાવળીંગાની મનમાં ઝંખના લાગેલી છે તેથી કાંઇ ચેન પડતું નથી ને વીચાર કરતાં ત્રણ ચાર વાગવા આવ્યા, એટલે સદેવંત કુંવર પોતાનો શણુગાર પહેરીને જવાની તૈયારી કરે છે.

દોહરો.

હીરા માણેક મુગટ જડયોને, વળી કુંડળ લટકે કાન;
મોતીઓની માળા પહેરી ને, તે ઝમકે સુરજ સમાન.
કલગી તોરા ફરફરે, ને જરકશી જામો જોને સાર;
શાળા દોશાલા ઓઢીઆ, માંહી ઝંઝારે ઝળકે તાર,
શેલે કશીરે કમરૂ બાંધીયુંને, વળી ભગ્ગછીનો સુરવાળ;
તીર તરકસને કામઠી ને, વળી શીરોઇની તલવાર.

ચોપાઇ.

શીરોઇકી તલવાર, ભાલા જોને જળહળે;
એવા સજી શણગાર, રાજા મોહલમાંથી નીશરે.

આવી તરેહના શણુગાર સજી પોતે મહા કામરૂપ બની ઘોડેસ્વાર થઇ લાલા બારોટને ઘેર આવ્યો. લાલાબારોટ સુતા છે તેમને જગાડયા ને કહે કે ચાર વાગવાની વખત થઇ, હવે મને એ સ્ત્રી દેખાડો ? બારોટ અફીણી હતો અને અમલ પાણી ઉતરી ગએલા એટલે મીજાજ ઠેકાણે નહોતાથી કુંવરને કહે છે કે તમે તો મારા માથાના મુગટ છો પણ જો બીજો કોઇ હોત ને મને આવી રીતે કાચી ઉંઘમાંથી જગાડયો હોત તો હું એને મારી નાખ્યા વગર મુકત નહી, પણ તમને શું કરૂં ? હવે મને કસુંબો પીવા દો. પછી હું તમને બતાવું, બારોટ કસુંબો પીને હોકો ભરી બેઠા, એટલે કુંવર કહે મને બતાવો ? ત્યારે બારોટ કહે ભાઇ હજુ ચાર વાગ્યા નથી. કુંવર કહે

મને બાવાએ કહ્યું ને વાત ખરી છે કે ખોટી ? એનું રૂપ એવું છે કે નહી ? ત્યારે બારોટ સદેવંતને કહે છેઃ—

કવીત ચાલ લાવણીની.

ચીત્રરૂપ ચિત્ત વનમાં છાજે, ચંપક વત ચીતવન ભારી;
પુરવપુન્ય કીયા જેને કોટીક, સો પાવે એસી નારી
સુડાચંચસી નાશક બનીહે, દાંત બને દાડમ કંળીયાં;
જુગ ઝંઘા અતી તન કોમલ, ચરન બને જેસી વનકદલી.
નાજુગ પુતલી કમર છબીલી, દશ આંગળીયાં મગફલી;
ચંદ્ર બદન મ્રગલોચન જેસી, અજબ બની રંભા પુત્રી.
એસી અદાસેં સબ જગ મોહ્યા, સુન સુંદરપૂર બલીહારી;
પુરવ પુન્ય કીયે જેને કોટીક, સો પાવે એસી નારી.

જેણે પુર્વ જન્મ કરોડો પુન્ય કર્યા હોય તેનેજ એ નારી મળે, નહીં તો મરનાર નહી જેનુ નાક સુડા કહેતા પોપટની ચાંચના જેવું છે, દાંત દાડમની કળીએ ને ઝંઘા કહેતાં સાથળ કેળના થંબ જેવી છે, ને પગ કોમળ વનની કળી જેવા છે, આંગળીઓ તો જાણે મગની ફળીઓ ને આંખોમાં તો જાણે સરવે જગત મોહી રહ્યું છે એવી સ્ત્રી પુર્વ જન્મના સંસ્કાર વીના મળે નહી. એવું સાંભળતાં સદેવંત કુંવર મહા મોહીત થઇ ગયો ને કહેછે કે વળી એનુ બીજુ લક્ષણ બતાવો ! ત્યારે બારોટ કહે છે.

કવીત.

સુરખ બન્યો મેહેતાબ સરીખો, દાત જડે સબ સોનેરી;
પુરન પાનસો પેટ કહીજે, છાતી બની કાચી કેરી.
કંઠ કોકીલ કોયલ જેસો, મદન કેફને તુજ ગેરી;
ચાલ ચલે ગજરાજ સરીખી, સો કોઇ આશક કરલે ફેરી.
છુટે પસીના અંબર બાસ લે, લંબે બાલ ગલી;

હે રાજા ! જો વળી એવું રૂપ જેનું મોહો તો મેહેતાબ કહેતાં રાતની વખતે બપોરીઉં છુટે છે તેના જેવી શોભા આપે છે. દાંતે તો સોનાની રેખો જડી છે અને તેની ડોક કોહીકળા એટલે મોરના જેવી છે અને તેને સ્વર કોયલના જેવો છે, ચાલ ગજરાજ કહેતાં હાથી જેવી છે લાંબા વાળ તો કાળી નાગણના જેવા છે અને જ્યારે પરસેવો છુટે છે ત્યારે તેની બાસ લેવાને ભમરા તેની પાછળ આતુર થાય છે અને રાજા તારા જેવા સો આશક ફેરા ખાય છે, માટે જો તારા નસીબમાં હોય તો તે તને મળે.

મીઠી જુબાસે જગ ભરમાયો, નેનમે મોહની મારે;
લંપટ બનાકે લુટ લીએ જયું, ચમક રહે ગગને તારે.
જેસી આશકપર નજર દોડાવે, તે ઘડી પલકમેં ઘર મારે;
ઉસો માયાસેં કોઈ બચ્યા નહી, લંપટ રહે જગ સંસારે.
હંસ મોર કીર કપોત કહીએ, જયું કોકીલસે કીલકારી;
પુરવ પુન્ય કીયે જેને કોટીક, સો પાવે એસી નારી.

હે ! રાજા તેની મીઠી જીભે કરી આખી દુનીયાં મોહી રહી છે. અને તેની આંખમાં તો જાણે વશીકરણ વીદ્યા ભરી છે અને તેના ઉપર નજર કરે તેને પાડયોજ છે, તેની શીશોટી કોયલના જેવી છે. હે રાજા ? પુરવ જન્મના સંસ્કાર વીના એ સ્ત્રી મળે નહી, તેમ તેમ રાજા મહા ગાંડો ને ઘેલો થઇ જાય છે અને બારાડે છે કહે છે કે બારોટ વળી એનું વર્ણન કરો ! એટલે બારોટ કહે છે.

સોળે શણગાર બત્રીસ અલંકાર, ચોરાશી આસન જાણે;
બત્રીસ કલા લક્ષણમાં પુરી, ચીત્ત પદમનીકા નીશાને.
કવીજન જોગ જુગતસેં કીનો સમજેગો કોઈ તન સાને;
રામકૃપા હરી [illegible] બીન, ચીહે ન એસી-દીવાને.

શામા પરૈમગીર કહે સભામેં, સુન સુંદરપર બલીહારી;
પુરવ પુન્ય જેને કીયે કોટીક, સો પાવે એસી નારી.

હે રાજા ! હરીની ઇચ્છા વીના કે હરી વીના બીજા કોઇને મળવી કઠણ છે, તારા નસીબમાં હોય તો મળે એવું રૂપ સાંભળતાં સદેવંત રાજા મુર્છા ખાઇ ભોંયપર પડયો. બારોટ આશનાવાશના કરી બેઠો કરીને કહે છે કે હે રાજા ! અત્યારથી તમે આમ બેચેના પડો છો તો નજરે જોશો ત્યારે તો શુંએ થશે ? રાજા કહે કે હું એને નજરે જોઇશ ત્યારે મારો જીવ ઠેકાણે આવશે માટે બારોટ મને બતાવો ? એનામાં ચાર વાગવા આવ્યા એટલે બારોટ અને રાજા અગાશી ઉપર ચડયા. શાવળીંગાએ નીશાળમાં ચાર વાગ્યા એટલે પોતાની સોલસેં સાહેલીઓ લઇ પોતે હંસની ચાલ ચાલતી આવે છે, અને તેનું મુખારવીંદ સુર્યના જેવું પ્રકાસ મારી રહ્યું છે; તેથી તેને આવતી જોઇ બારોટ કહે છે.

દોહરો.

સાવળીંગા ચલી નિશાળથીને, વળી ઘરભણીરે આવંત;
મજરો કરેરે લાલો કવીરે, એતા ગુણ રાગે ગાવંત

ચોપાઇ.

ગુણ રાગે લાલો ગાવંત, સમજી લો મનમેં રાજન;
ગલીયુમે આવે ઓ નારી, લુટી જાશે નગરી સારી.

બારોટ કહે હે કુંવર ! તમે ઉતાવળા જઇ ગાંધીશેરીએ ઉભા રહો ત્યાં તમને તે મળશે, સદેવંતે વેગળેથી આવતી જોઇ હતી એટલે મનમાં ઘણો મોહીત થઇ, રઘવાયો રઘવાયો ઘોડે બેશી ગાંધીશેરીએ ગયો.

ચોપાઇ.

રૂપ થકી કામની લાગ્યા નેનમે મુજરા, ચલે હંસકી ચાલ;

ગલેમેં ફુલનકા ગજરા, શાવળીંગા રૂપ સ્વરૂપ, ઘર દીશાએ ચાલીયાં; જેમ માન સરોવર માંહી, હંસ ગતિ હાલીયાં.

સદેવંત રસ્તો રોકી ઉભો છે, એટલામાં સાવળીંગા સોલસેં સાહેલીયો સાથે ચાલી આવે છે, અને જે જે સાહેલીનાં ઘર રસ્તામાં આવે છે તે ઘેર જઇ નવ ડેરીએ ગરબા ગાવાને જવા સારૂ શોભીતા શણગાર પેરવા જાય છે, એમ કરતાં સાવળીંગા પોતે એકલી ઘરભણી ચાલી આવે છે. તે સદેવંતનો ઘોડો ઉભેલો જોઈ અચકાઇને વીચાર કરવા લાગી કે રાજાનો કુંવર ઉભો છે તેથી સામા જવું નહી, કારણ કે એ મહા તોફાની છે માટે કંઇ આડો રસ્તો કાઢી ઘેર ચાલી જઉં. એમ ધારી ગાંધી ઉપર દુહો કર્યો.

દોહરો.

ગાંધી કસ્તુરી જોઇને આપજેને, વાટ ખોરી નહીરે ખવાય, કોક માણસ આડું ઉભુ રહ્યુંરે, તેના આડું તે કેમ ઉતરાય.

એવું સાંભળી સદેવંતના મનમાં એવું આવ્યું કે ગાંધીને ઘેરથી કસ્તુરી લઇને આવે છે, સાવળીંગાની કહેવાની મતલબ એ હતી કે રાજા તું કસ્તુરી ખોળવા આવ્યો છુ તે તને રસ્તામાં નહી મળે, એ તો કોઇ એકાંત જગાએ મળે. એમ કહી આડે રસ્તે થઇ પોતાના મેહેલ ભણી ચાલી નીકળી. ઘેર જઈ સોળે શણગાર ધારણ કરી વાળે વાળે મોતી પરોવી મહા મુલ્યવાન વસ્ત્ર પહેરી કોઇ રંભાની માફક બની ઠણી નવ ડેરીએ ગરબા ગાવાને ચાલી. સદેવંત ગાંધી શેરીએ ઉભો છે ને લાલબારોટ અગાશીમાં ઉભા જુએ છે કે રાજા મુરખ જેવો છે, તે તો નવ ડેરીએ ગઇ અને રાજા તેની વાટ જોઇ ત્યાં ઉભો છે તેને પાછો બોલાવું, એમ કહી બારોટ અગાશીમાં રહી રાજાને કહે છે.

ચોપાઈ.

સદેવંત ઘોડીલો ખેલાવ, કે આવ મારી શેરીએ;

સોલસેં સાહેલીનો સાથ, રમે છે નવ ડેરીએ.

હે રાજા શું ઉભો રહ્યો છે પાછો આવ, એ તો નવ ડેરીએ ગઇ ત્યાંથી રાજા બારોટના ઘર આગળ આવ્યો અને સાવળીંગા નવ ડેરીએ ગઇ એવી વાત સાંભળી ઘોડો છુટો મુકી ઘરનો ધરયો નવ ડેરીએ જઇ ઉભો અને જુવે છે તો એક એકથી ચઢીયાતી સોલસેં સાહેલીઓ દીઠી તેમાં સાવળીંગા કયા તે ઓળખાતી નથી પાછો નીરાશ થઈ બારોટ પાસે આવી કહે છે

જેને સોળસેં સાહેલીનો સાથ, બારોટ કેમ જાણીએ;
કેઈ સાવળીંગા નાર, અમને તે ઓળખાવીયે.

હે બારોટ! સોલસે સાહેલીઓ એક રૂપ ત્યાંના થઇ રહી છે. તેમા સાવળીંગા કયા? તે મને ઓળખાવો. ત્યારે બારોટ કહે છે. હે રાજા તારા જેવો મુરખ કાણુ કે પુછયાગાછયા વગર ઘોડો છુટો મુકી નાઠો તે મારા ઘોડાની સાથે લડયો ને દોરડાં તોડી નાંખ્યાં. આંવો તું બાધા ચકુઆ જેવો કેમ થઇ ગયો છે? સાવળીંગા તારી કીમત કરશે કે રાજા મુર્ખ જેવો છે, માટે જરા શાણપન આણીને તેની પાસે જા! સદેવંત કહે—ભાઇ એનું રૂપ જોઇ ગાંડો થઇ ગયો છું. તેથી મને કાંઈ સુજતુ નથી. બારોટ કહે તુ તારો ઘોડો બાધી ધારજ રાખીને જા, હું તને એંધાણ બતાવું છું તે યાદ રાખજે.

દોહરો.

ઘુઘરીઆળો ગોફણો, ને વળી સાળુડે કસબી કોર;
કંઠે લાલ એક મણી ઝળકે, ને એના હઇડામાં ટહુકે જોને મોર.

ચોપાઇ.

હઇડામાં ટહુકે જોને મોર, હાલેરે જેમ હાથણી;
સાવળીંગા સમતોલ, ન આવે કુછ સાથની

સઉ આંખે અંજન મેંશ, એની આંખતો વણુશરમે ભરી;
સઉને શોભીત શણુગાર, એને એક ટીલડી.

હે સદેવંત ? એની આંખો તો વણુંશરમે આંજેલી છે તે બીજીઓને અંજન આંજવું પડે છે તે કપાળે ટીલડી ચોડેલી છે તે બીજીઓના શોળે શણુગારની બરાબર છે, એવું એનું રૂપ છે. તે એધાણી લેઈ સદેવંત ધગ્યો ધસ્યો નવંડરી એજઇ જયાં સોળસે સાહેલીઓ ગાતી હતી તેની વચ્ચે જઇને ઉભે, એટલે બધી સાહેલીઓ શરમાઈ આલું ઓઢી એકઠી થઈ ગઇ, અને સાવળીંગા હતીતે પોતે આલું ઓઢી તેના સન્મુખ આવી ઉભી રહી અને સદેવંતને કહે છે.

સદેવંત કુંવર સુજાણ, ઊભા કેમ શેરીએ;
હુ નકલંક છું નાર, નેણાં કેમ ફેરીએ;
દેખશે દુરીજન લોક. વિચારે કોઇ વાતમાં,
આપશે સરખે સરખાં હોય, જાઓ સઉ સઉના સાથમા.

હે રાજા ? તમે તમારા સાથમાં જાઓ ને હુ મારા સાથમાં જાઉં. કોઇ આપણને દેખશે તે વાત કરશે તમારે આવું કરવું ના ઘટે આ કાંઇ એકાંતે જગો નથી ને પિત તે કઈ ઉઘાડી થતી હશે ? આવાં મીઠાંશનાં વચન સાંભળી સદેવંત મહા મોહીત થઇ ગયો ને કહે છે.

નગર ઠઠા મુલતાન, ના દેખી એસી કામની;
ગળે મોતનકો હાર, ઝબુકે છે દામની.
અત્તર ભીનો છે કેસ, અખીયાં દોય લાલહે;
જો ઘર એસી નાર, સોઇ નર ન્યાલહે;

હે સાવળીંગા ! તારા જેવી રૂપવંતી સ્રી જે પુરૂષને મળી હશે તે પુરુષને ધન્ય છે. સાવળીંગા સદેવંતના મીઠાશનાં વચન સાંભળી મોહીત થઇ ગઇ ને કહે છે.

દોહરો.

કમર કટારી રાજા વાંકડીને, વળી તેને સોહિએ શીરોઈ તરવાર;
જે ઘર એસા સાજના, ને વળી ધન્ય ધન્ય તે નારી અવતાર.

હે રાજા! તારા જેવો જે સ્ત્રીને પુરૂષ મળ્યો હશે અને તેને જે નારી મળી હશે તેને ધન્ય છે અરસપરસ મીઠાશના વચન સાંભળી સદેવંતકુંવર શાવળીંગાનો છેડો ઝાલીને કહે છે. મને તું તારૂં મોહોડું દેખાડ. ત્યારે સાવીંગા સદેવંતને કહે છે

ચોપાઇ.

સદેવંત છેડો મારો મેલ, પાલવ રૂડો ફાટશે;
ચુકીને દેઇશું ગાળ, લાખેલો રાજા લાજશે

હે રાજા! તમે મારો છેડો મેલો કેમકે અમે સ્ત્રીજાત તમને ગાળ દેઇશું તો તમારી લાખની આબરૂ કોડીની થશે તો સાંભળી પાલવ મુકી કાંડુ ઝાલ્યું.

સદેવંત કાંડુ મારૂ મેલ, ચુડો મારો નંદશે;
મળશે મહાજન કેરા લોક, ધોકણે વાંસો ભાગશે;

હે સદેવંક મારી જાતના લોક દેખશે તો તને ને મને બંનેને મારશે, માટે મારૂં કાંડુ મુક ? તે સાંભળી સદેવંત કહે છે

દોહરો.

સુણ સાવળીંગા કહે, ને વળી મેલુ તે મનની લાજ,
શીશ પડેને મારૂં ધડ લડે, ગોરી તોએ ન મેલું આજ.

હે સ્ત્રી! મારૂં શીશ હેઠું પડે તોએ હું તને મુકવાનો નથી. માટે તારો ઘુંઘટ દુર કરી તારૂં મો મને દેખાડ.

ઘુંઘટ મુખસે દુર કરીને, તને ઘુંઘટ નહીરે સોય;
કીયારે કુળની છે ઓરીયાં, ને વળી વદન છુપાવી ઘર જાય.

હે રાણી! મારાથી મોં છુપાવીને શીદ જાય છે. શાવળીંગા મોં

દેખાડે પણુ બાવાના જેવું થાય, તેથી મો દેખાડતી નથી. પણુ રાજાને સમજાવીને કહે છે.

એરે ઘુંઘડામાં કપટ ઘણુાંને, રાજા ઘુંઘટ ખોલ્યો નવ જાય;
જો મેં ખોલું રાજા ઘુંઘટડો તો, તું મરે કે માંદોરે થાય.

હે સદેવંત! તને મારૂ મોં બતાવું તો તું મરે અગર માંદો થાય ત્યારે સદેવંત કહે છે.

ચોપાઈ.

મેને ખાયા કેવડીઆ બછનાગ, ધંતુરેસેં કયું ડરૂં.
મેને રમાડે કાલી નાગ, બીછુડેસેં કયું ડરૂં.

હે સ્ત્રી! મે કેવળીઓ વછનાગ ખાધો છે તો ધંતુરાથી ડરીશ! અને વળી મેં કાળો નાગ રમાડયો છે તો વીછુડાથી ડરીશ તે સાંભળી સાવર્સીગા બોલી.

ઘુંઘટડે કાળો નાગ, વીછી ડંખ મારશે;
વાગશે નેણાં કેરાં બાણુ, તમને તે કોણુ ઉગારશે.

હે સદેવંત! મારાં નેણનાં બાણ વાગ્યા તો કોઇ ઉગારનાર નથી માટે તમે મારૂ મોં જોવું મુકી દો, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દોહરો.

સાપના કાટયા સહુ મરેને, વળી વીછુડે તનમન હોય;
નારીના માર્યા ન મરે તો, તારા કુળમાં ન જીવે બીજુ કોક.

હે સ્ત્રી! તું કહે છે કે મારી આંખો જોઇને મરી જશો તો તારા કુળમાં કોઇ જીવે નહિ, માટે હે સ્ત્રી હવે રકઝક ન કરતાં મારા તપી ગએલા આત્માને ઠું ડંડો પાડ, એમ કહી રાજા કહે છે.

મુખથી પાલવ દુર કરો, ને ગોરી મુખ મુજને બતલાવ;
રાજાને તો સ્નેહ લાગ્યોરે, ગોરી નેણુરે નેણ મીલાવ.

હે સ્ત્રી ? મને સ્નેહ થયો છે. માટે મારાં નેણુની સાથે તારાં નેણુ મીલાવ, પછી સાવળીંગાએ સદેવંતનો ઘણો આગ્રહ જોઇ વિચાર્યું કે મોં જોયા વીના તો મુકનાર નથી, માટે એને સમસ્યામાં કહી સમજાવું. એમ કહી બોલી.

હશે આંગળીએ વેઢ, અંગુઠે જાણે આરસી;
કયા જાણે દુરીજન લોક, અપને હુતુંકી પારશી.
નીશાળે આવજો રાજ, ચીત મન રૂદે ધરો:
ત્યાં મળશે એકાંત, વાલેરા વાતો કરો:

હે રાજા ! હું નીશાળે જઉંછું ત્યાં તમે ભણુવા આવજો એટલે એકાંતો વાતો કરીશું. સદેવંત કહે–હું તો નીશાળેથી ઉઠયો છું તે હવે ફરીને કેમ અવાય સાવળીંગાએ કહ્યું–ગમે તેમ કરીને આવજો. ત્યારે સદેવંત કહે–એતો ખરૂં, પણ હાલ મને તારૂં મોહું બતાવ ? નહી તો રાત દીવસ તારી પાછળ ઝુરી ઝુરીને મરીશ તેવું સાંભળી સાવળીંગાએ કહ્યું કે જો એમ હોય તો લ્યો મોં બતાવું એમ કરી કહે છે

સોહલો.

ચાર ડગલાં મને કેડે દીએ, પછીથી નેણુાનો રસ લીએ:
ત્યારે વગોવશો મુજને આપ, ને થઇ રહેજો મોટાને બાપ.

હે રાજા ! મને ચાર ડગલાં આઘી જવાદો, પછી તમને મોં બતાવું, પણ તમે મને ફજેત ન કરશો. એમ કહી ચાર ડગલા આઘી જઇ મુખ ઉપરથી પાલવનો છેડા ખસેડયો અને જ્યાં રાજા સામુ જુવે છે, એટલે જેમ આકાશમાંથી એકદમ ઝળુઝળાટ કરતી વીજળી નીકળે અને એકાએક કોઇના જેવામાં આવે અને અંજાઇ જાય, તેવીજ રીતે રાજા અંજાઇ મુર્છા ખાઇ પૃથ્વી ઉપર પડયો ને સાવળીંગા હશેક ડગલાં ગઇ એટલે રાજા આંખ ઉઘાડી

જુવે છે તો સાવળીંગા જતી દીઠી, એટલે મનમા ઝુરવા લાગ્યો ને કહ્યું કે હવે મને તે ક્યાં મળશે. ને એનો મેળાપ ક્યાં થશે, એવી સોચનામાં સદેવંત કુંવર ગાંડા જેવો થઇ ગયો, અને મુખથી સાવળીંગા સાવળીંગા બોલતો જાય છે.

સોહેલો

શેરીએ શેરીએ સાદજ કરે, દીલ દીવાનું થઇ રાજાનું ફરે;
વેણુ કામણુ કરી ગઇ વેર, નીશ્ચે મરવું મારે ખાઇને ઝેર.

રાજા પોતે વીચાર કરતો કરતો રસ્તે ચાલ્યો જાય છે, એટલે રસ્તામાં હજામ મળ્યો, તે ગોરમહારાજની હજામત કરવા નીશાળે જતો હતો, રાજા નીશાળની વાત સાંભળી ખુશી થયો, અને કહ્યું કે ભાઇ ' તું નીશાળે જઇ સાવળીંગાની ખબર લેતો આવજે, એમ કહી ઘેર ગયો. ત્યા રાણી પાટમદે બે દીવસથી રાજા ઘેર નહીં આવેલા તેથી ઉદાશ થઇ બેઠેલી છે તે કહે છે.

ચોપાઇ.

વેરી જાગ્યા વીદેશ, સજન જાયા શહેરમાં;
રાજાજી તમરો જીવ, ફરેછે આજ લહેરમાં.
મુખશું મીઠા બોલ, કેમ નથી બોલતા;
શાને કાજે શામ, ફરો છો ડોલતા.

હે રાજાજી ! ઉદાશ કેમ જણાવછો ? રાજા કાંઇ ઉત્તર આપતા નથી અને એક કોરે ચુપ બેસી રહ્યા છે, હવે પેલો વાલાઓ બાંભણો નીશાળમાં ગયો ને ત્યાં મહેતાજી ઊંઘી ગયા છે અને એક કોરે નીશાળીયા ભણે છે ને એક તરફ પડદે રહી છોડીઓ ભણે છે, તેથી સાવળીંગા જોવામાં આવતી નથી, એટલે તાબોટાં પાડી નીશાળમાં ગાવા મંડી ગયો. સદેવંત નામ મારા વાલાજીરે, તેનું છે કામ મારા વાલાજીરે, એવી રીતે કહતો જાય છે ને ગાતો જાય છે.

તે સાવળીંગાએ સાંભળ્યું એટલે વાલીયાને પડદામાં પાસે બોલાવી કહે છે કે સદેવંતની શી ખબર છે ? ત્યારે વાલીઓ બોલ્યો કે બાઇ તારી ચીંતામાં મરેછે ને ઘેલો ફરે છે સાવળીંગા કહે–તુ જરા મારા નખ લેતો જા. એમ કહી હાથ બહાર કહાડે છે એટલામાં તો વાલીયાની આંખે અંધારાં આવ્યાં ને ચક્કર ખાઇ ભોંય ઉપર પડયો અને શુદ્ધી આવી એટલે ઉઠીને સાવળીંગાના નખ ઉતારી લેઇ રાજા પાસે આવ્યો, એટલે પાટમદે પડદામાં ગયાં. પછી વાલીયાને સદેવંત પુછે છે.

સોહલો.

એટલામાં આવ્યો વાલીઓ રાત, કુંવર પુછે છે તેને વાત;
સુતાંરે સુખ નથી ને વળી બેઠાં નથી સુખ.
વાલીએ આવી દેખાડયા જુવોને નખ.

વાલીઆએ હાથેળી ઉઘાડીને રાજાને નખ દેખાડયા, એટલે રાજા મોહીત થઈ કહે છે કે આ હીરાકણીઓ કયાંથી લાવ્યો, અને તેં એની શી કીમ્મત આપી ! (હવે એ વાત રાણી પાટમદે પડદામાં બેઠાં બેઠા બધી સાંભળે છે) એટલે વાલીઓ બોલ્યો—મહારાજ ! આ હીરાકણીઓ નથી એ તો સાવળીંગાના નખ છે રાજા કહે–એના આવા રૂડા નખ ? તો હવે એ મને મળે, તોજ અન્ન પાણી લેવું નહી તો મારે તેની પાછળ પ્રાણત્યાગ કરવો. હે વાલીયા ! તું એના નખ લાવ્યો ત્યારે એનું રૂપ કેવું છે ! એમ સદેવંત પુછે છે.

ચોપાઇ.

જેવી દીઠી હોય નાર, તેવી કહી બતાવજે;
કુડને કપટ કાંઇ, હૃદએ નવ રાખજે;
વાલીઓ કહે છે.

સોહલો.

મેં એવી નથી દીઠી નારી. અને હું તો કરૂ નગરી સારી;
તમને કહુ છું સાચી વાણ, પણ જોએ વાગે મોહનાં બાણ.

દોહરો.

કર ઝાલીને નખ કાપતાંરે, મારૂં હઇયું તે નવ રહ્યું ઠોર;
જાણે ઝબુકે રાજા વીજળીને, જેમ ઇંદ્ર ઘટામાં ઘનગોર.

ચોપાઇ.

ઇંદ્ર ઘટામાં ઘમઘોર, ઝબુકે જેમ વીજળી;
એક દીઠી અલબેલ, મુખેરે અતી ઉજળા.
નીશાળે દીઠીરે જોને નાર, એવી નથી તારા રાજમાં;
ઘડી એક બેઠોતોરે પાસ, મેતો દીઠી લાજમાં.

હે રાજા ? મેં તો પડદામાં દીઠી હતી, પણ એના નખ લેતાં હાથ જોયા એટલે હુંતો ભોંયરામાં ગોથું ખાઇ ગયો તે બે ઘડીએ શુદ્ધી આવી. એવું સાંભળી સદેવંત કુંવર ચિત્તભ્રમ થઇને ઘોડાની ઘોડારમાંથી ચાલ્યા (કહેવત છે કે રાજાના કુંવર રીસાય ત્યારે ઘોડાની ઘોડારમાં જઇને સુવે.) રાજા ઘોડારમાં ગયા, એટલે રાણી પુછેછે કે, હે વાલીયા ! હું રાજાને ક્યરની બોલાવતી હતી, પણ મારી સાથે બોલતા નહોતા અને તુ આવ્યો એટલે તારી સાથે હસી ખુસીને વાતે વળ્યા, તેનું કારણ શું ? વાલીઓ—કહે બાઇ સાહેબ ! મારૂં નામ ન દો, તો હું તમને કહું. પેલી વાણીયણ આપણા રાજાએ રાખી છે. એ સાંભળી રાણીને પોતાના મનમાં ઘણો ક્રોધ ચડયો ને નક્કી કર્યું કે રાજા બે દીવસથી ઘેર નહોતા આવ્યા તે એનાજ વાસ્તે મારે અહીયાં રહી શું કરવું છે ! હુંએ મારે પીયેર જઇશ, એમધારી રાણી રીસાયાં, હવે સદેવંત કુવર ઘોડાની ઘોડારમાં છે, પછી રાજા

લાલાબારોટને લેઇ ઘોડાની ઘોડારમાં કુંવર પાસે આવ્યા. ત્યાં કુંવર પોતે સુતા છે એટલે રાજાએ કહ્યું કે તું કેમ રીસાયો છે, તને કોઇએ આંખ દેખાડી હોય તો તેની આખ ફોડું, કોઇએ ગાળ દીધી હોય તો તેની જીભ કાપુ, કોઇએ આંગળી દેખાડી હોય તો તેનો હાથ કાપું, મારા બેટા તને કહેનાર કોણ છે? ત્યારે સદેવંત પોતે મનમાં વીચાર કરે છે.

ચોપાઇ.

સદેવંત બેઠા ત્યાંય, કે મનમાં વિચાર ધરે;
કહું જો મારી પેર, પીતા મારા શું કરે.

મારા પીતાને કહું તો ખરો, એમ ધારી પીતાને કહે છે.

મારે જવું છે જોને આજ, ભણવાને કારણે;
માનોને મારા તાત, નીશાળીયા લાવો બારણે

પીતા! મારે ભણવા જવું છે, માટે નીશાળીયાને બોલાવો!

સોહલો.

રાજા કહે છે કુંવરને વાત, રાજવળામાં બેઠાકરો તમે કાજ:
મારે વારે કુંવર ભણવું નવ હોય, માટે મનમાં વીચારી જોય.

હે સદેવંત કુંવર! હમણાં તો તું ભણી ગણી બત્રીસ લક્ષણો થયો છે ને પાછો કહે છે કે મારે નીશાળે જવું છે, એ તે શું? હવે તો તારે રાજકાજ કરવાનો વખત છે કે રમવાની વખત છે? આવાં વચન સાંભળી કુંવર કહે છે.

ચોપાઇ.

સદેવંત કુંવર સુજાણ, આવી ઉભા બારણે;
મનમાં છે મોટી હામ, ભણવાને કારણે.
મારને તેડાવોને આજ, પીતા માનો મારી વાતડી;
નહીતો જોજો કાલ કરૂં, હું દેહની ઘાતડી.

હે પીતા તમે ભણવા નહી મોકલો તો હું મારા દેહની ઘાત કરીશ એ સાંભળી રાજા માહા ચીંતાતુર થઇ લાલાબારોટને કહે છે કે આને હું શું કરૂં ? આતો કહે છે મારે ભણવું છે ને મારે તો એને ગાદીએ બેસાડવો છે. બારોટ કહે હોય ત્યાં હઠ, બાલ હઠ, રાજ હઠ ને જોગી હઠ, એ હઠ પુરી કરવી. નહી તો એ કાંઇ ઝેરબેર ખાઇ મરશે, પછી રાજા કુંવરને કહે છે.

સોહલો.

રાજા કહે છે કુંવરતે વાત, ના કરવી તારે દેહની ઘાત;
માની છે તારી મેં બધી વાત, નીચ્ચે ભણવારે જાઓ પ્રભાત;

હે કુંવર ! સુખેથી નીશાળે જજો. કુંવર કહે ના, હાલ તમે મેહેતાને બોલાવો ! પછી રાજાએ તરત મહેતાને તેડવા મોકલ્યું હવે રાજા પોતે કુવરને જગાડી લાલાબારોટને તેડી રાજદરબારમાં ગયા, એટલે ગોર રાજસભામાં આવ્યા. રાજા કહે કે કુંવરને નીશાળે ભણવા મુકવા છે. માટે તમે મહુરત જુઓ ? ગોરે વીચાર કર્યો કે ભણી ગણીને તો હમણાં કહેયા છે ને ફરી નીશાળે કેમ આવતો હશે ? મને લાગે છે કે કાલે પેલા ધાયજે સાવળીંગાના નામ લઇ ગયો, જેથી કાઇ એમને લટપટ થઇ છે ખરી; માટે નીશાળમા આવે ને શાવળીંગાનો બાપ જાણે તો પછી મારે જીવવાની આશા રહે નહી, માટે હું એવું મહુરત આપુ કે એમનો મેળાપ થાય નહીં, કેમકે સાવળીંઆને હવે પરણવાનું છે, માટે એ સાસરે જાય ત્યાર પછી સદેવંતને મહુરત આપુ, તો પછી મને કાંઇ હરકત થાય નહી એમ ધારી મહેતાએ કહ્યું કે મહારાજ ! હમણાં પાંચ સાત દીવસ મહુરત આવતું નથી, કારણ કે વચ્ચે વ્યતીપાત વૈરક ને પંચક બેસે છે, માટે સાત દીવસ પછી બેસાડજો. રાજાએ કહ્યું, સારૂ ત્યારે આવશે. પછી

ગોર પોતાને ઘેર ગયા. હવે સદેવંત કુંવરને રીશ તો ચડી પણ શું કરે ત્યાં સભામાં કાંઇ કહેવાય નહી માટે પોતાને મેહેલ જઇ જમાલખાં ને કમાલખાં બે સીપાઇ હતા. તેમને કહ્યું કે તુંમ અભી જાકે ગોરકુ જલદી બોલા લાવ ? એમ કહેતાંજ સીપાઇ ઉઠીને મહેતાને ઘેર ગયા ને કહ્યું કે કુંવર તમને બોલાવે છે, માટે અભી ને અભી ચલો ? પછી ગોરને તેમની સ્ત્રીએ કહ્યું કે હમણાં તને ગયા હતા ને પછી કુંવરે કેમ તેડાવ્યા ? મહેતાએ કહ્યું એ તો કુંવરનું તેડું નથી પણ એતો જમડાનું તેડું આવ્યું છે. ગોરાણી કહે એમ કેમ બોલો છો ? ગોર કહે કે હું મુર્ત મોડું આપી આવ્યો છું ? તેમાં ગોરાણી કહે કે જાવને હવે ને કહે તેમ કરજો, નહીં તો પાછા ઘેર જીવતા આવવા દેશે નહીં ગોર કહે કે એ વાત તો ખરી પણ ત્યાં જતાં મારો પગ ઉપડતો નથી, ને શું કરૂં ? પછી ગોર જેમ તેમ કરી લુગડાં પહેરી કુંવરને મહેલે આવ્યા કુંવર આંખો લાલચોળ કરી ક્રોધમાં બેઠા છે તેમણે કેડમાંથી કટાર ખેંચ્યો ને કહ્યું કે મુહુર્ત અત્યારે છે કે નહીં ? નહીં તો પેટમાં મારૂં છું કટાર. તે જોઇ ગોર થરથર ધ્રુજે છે કે આ નકી મારશે ! ગોર કહે—એ કટાર તમે મેનમાં ઘાલો ને હું તમારા પીતાને હમણાં જઇ કહુંછું એમ કહી ગોર રાજા પાસે જઇ કહેછે, સાહેબ મને અફીણની લહેરમાં ખબર ન રહી તેથી હું ભુલમાં પાછલા વરસનું ટીપણું લાવ્યો હતો; પણ ઘેર જઇ તપાસ્યું તો આજનું ચોઘડીયું એવું તો ઠીક છે કે ન પુછો વાત ! રાજા કહે એમ હોય તો વરઘોડો ચડાવી અત્યારે નીશાળગરણું કરીએ ! પછી ગોર નીશાળે ગયા અને રાજા વરઘોડો ચડાવી ધામધુમથી નીશાળે જાય છે. ચૌટામાં લોકોની ઠઠ જોવા મળી છે. નીશાળમાં રહી સાવળીંગા પણ વરઘોડો આવતો જોઇને મહેતાને કહે છે.

દોહરો.

હળકે મેહનાં જોયા મળીને, વળી જુવે નાનેરા બાળ;
સોના શ્રીફળ હાથ ધરીને, ઠાકરો ચાલ્યા આવેરે નીશાળ
ઢોલ નગારાં વાગીયાંને, એતા શરણાઇઓ પુરેરે સાદ;
આનોનેરે એતા તમારી નીશાળે, સદેવંત ભણવા આવે આજ

હે મહેતા ! તમારી નીશાળે કોઈ રાજના કુંવર જેવું ભણવાને આવે છે તેના વગર આટલી ધામધુમ હોય નહી. હવે સદેવંતના બાપે મેહેતાને કહ્યું

ગોર મારા ગોરજીને તમને, લળી લળી લાગુ પાય;
સદેવંત કુવર સલક્ષણારે, તેને ભાવે તે વિદ્યા ભણાવ.

હે ગોર ! હવે કુંવર ભૂલી ન જાય તેમ કરજો ? મહેતા કહે સરૂ. હવે ગોર અફીણની લહેરમાં આવ્યા તેથી સદેવંતને કહે કે હુ સુઇ રહુંછ ને તુ સારી રીતે છોકરાંને ભણાવ, એમ કહી ગોર ઉંઘી ગયા. હવે સદેવંત પોતે પડદાની પાસે જઇ તેને ઓસીકું દેઇ બેઠા છે ને છોકરાને ભણાવવા માંડયા. સાવળીગા સદેવંતનો શબ્દ સાંભળી પોતે પણ છોડીઓને ભણાવતી હતી તે તેજ પડદાની પાસે આવી. વીચાર કરે છે કે હવે સદેવંતને બોલાવાય કેમ ? તેથી પાટી ઉપર વાત લખી પડદા તળે ખશેડી મુકી, એટલે સદેવંત પાટી લઇને વાત વાંચે છે.

સરસ્વતી માતાને વીનવુને, વળી ગણપત લાગુ પાય;
પાટીયું લખીને પ્રીતશુને વળી, તેતો વાંચી સંભળાવો અનેરાય.

તે વાચી સદેવંત ખુશી થયો અને પોતે પણ પાછો તે પાટીમાં વાત લખી પડદા તળે પાટી ખસડી મુકી.

માતા સરસ્વતીને વીનવુને, હું તો કથન ન જાણું કેણ;
પહેલીરે પ્રીત સદેવંતશુરે, જ્યારે મળીઆંતાં નેણરે નેણ.

હે સાવળીંગા ! હું તો કથન કે કેણુ કાંઇ જાણુતો નથી, પણ નવ ડેરીએ જે દીવસે મળી તે દીવસથી પ્રીત બનાવું છું, તે બાવ વાંચી સાવળીંગા ઘણી ખુશી થઈ. હવે સદેવંતે વિચાર્યું કે મહેતા જાગશે તો દેખશે તેની ફિકર થતા જાય છે, એટલામાં સાવળીંગાએ પાટી લખી પાછી ગજેરી મુકી.

સોહલો.

નીચે નેણુ નહી મેલું કાડી, બેસો મારી છાતી ટાઢી
જો ગોર આપણો કરશે રીશ, તો સોંપીશ પેહેલું વાઢીમારૂં શીશ.

હે સદેવંત ! તમે કેમ બોલો છો ? જો નીચે નેણુ બેસાનો કાડી નહીં મુકું ને જો આપણો ગોર રીસ કરશે તો મારૂં શીશ તેને પેહેલુ વાઢી આપીશ. આવું સાંભળી સદેવંતને હીંમત આવી અને પોતે પાછી પાટી લખી.

ભણુતર ગણુતર ના જાણું બેહ વાંચુછું પણ નથી વિવેક;
ઘોર આપણો રીસાળવો છે, તે રોષે મને કડવું વચન કહે.

તું મને બેસારે છે તો ખરી, પણ રજા કોણ દેશે ? તે સાંભળી સાવળીંગા પાટી લખી આપે છે

સાવળીંગાના અક્ષર ચાર, ગોર વખાણે વારંવાર
મનમાં ફટક લગારે ન ધરો, પાટીયું ભરીને રાજઆરી ઓરી કરો.

હે રાજા ? તમે મનમા લગારે ફીકર રાખશો નહીં અને પાટીઓ લખી લખીને પડદા તળે ખસેડી મુકો. ત્યારે સદેવંત કહે— પાટીઓ લખે શુ વળવાનું ? તું કાંઇ એવા ઉપાય કર કે તારો ને મારો મેળાપ થાય. આ તો જેમ સ્વપ્નામા જોઇએ ને જાગીએ એટલે કાંઇ નહી એવું છે, માટે તું આંખે આંખ મળે એવા ઉપાય કર. એટલે સાવળીંગા કહે—આજનો તો દહાડો ગયો પણ કાલે તમે ગોરને ચંપાબાગમાં ફુલ ચુંટવા આપો. પછી ગોર સીધાં લેવા જશે. એટલે તમે નીશાળીઆને કાઢી મુકજો અને હું છોડીઓને કાઢી મુકીશ; એટલે આપણે એકઠાં થઇશું. એવું સાંભળી સદેવંતે તેના કહી-

પ્રમાણે બીજે દહાડે ગોરને કહ્યું કે આજ ચંપાબાગમાં ઉજાણી છે માટે તમે ક્યાં જશો ? ગોર કહે નિશાળ મુકીને કેમ જવાય? સદેવંત કહે કોઠારી તમારા વગર સીધાં કોઇને નહી આપે. માટે તમો પંડે જશો તો સીધાં મળશે. પછી ગોર સીધાં લેવા ગયા, પછી સદેવંતે છોકરાને કહાડી મેલ્યા અને સાવળીંગાએ છોડીઓને મારી કાઢી મુકી અને પડદા બડદા તોડીને ફાડી નાખ્યા, તે જોઇ સાવળીંગા કહે છે કે તમે આ બધા પડદા ફાડીને ઉઘાડું કર્યું હવે મહેતા આવશે તો શો જવાબ દેઇશું? પેલો કાણીઓ ગોરને તેડવા ગયો છે, તે હમણાં બોલાવી લાવશે, સદેવંત કહે કે જેમ થવાનું હશે તેમ થશે, પછી સદેવંત ને સાવળીંગા બે જણ બેઠાં વાતો કરે છે.

દોહરો.

નેણ પદારથ નેણરસ, વળી નેણેરે નેણ મીલંત;
અજાણ્યાશું પ્રીતડીરે, એ તો પ્રથમ નેણારે કરંત.

હે સાવળીંગા ! અજાણ્યા માણસની પહેલી પ્રીત આંખે જેયાથી થાય છે. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

નેણ પદારથ નેણ રસ, ને વળી જે કરી જાણે કોય;
જેવો મીઠો બોલે વેણનોરે, વળી નેણે તો કદીએ ન હોય,

હે સદેવંત કુંવર ! એકલી આંખો તે શું કરે, પણ જો સારી રસ ભરેલી બોલી આવડતી હોય તો તે કરે, એવું નેણથી થાય નહી તે સાંભળી કહે છે,

ફુટ નેણાં ફુટ પાપીઆ, તને હજુએ ધરપત નહી,
નારીને મન નેડો નહીને, પછી લાલચ ત્યાં શું રહી.

સદેવંત બોલ્યો હે નેણ ! પાપી ચંડાળ, તને હજુ ધરપત વળતી નથી. આને મન તો કશુંએ નથી, તો તું શીદને લાલચ રાખે છે ? તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

નેણુ અમારાં લાલચુને, રાજા ભલી આવે ટળી ટળી જાય;
દેખી ચંગા માંડવાને, એતા ફેકટની ભીખારીરે થાય.

સાવળીંગા બોલી કે હે રાજા! અમે તો અમારા નેણુને ઘ-ણાએ વારીએ છીએ પણ રૂડા માંડવા (જવાન માણુસ) ને જોઇને ભીખારી થાય છે, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

અમે નેણાંને વારીએ, ને વળી રાખીએ ઠીકા ઠીક;
દેખી ચંગા ગોરીઆંરે, જેમ માગી ન મળે જોને ભીખ.

હે સ્ત્રી! જેમ તું વાળી રાખે છે તેમ હું પણ વાળી રાખું છું, પણ સારી સ્ત્રી જોઈ ભીખ માગે ન મળે, તેવી રીતે લાલચુ થાય છે. તે સાંભળી સાવેળીંગા કહે છે

કાંક નેણને તુમે વારજો, ને રાજા હઇડુ તે રાખો જોને હાથ,
અંબાળ નેણાં એતો શ્વાનગતી, ને રાજા નફ્ટ ભીખારીની જાત.

હે રાજા! તમારી આંખો કુતરાં અને ભીખારીની માફક કેમ ભટકે છે? તે સાંભળી રાજાને રીસ ચઢી, અને કહે છે કે તેં મને કુતરા ને ભીખારીની માફક ગણ્યો? તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે

પગ ઉપર પાટી ધરીને, રાજા ઉપર મેલ્યાં જોને શીશ,
ગોર આપણો આવશે તો, રાજા ઉલટી કરશે રીશ.

હે રાજા! તમે આમ ઉંધુ માથું ધાલીને બેઠા છો ને ગોર આવશે તો ખીજશે? સદેવંત બોલ્યો.

ફુલ ખુડે કામની તણા, ને વળી ઉંચ નીચ ધર જોને જાય;
અમે નેણાંને વારીએરે, મારી ઓંખો આંખજ ખાય.

હું તો ધણોએ મારાં નેણાંને વારૂંછું ; પણ મારી આંખો આં-ખજ ખાય છે. સાવળીંગા પછી આવાં રોસ ભરેલો સદેવંતના વચન સાંભળી નમી જઈ કહે છે.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે, ને વલી મેલી તે મનની માણ;
ઝેહેર ખાઈને હુંએ મરત તો, મારો પીતાલાજત શાલીવન.

હે રાંડ ! તારા મનમાં તો કશુંએ નથી. પણ હું તો તારે વાસ્તે મરત તો મારો પીતા લાજત.

નારીને માટે કીયા નર મુઆ, ને રાજા તમે કરો છો પહેલ,
પ્રીત કરીને પાછા ખસેરે, એતો ખેડુતના નહીં ખેલ.

ચોપાઈ.

ખેલાડુના ખેલ, નેણાં રસ વેરતાં;
મુખસે મીઠા બોલ, રેહેજો તમે બોલતાં.

નારીને સારૂ એવા કેટલા નર મુઆ છે તે મને બતાવો ? નહીતો તમે નરી રસ્તો કાઢવાના હતા કે શું ? પણ જે પ્રીત કરી પાછો હડે એ માણસ ન જાણવો, માટે તમે મારી સાથે હશી ખુશીને બોલો ? પછી સદેવંત બોલ્યો.

પદમણી તારાં વેણ, રૂદેમાં પરવરે;
બાણાવળીના છુટયાં બાણ, તેતો પાછાં કેમ ફરે.

હે સાવળીંગા ! તારાં જે વેણ તે મારા હૃદયમાં સુંસરાં ચાલ્યાં જાય છે જેમ બાણાવળીનું બાણ પાછું ન ફરે તેમ તને છોડનાર નથી. તે સાભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

પ્રિત અગોચર કીજીએરે, રાજા મારૂં કહ્યુંરે તું તો માન;
કોઇને નવ સંભળાવીયેરે, રાજા એકથી બીજે કાન.

રાજા પ્રીત કરી તો છાંની કરવી, પણ એક કાનથી બીજે કાન જાય એમ કરવી નહી, ત્યારે રાજા કહે મેં કોને કાને સંભળાવી એ બનાવ, ત્યારે સાવળીંગા કહે કે જુઓ એક લાલાબારોટે બીજી વાલીઆવજામે તથા ત્રીજી પાટમદે રાણીએ અને થોડી ઘણી

મહેતા પણ જાણે છે. માટે કાંઇ સમજણ રાખો પછી રાજા ઉભા થાય છે કે આી મહા કામાતુર થઇ સદેવંતની ધોતીની પાટલી તાણી ખેંચે છે કે હવે ક્યાં જુઓ છો? એટલે સદેવંત .થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો કારણ કે એણે કોઇ દીવસ કોઇની સાથે પ્રીત કરેલી નહી તથા આ પહેલવહેલી થઈ તેથી દેહેસત લાગી હવે કાણીએ ગોરને શોધી કહાડયા પછી કહ્યું કે મહારાજ સદેવંતે તો પડદાખડદા ફાડી નાંખ્યા એવું સાંભળી ગોર ત્યાંથી ધસ્યા ધસ્યા નીશાળે આવ્યા ત્યાં સદેવંતને સાવળીંગા ઝાલી રહી છે તે જોઈ મહેતા કહે છે.

પકડયા કામનીએ છેડલા, રાજા થર થર થર થર થર થાય;
એવે સમે ગોરજી આવીયારે, એ તો તંબુ તણી માંય.

ચોપાઈ.

તંબુ તણીરે માંય, સદેવંત શું કરે;
લોકડીયાની લાજ હઇયામાં નવ ધરે.

ગોર ત્યાં આવી સદેવંતને કહે છે કે તું કોઇની લાજ રાખતો નથી? મારીને પડદાખડદા ફાડીનાંખ્યા તથા છોકરાને મારીનેકહાડી મુક્યા, માટે હુંતો જઇને તમારા પીતાને કહીશ; મારે હવે નીશાળ ભણાવવી નથી એમ ધમકીનો અવાજ સાંભળી શરમાઈને નીચું જોઇ નીશાળની બહાર ચાલી નીકળ્યા. પછી ગોર સાવળીંગાને કહે છે કે તેં પણ બધી નીશાળ બગાડી તે સાંભળી સાવળીંગા કહેછે.

દોહરો.

થરરે ધ્રુજ્યાંને છાપરાં હાલીયાંરે, કંઇ ખોરડા તે ખડખડ થાય;
વા ને વંટોળીયો આવીયો, તે ગોર પડદા ઉડીરે ઉડી જાય.

હે ગોર! વા ને વંટોળીયો ચડયો તેથી મારીને છાપરાનાં નેવાં ખખડવાં લાગ્યાં ને પડદા છુટીને એની મેળે ઉડયા.

ચોપાઇ.

શીખ દોને ગોર, ઘર દીશાએ ચાલીએ,

રૂડાં વધામણાં કોય, પીતાજીને આપીએ.
એમ કહીને નાર, ઘરભણી ચાલીયા;
મળીયા સદેવંતરાય, મુખે મુખ ભાળીઆં.

રજા લેઇ સાવળીંગા બહાર નીકળી એટલે સદેવંતને કહેછે કે જુઓ આખો દીવસ આપણો અકારત ગયો ને ગોરે જાણ્યું ત્યારે સદેવંત કહે છે કે મારાથી તો કાલે નીશાળે નહી અવાય, આપણું કામ પેલા કાણીઆએ બગાડયું, હવે કેમ કરીશું ? સાવળીંગા બોલી ગોરે ડાંગર વાવી છે માટે બધા છોકરાને અને છોકરીઓને એક દીવસ ટોવા મોકલે છે પણ તમે નથી ગયા, અને હુંએ નથી ગઇ, માટે જઇને કહો કે કાલે તમારી વાડીએ અમો હુડા ટોવા જઇશું ને હું ત્યાં ભાત આપવા આવીશ. તે સાંભળી સદેવંત પાછો ગોર પાસે આવ્યો ને કહયું કે તમારી વાડીએ જવાનો વારો અમને નહિ આપો ? બધાને આપો છો ને ? તમે રાજા છો ત્યારે સદેવંત કહે ઘેર રાજા પણ અહીં તો નીશાળીઆ ત્યારે ગોર બોલ્યા કાલે તમે જજો. સદેવંત કહે મારૂં ભાત આપવા સાવળીંગાને મોકલજો. ગોર બોલ્યા બાઇ ! આવશે તો મોકલીશ. પછી સદેવંત ત્યાંથી ઘેર ગયો અને ગોર પોતાને ઘેર ગયા. પણ ખાવું પીવું સુઝતું નથી ને ઉદાશ થઇને બેઠા છે. ત્યારે ગોરાણીએ કહ્યું કે તમે આજ ઉદાશ કેમ છો ? ગોર કહે રાજાનો કુંવર વાડીએ જવાનો છે ને તેને ભાત આપવા સાવળીંગા મોકલવાની છે તો એ કદાચ ન જાય તો પછી જીવવાનું ઠેકાણું નથી. ગોરાણી કહે એમાં શું છે ! મારી પાસે મોકલજો એટલે હું સમજાવીને મોકલીશ. બીજે દીવસે સદેવંતે પાટ-મદેનો પાથરવાનો રત્નજડીત ઓછાડ હતો તે છાનોમાનો લઇ બચકીમાં બાંધ્યો, તે પાટમદેએ દીઠો સદેવંતને કહે છે.

દીવસ ચડયો પહોર, બચકા ક્યાં બાંધીઆ;

પાટમહેના ઓછાડ તે, કોને કાજે ચોરિયાં.
એ વરણાગી આજ, કોને તમે દેખાડશો;
સાચું કહોને મારા શામ, પાછા ક્યારે ઘેર આવશો.

હે મહારાજ ! આ વરણાગી આજ કોને દેખાડશો ને તમે ઘેર ક્યારે આવશો, પણે રાજા કાંઈ ઉત્તર આપ્યા વગર ગોરની વાડીએ ગયા ત્યાં એક ચંપાના ઝાડ નીચે રત્નજડીત ઓછાડ પાથરીને સુતા. ભોંયમાં કાંકરા હતા તેથી ખુચ્યા તેથી પોતાની તરવાર વતે કાચી ડાંગર વાઢી અને તેનો ચોતરો કરી તે પર ઓછાડ પાથરીને સુતા અને ત્યાં સાવળીંગાની વાટ જુવે છે. ઝાડ ઉપર તમામ પક્ષીઓ પોતે આમ, જામ. સીતાફળ, લીંબુ, નારંગી' બોર, ખજુર, દ્રાક્ષ, પપનસ, એ સર્વે ફળફળાદી કોચી ખાઇને નાંખે છે પણ કોઈ ઉડાડતું નથી. સાવળીંગા નીશાળે ગઇ એટલે ગોરે કહ્યું કે તને ગોરાણી બોલાવે છે, સાવળીંગા કહે શું કામ છે ? ગોર કહે—કાંઇ કામ હશે ! સાવળીંગાએ કહ્યુ.—હું તો કાંઇ જતી નથી ? પછી ગોરે ઘણું કહી ગોરાણી પાસે મોકલી. ત્યાં ગોરાણીએ કહ્યું કે આજ રાજાના કુંવર સદેવંત વાડીએ ગયા છે અને તું કોઈ દિવસે વાડીએ ગઈ નથી તેથી આજ ભાત લેઇને જા. સાવળીંગા કહે—મેં તો વાડી દીઠી નથી ને હું તો કાંઇ જતી નથી. ગોરાણી કહે—ગરજ હોય તો પુછતાં પુછતાં લંકામાં જઇએ. સાવસીંગાના મનમાં જવાનું તો હતું ને ગોરાણીએ જ્યારે ઘણું કહ્યું ત્યારે કહે લાવો જઉં. પછી ગોરાણીએ એ લાડવા હતા ને રૂમાલમાં વીંટીને આપ્યા. તે લેઇ સાવળીંગા ચાલી તે રસ્તે જતાં વીચાર કરે છે કે મારા રાજા આ લાડવા ખાય ? એમને વાસ્તે તો બત્રીસ ભાતની રસોઇ અને તેત્રીસ ભાતનાં શાક કરી સોનાના થાળમાં મુકી રૂપાની ઝારીમાં ચોખું તારે ભરી સોળે શણગાર પેહેરી જઇને જમાડીશ. એમ કહી એક કુતરો

આગ્યો તેને લાડવા ખવરાવી દીધા, અને પોતે ત્યાંથી પોતાના રંગ મહેલમાં એકાંતવાસ ઉપર આવી અને રસોઇ કરવા સારૂ નાહી ધોઈ સાવળીંગા બેઠી પોતે નાના પ્રકારનાં પકવાન. શીરો, કંસાર, દુધપાક, આરીયાં, ગલકાં કોળુ, ગવાર, મગ, ચોરાની સીંગો, રતાળુ, સુરણુ, ડોડી, વંતાક, વાલોળો વગેરે નાના પ્રકારનાં શાક વઘાર્યાં અને વળી કેળાં, અળવી કોળુ, ઇત્યાદી ભાત ભાતનાં ભજીયાં બનાવ્યાં. એ રીતે ઘણી સુંદર રસોઈ કરી, મરી, મીઠું વગેરે મસાલો નાંખીને તૈયાર કરી પોતે શણગાર સજવા દાસીને બોલાવેછે દાસીએ એક રાવતની સાથે માયા કરી હતી, પણ ચાર દીવસથી તેની પાસે ગઇ નહોતી તેથી હમણાં મારી બાઈ કામમાં છે માટે જઇ આવું. એમ ધારી તેની પાસે ગઇ. ત્યારે પેલા રાવતે ચાર દીવસથી આવતી નહોતી તેથી ક્રોધ ચડયો ને તેને પાંચ સાત ચાબખા લગાવી દીધા ને કહ્યું કે રાંડ ચાર દીવસથી ક્યાં ગઇ હતી ? દાસી કહે—મહારાજ કામમાં બાઇ હતી તેથી અવાયું નથી. તે રીસાઇને બેઠો ને દાસી પણ રીસાઇને કોરે બેઠી. હવે રાવત મનાય ત્યારે સાવળીંગા પાસે દાસીથી જવાય અહીં સાવળીંગા રસોઇ કરી શણગાર સજે છે અને દાસીને ઘાંટા કહાડે છે પણ ત્યાં કોણ હોય તે બોલે ? પછી પોતાને હાથે મજુસ ઉઘાડી સણગાર સજવા માંડયા ને મનમાં દાસીને ગાળો ભાંડે છે, હવે તમામ રસોઈ સોનાના થાળમાં ભરી ઉપર રૂમાલ ઢાંકી થાળ ભરી કોરે મુક્યો છે. અને પોતે અંગે શોળે શણગાર સજે છે. એવામાં એક લાકડાનો કકડો ચુલામાં સળગતો રહી જવાથી તેની ધુણી જોઈ તેની ભોજાઇ ચોકમાં બેઠી હશે તે રંગમહેલમાં આવીને કહે છે.

શેઠ મોહોટા શાહુકાર, પીયા ગેર પીયારે;
નર વીનાની નાર, તું આવડો બનાવ કેમ કરે.

દેખશે દુરીજન, વીચારે વાતમાં;

આપણે ઉત્તમ જાત, હળવાં પડીએ નાતમાં.

હે બાઇ ! આપણે મોટાનાં છોરૂ થઇને આવાં તોફાન ના કરીએ સાવળીંગા મહા કોપાયમાન થઇને ભોજાઇને કહે છે.

મેં માનીતી કોઇ, સદાસીવની માનના;

સજીશું સોળ શણગાર, અંગારપર શોભતા.

પ્રથમ પુછીશું જઇને; મારી માતને;

પછી કહી દઇશું, અમારા ભ્રાતને.

હે રાંડ ? હું મારી માને કહીને પહેરૂં છું હવે જો કહીશ તો તારા માટીને કહીશ. તે સાંભળી ભોજાઇ કહે નક્કી એના ભાઇને કહીને માર ખવરાવશે માટે સાવળીંગાને સારૂ લગાડવા વાસ્તે સ મજાવીને કહે છે.

બાઇ મેં હસીને કીધો ખ્યાલ. એના નવ આણુસો ઓરતા:

તમે સજો શોળ શણગાર, પેહરો અંગે શોભતા;

હે બાઇ ! હું તો હસતાં હસતાં કહેતી હતી, એટલામાં તમે આટલી બધી રીસ તેશું કરવા કરોછો ? પછી ભોજાઇ કહે છે કે હું જ્યારે નમુશું ત્યારે ઉંચે જઇ બેસેછે. એના ભાઇને કહી શું કરશે ?

કહ્યા માટે શુંય, કહેશો તમારા ભ્રાતને;

પુજવાને ફુળ હોય, તો તેડવા રૂડા સાથને.

હે બાઇ ! માનતા માની હોય 'તો સાહેલીઓને વડી વાજતે ગાજતે જાઓને. એકલાં શું કરવા જાઓ છો ? 'એટલું કહી પોતે નીચે જઇ બેઠી. સાવળીંગાને ભાબીનાં વચન બાણ જેવાં લાગ્યાં હવે ભોજાઇ અને દાસીને ગાળો ભાંડતી જાય છે અને શણગાર પહેરતી જાયછે.

દોહરો.

કહાં સાકળાં અણુવટ વીંછવા ને વળી ઝાંઝરનો ઝમકાર;

બાજુબંધ બેરખી ચીપ ચુડલાને વળી નવસર મોતીનો હાર.

ચોપાઇ.

હેમ જડયા હાર, મોતી જાણે મેઠીયાં;
કેસર ચંદન લેલાટ, હજારે તે તાણીયાં.
શીથા ભર્યો અનુપ, ગજ મોતનકી રાખડી;
બોલે ચંગારે વેન, ફુલાં કેરી પાંખડી.
કાબીને કડલાંરે, વીછવા વાજણે;
ઝાંઝરનો ઝમકાર, ઘુઘરા ગાજણે.
ફરતી ઘુઘરમાળ, અંગપર શોભતી;
શોભા ઇંદ્રના છોડ, અપસરારે ઉતરી.
અંગ કુમકુમકી લોલ, બત્રીસી જેની ઉજળી;
દાડમ કળીશા દંત, બની એક પુતળી.
નાક સુડાની ચાંચ, તેણે પહેરી વેસરી;
દોય નેણાકેરે બીચ, ચોડી એક ટીલડી.
સજયા સોળ શણગાર, આપેરે સમારીયાં;
કાજળ કાળી રેખ આંખોમાં ડારીયા ધર્યાં.
સરવે શણગાર, બની સુઘડ નારીયાં;
હાથ લીધો થાર, જળ ભરી ઝારીયાં.
જયારે ઉઠીરે અલબેલ, દાસીરે પધારીયાં;
ભાઇરિ દોનુંકી નજર, વારી વારી વારીયાં.

હવે સાવળીંગા શણગાર સજીને મહેલથી ઉતરે છે, એવામાં દાસીને આવતી જોઇ એટલે રીસ કરી થાળ હેઠો મુકી એક સામો તકતો હતો તેમાં પોતાનું મુખારવીંદ જુવે છે. અને કહે છે કે આ મારો સાળુ બહુ હલકો તેથી હું બીજી મલકાપરીની જે સાડી છે તે પહેરૂં.

દોહરો.

આછા સાળુરે મારે ઓઢણેને, હું તો પહેરૂ ચંગારે ચંગા ચીર,

જેના પાલવ રૂડા શોભતારે, એના પહેરૂ મલકાપરીરે મલ હીર.

એમ કહી હલકો સાળુ કહાડી નાંખ્યો અને ચીર કહાડી પેહેર્યું, પછી હાથમાં સોટી લેઇ દાસીને કહે છે.

બુધ વિનાની બાનડીને, રાંડ હૈયામાં કાંઇ ન જાણ;
એકતો દુરીજન મારી ભાભી થઇને, તેતો હયામાં કરીગઈ હાણ.

એમ કહી દાસીને બે ત્રણ સોટીઓ જડાવી દીધી કે રાંડ તું જતી રહી ને મારી ભોજાઇ આવી મને મેણાં મારી ગઇ, તે મારે સાંખવાં પડયાં ત્યારે દાસી કહે છે.

સોબતડી બાઇ સહુને સરખીને, વળી કોઇને રાજાને કોઇને રાંક;
પદમણી મનમાં વીચારજોરે, બાઇ ગરીબનો કાડો વાંક.

હે બાઈ! ગરીબ તાલેવંત બધાને પ્રીત સરખી હોય ? તેને તો મારો વાંક કહાડો છો, પણ મનમાં વીચારો ? હવે સાવળીંગા મહેલમાંથી જેમ આકાશમાંથી વીજળી ઝબકે એમ તેજ મારતી નીકળી.

કવીત.

મજની મૃદંગ બેઠા કટાંક્ષ માન તુજ,
નેને નેન મોહે અગન બનાયકે:
આભુષણ લીલમણી બનીઠની અણી પ્યારી,
કારી ધનસારી મતબારી લપટાય કે.
અતી હું ગટાજસું અધારીકારી બીજલી,
ચમકે માનુ અટારી ચઢી આયકે;
સુંદર શાવળીંગા ચલી જાય,
બજારમાં શણગાર સબી લગાયકે.

કવીત.

સાસ ફુલ શીરદાર, બેસરતો ફોજદાર;

નેન તો અમીર જાકે, ચોધરી અકુંર બેન,
બાજુબંધ છડીદાર, છટા છડી છાજી હે.
કાનુ કે કુછ જાન, કંચુકી બીરાજમાન;
નઇસદકી જોબનકી, જમાદારી ઝાઝી હે.
સુંદરી સજે શણુગાર, પ્રીતમકું મીલનેકું;
ઝાંઝરકો કોર માનુ, નોબત જયું બાજી હે.
અંચકો ઓડ માનુ, કોટ કીયો ઘુંઘટકો;
એકેહી ચીત અલી, કટારી દીન અંજનકો;
મારેતો સમસેરે અતી, કટારી દીન અંજનકો;
જીતદો નગારો અગડઅંબબહી બજાયો હેં.
આતીરામ નેન બાન, કામકી બંદુક માન;
મન હુકી અટકે ઝઘડો મચાયો હે.
શેજ સુરાહા મીલે, આભુષણ પેનપરે;
આજ ગોરી ઘરે પલકે, મરદકું ચઢયો હે.

આવી તરેહથી તેના શણગારની અને તેના બદનજી અગણીત શોભા આપતી શાવળીંગા બજારમાં જાય છે.

ચોપાઈ.

નારી ઝાઝા નેહ, બજારમાં નીસરયાં;
સારા શેહેરના લોક, દેખી દીવાના હો રહ્યા
જેમ હાથમાં દીવો સાર, જોવાને નીસરી;
કોરે આભે કોય. ઝબુકે છે વીજળી.

સોહેલો.

સુંદર બજારમાં ચાલી જાય, લોક કહે રૂપવંતી વાયે વાય;
છેલ જુવે તેને કેમ સુહાય; હૈયું ફુટેને કહે હાય હાય.

સાવળીંગા ચાલી જાય છે. એવામાં એક વાણીઓ ઘી તાવતો

હતો તે હાથમાં કુલ્લું લેઇ તાવડામાં રેડવા જતો. તેવામાં તેણે સાવળીંગાને જોઇને બેભાન થઈ ભોંયમાં ઘી રેડી દીધું તે જોઈ એક જુવાન બ્રાહ્મણ વાણીયાને કહે છે,

દોહરો.

પડયો બાજરૂ ટાજરૂ, ને ઝટઝટ કુરંગીની ખાય;
ધીરે વેચતા વાણીયારે તારા, ઘરત ઢોળાઇ જાય.

હે વાણીયા એમાં શું દીઠું કે તેં ઘી ઢોળી નાખ્યું, ત્યારે વાણીયો બ્રાહ્મણને કહે છે.

સાચા દલથી સમરણ કરીને, વળી ચાલી જાય ચુરત નીરધાર;
ઘેર આવે માગીએ, એવી નાજુક નાર.

વાણીયો કહે એના રૂપ ઉપર એક કુલું તો શું પણ એવાં પાંચ કુલાં ઉતારીને ફેંકી દઉં, કોઇના સામું તો તરફ જોતી નથી, બ્રાહ્મણ કહે છે તું તો નુકશાન કરી તેના સામુ જુવે છે પણ જો હું એને બોલાવું. એમ સાવળીંગાના સામો જઇ ઉભો રહ્યો. પણ સાવળીંગાએ સામું ન જોયું ત્યારે બ્રાહ્મણે એક ઘાવ કહ્યો.

નારી તું કંઇ નથી જાણતી, ને વળી જાણેરે સ્નેહ ઉડાય;
આ છેલડો તને સામો મળ્યો ને તુ રસની ભાગીરે કેમ જાય.

તે સાંભળી સાવળીંગાને ઘણી રીસ ચડી એટલે આંખ કાતરી બ્રાહ્મણના સામું જોયું એટલામાં ભટને ફેર આવ્યા ને મુર્છા ખાઇ એક કીચડનો ભરેલો ખાળ હતો તેમાં પડયો અને આંખો તરી ગઇ.

ચોપાઇ.

સજ્યા સોળ શણગાર, પીયા કેરે કારણે;
મારયાં નેણ કેરાં બાણ, બ્રાહ્મણ પડયો ખાળમાં,

ભટને પડેલો જોઇ વાણીયો કહે છે—બાઇ ! પાસે જઇ કેવો લાભ કમાયો ? અમે વેગળા રહ્યા ને નુકશાન તો થયું પણ આબરૂ બેરતો

છીયે હવે સાવળીંગા ઉભી બજાર ચાલી નીકળી અને તેનું રૂપ મહા તેજસ્વી કે જેવી આકાશની વીજળી, પુનમનો ચંદ્ર અને હોળીની ઝાળ માફક પ્રકાશ પામી રહ્યું છે અને જે જુવે છે તે મોહીત થાય છે. એક સોનારની દુકાન હતી તેમાં તે ઘાટ ઘડતો હતો તે એને જોઇ પોતાનો અથોડો માથામાં મારવા લાગ્યો. અને ચોરામાં જે ચારણભાટ બેઠેલા તે અને દુકાનોમાં બેઠેલા વાણીયા તેને જોઈ મોહીત થયા.

ચોરે મોહ્યા ચારણભાટ, બજારે મોહ્યા વાણીયા;
સોનીએ ફોડયાં શીશ, લવારે પગ તોડીયા.

એવી રીતે સાવળીંગા કંઇકને છણકો મારતી ચાલી જાય છે. એવામાં ખાળમાં જે ભટ પડયો છે તેની સ્ત્રી જમવાની વખત થઈ છે તેથી મહારાજને ખોળવા નીકળી છે. એવામાં એક આદમી કહે છે કે આ બાયડી જાય છે તેને જોઈ મુર્છા ખાઈ પેલો ખાળમાં પડયો છે. ત્યારે પેલી સ્ત્રીએ રીશ ચડાવી શાવળીંગા સાથે લડવા લાગી તું મારા ધણીને મારી ક્યાં જાય છે. તેવારે સાવળીંગાએ સામુ જોયું, એટલે તે પણ સ્થંભી ગઇ પછી ભટાણીને કહે છે.

દોહરો.

ચંદ્રબદન મૃગલોચનીને રાંડ બળ્યો તારો જોને રંગ;
તને દેખી મારો પીયુ પડીગયોને, રાંડ કાદવ ભરીયોરે અંગ.

હે રાંડ ! બળ્યું તારૂ રૂપ, કે મારો ધણી કાદવમાં પડયો. તે સાંભળીને સાવળીંગા કહેછેછે.

મુને દેખીને તરૂવર ડગેને, વળી હસ્તીના તુટે જોને દંત;
જાઓને સધયર ઘેર સાકર વેંચો, કે જીવતા રહ્યા છે તે કંથ.

હે રાંડ મને જોઇને તો હાથીના દાંત ઉખડી પડે છે, પણ તારો ધણી જીવતો રહ્યો માટે ઘેર જઇ સાકર વેંચ. એવું સાંભળી ભટાણી ઝંખવાણી પડી ગઈ અને પોતાના ધણીને ખાળમાંથી ઉઠાડી

ઘેર લઇ ગઈ. હવે સાવળીંગા બજારમાં ચાલી ચાલી દરવાજા આ-
ગળ આવી ત્યારે ત્યાં દરવાજામાં એક જવાન અને એક ઘરડો એવા
બે સામસામાં શીપાઈ બેઠા છે પેલા જુવાન છોકરાએ કહ્યું કે દેખો
બડેમીયાં ક્યા મજેકી નાજુક નાર આતી હે? ત્યારે બુઢો બોલ્યો
કે ચુપ રહે એતો કોઇ જીવતી ચુડેલ હે? તું નાના હોકે ત્યારે બોલતા
હે? અભી બજારમાં બડા જુલમ કરકે આઇ હે, એક સોનીકા ઉસકુ
દેખકર શીશ ફુટ ગયા. એક લુહારકા પાઉ ટુટ ગયા, ઓર એક
બનીયાકા ઘીકા કુલ્લા ઢોળી ગયા, એક બમન તો બીચારા બુરી
તરેસેં પડા હે ને જો કુછ તો બોલેગાતો ફીર તેરી એસી હાલત
હોવેગી ને મેં ભાગ જાઉંગા. છોકરો કહે ક્યા અપનેકુ ક્યુ કરેગો?
અપને તો ઉસકી સાથ મીઠી બાત કરેંગે એમ કહી સાવળીંગાને કહેછે.

નહીરે મારી તેને છુરીરીરે કટારીને, વળી નહી બરછી તલવાર;
હારે નેતુસે તુને માર દીએ ને, વળી ઘાયલ કીધી બજાર.

છોકરો કહે છે કે હે બી! તેરી પાસ કુછ હથીયાર તો નહી
ને તુને સારી બજારકું કતલ કર ડાલી, એ તો બડી જુલમકી બાત
એ સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ટીલડી ચોડું તો મીયાં ત્રીસ મરેને, વળી સેંથો પુરૂં તો મરે વીસ;
કાંજળ આંજુતો કેર કરૂંને, વળી નીતના મરે પાંચપચીસ.

હે મીયાં! હું શણગાર સજું તો મને દેખે એટલા ભોંય પડે,
એમ કહી થાળ લઇ દરવાજા બહાર નીકળી એવામાં એની એક
સહીપણી સામી મળી તે કહે છે.

કંચન થાળ જોને કર ધર્યોને, વળી તારે હૈયડે તે હરખ ન માય;
પગરે પડે છે ઉતાવળો, ને વળી કહોને સહીયર ક્યાં જાઓ.

ચોપાઇ.

કહોને સહીયર ક્યાં જાઓ, એકાએક નીસરી

મુજ સહિયરનો સાથ, તે તું કેમ વીસરી;
તારા દીલની વાત, મારા આગળ નહી કરે:
સરવે સાહેલીઓની આણ, અહીથી જોતું ડગલું ભરે.

હે સહિયર! ઉતાવળી ઉતાવળી ક્યાં જાય છે તે કહ્યા વગર જાય તો તને બધી સહિયરોની આણ છે.

દોહરો.

મેં માનીતી શીવની માનતાને, વળી દીવસ ચડતોરે જાય;
જાવું છે ગોરની વાડીએરે, મારા ફુલડીયારે કરમાય.

હે બેન! શીવની માનતા માની છે ને ગોરની વાડીએ જવું છે તે સાંભળી સહિયર કહે છે.

બોલડીયું તો તારૂં મીઠું લાગેને, વળીવેણનાં નથી તારાંમુલ;
જાઓછો ગોરની વાડીએ, ને ત્યાં કઈ કઇ જાતનાં ફુલ.

હે બેન! ગોરની વાડીએ કઇ કઇ જાતના ફુલ છે તે મને કહે? હવે સાવળીંગાએ ગોરની વાડી જોઇ નથી તો ફુલ શી રીતે બતાવે? પણ પોતે મહા ચતુર છે તેથી કહી બતાવે છે.

ચોપાઇ.

ચંપો મરવોને શાળ, વળી કેવડો કેતકી,
જાઇ જાવંત્રીને ડોલર, ચંબેલીને બહુ ફળી.
વરણ અઢારે ભાત, તેની જુદી જાતડી;
છે એક ચંપાનો છોડ, તેમાં વળગી મારી વેલડી.
કરમ સંજોગે કોય, વળગી છે વેલડી;
કહુ છું સાચી વાત, સાંભળ મારી સાહેલડી.

એમ કહી પોતાની બેનપણીને સમજાવે છે, બેનપણી કહે— બેન! તારી બોલી ઉપરથી હું બધી મતલબ સમજી ગઇ, પણ જોજે કાંઈ હળવી પડતી.

સોહલો.

સચર વીતી એ સરભાર, કાંક રાખો બોલ્યાનો વિચાર;
વેણુ વેણુ પાડો છો ભાત, આપણે ઉતમ માજન જાત,

હે બેન ગણી ગણીને બોલનો આપો છો પણ જોજે મહીથી વાંકુ ન થાય, એમ કહી ફરીને કહે છે

દોહરો.

સાંભળ મારી સાહેલડીને, વળી કાંક રાખોને વીચાર;
જુગતે કરીને જમાડજો, ને વળી પળ લેજોને ઉગાર.

હે બેન! જુગતીથી રાજાને જમાડજો, સાવળીંગા કહે તારા કરતાં મારામાં અકલ ઘણી છે.

સાંભળ મારી સાહેલડીને, વળી પુરણ મેંતો કીધાં કામ;
જુગતેથીરાજાને જમાડીશું, ને મારીલાજતો રાખેમારો રામ.

હે બેન! લાજતો પરમેશ્વર રાખનાર છે, એમ કહી પોતે વાડી ભણી ચાલી, રસ્તામાં બે રસ્તા આવ્યા એટલે ખમચાઈને ઉભી અને એક ગોવાળીયાને પુછે છે.

સોનાઉઢાણી શીરપરધરી ને, વળીમાથે તે મેલીયું જોને ભાત;
ભાઇ વીરા જોને ગોવાળીયાવીનવુંને, મારીકેઇ વાડીને કોઇવાટ.

હે ભાઇ ગોરની વાડીનો રસ્તો કીયો?

ઊંચા તે આંબા આંબલીને, વળી નીચે છે દાડમ દ્રાક્ષ;
ઉપર સુડા જોને શા ટવેરે તારી એ છે વાડીને એરે વાટ.

હે બેન! આ આંબા અને આંબલીયો દેખાય છે. એને ઉપર સુડા કલોલ કરે છે, એ તમારી વાડી. એ સાંભળી સાવળીંગા પોતે હરખમાં ચાલી જાય છે અને જ્યાં પવનના ઝપાટાથી માથા ઉપરનું ચીર ખસીને અંબોડે આવી રહ્યું છે અને મુખારવીંદ ઉઘાડું તેજ મારી રહ્યું છે અને ચોટલાની વેણુનાં પટીયાં કાળા ભમરાની માફક ઝબકી રહ્યાં છે અને પોતે મહા મદમાં હરખભર હંસની માફક કરતી ચાલી જાય છે, તે જોઇ સદેવંત કહે છે.

ચોપાઇ.

ધુટે પટે જોને નાર, એમના એમ આવજો;
સનધટ કેરી આંચ, આવી નવ લાવજો.
ધુટે પટે જોને નાર, લાગે બહુ સારીયાં;
સાવલીંગા સમતોલ, નાવે બીજી નારીયાં.

એ સાંભળી સાવળીંગા વીચાર કરે છે કે રાજાએ મને લાજ કહાડવાનું કહ્યું તેથી પોતે ઘુંઘટો તાણી ચાલી આવી.

અવલી ફરીરે અલબેલ, આપરે સમરીયાં;
સનધટ છેડા તાણ, ઘુંઘટ લઇ વાલીયાં;
માથે સોનાનો થાલ, જલભરી ઝારીયાં;
ચંપાને થડ હેઠ, આવીને ભાત ઉતારીયાં.

ચંપાના થડે ભાત ઉતારી પોતે આઘી ઉભી છે. તે જોઇ સદેવંત મહા ક્રોપાયમાન થયા ને કહ્યું કે તું મને જમાડવા આવી છે કે ગુંઘટો તાણી રોવા ? એમ કહી રીસાઇ ત્યાંથી પોતે ઉઠી આઘા ગયા. સાવળીંગાના મનમાં કે રાજા પેશાબ કરવા ગયા હશે તે હમણે આવશે પણ રાજા તો આવ્યા નહી તેથી રાજાને મનાવવા સારૂ ચંપાના ઝાડને કહે છે.

દોહરો.

ચંપા તુજને ભમર છંડેને, વળી મુજને છંડેરે રાજન;
હેતને પ્રીતે અમે આવીયાં, કેમ રીસે ભરાયા રાજન.

સોહલો.

રીસે ભરાયા એ રાજન, ગોઠા ગરવા મારા સોજાસાજન;
કહ્યું નથી વાલા તમને કેણ, દુભાણા જેમ દુશ્મનનાં વેણ.

હે રાજા ! તમને મેં કાંઇ કહ્યું નથી ને તમે રીસાઇ કેમબેઠા છો, તમારા જીવની ખાતર ત્રણ ગાઉ ચાલી આવી તે પગમાં તો

ફોલ્લા પડી ગયા છે, તોએ તમે બોલતા નથી, એનું કારણ શું ? રાજાને રીસ ચડી તેથી હુડા ટોવાનો માળો હતો તે ઉપર ચડી બેઠા. સાવળીંગા કહે—મહારાજ પગ ધુવો અને કહો તો થાળ અહીં લાવું. પછી રાજાએ એક આમલીની સોટી લેઇને ઝપાટીદીધી જેથી સોર ઉઠયો તેથી નીચે બેસી રોવા માંડયું ને પોતે પસ્તાવો કરે છે કે મેં ઘરમાં તો હજુ લગણ કોઇનો ટુંકારો ખાધો નથી ને અહીં માર ખાવો પડે છે, એ મારા કરમનો વાંક છે, એમ રાજા પાસે ગઈ અને કહે છે.

દોહરો.

તુને વાએ ઝપેટીઓને, કેમ રાજા માળે ચઢિયોરે સુજાણ;
ઝાંઝર માથે નીર છેરેરે, તુને કેમ ન આવેરે કમાણ.

હે રાજા તમને દયા નથી આવતી કે તમે આમ ગાંડા થઇ ગયા. રાજા કહે—તને કહ્યું કે તું આવતી હતી એમને એમ ઘુંઘટ વગર આવજે, ત્યારે તું તો ઘુંઘટો તાણીને મારા નામનો છેડો વાળીને આવી. એમ કહી કહે છે.

ચોપાઇ.

છેલ જમાડવાને કાંઇ, આવી તું તો ગોરીયાં;
ક્રોધ થકીરે કામન, પગેરે ઉપડીયાં.

તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે—હે રાજા ! અમારો સ્ત્રીનો ધર્મ છે કે લાજ મરજાદાથી આવવું. પણ પવનથી મારા અંબોડાપર ચીરનો છેડો આવી ગયો તેને ખસેડતાં જરા નીચો ઉતરી ગયો. તેમાં મારો શો વાંક કહાડો છો ?

લાગી પવનની આંચ, સનઘટ મારાં ઉડીઆં;
આણા સાળુ કોય, અમર લેઇ ઓઢીયાં.

એવું સાંભળતાં રાજા ખુશી થયા ને મનમાં કહે છે, આપડીને વગર વાંકે મારી પછી થાળ પાસે આવીને બેઠા.

દોહરો.

નથીરે નીરાને નથી સરોવરાને, વલી નથી કુવામાં જોને કોસ;
નીર ઢોળ્યાં નહી મળેને, રાજા દેશો કંઇ અમને દોશ.

સોહલો.

દેશો કાં તમે અમને દોષ, અને ચઢયો તે ઉતારો રોશ;
સમશા સમજી લ્યો તમે જાણી, પણ ઢોળ્યાં ન મળે પાણી.

હે રાજા ! આ પાણી તમે ઢોળી નાખ્યું તે હું કયાંથી લાવીશ ? અહીંઆ કાંઇ સરોવર કે કુવામાં કોશ નથી તે સાંભળી રાજા હસી પડયો ને સ્રીને કહે છે કે જે જમાડશે તે પાણી નહિ પાય ? વાસ્તે પાણી લઇ આવે તો જમીએ નહીતો થાળ લઇને પાછાં ઘેર જાઓ. સાવળીંગા કહે કયાંથી લાવું ? ત્યારે રાજા કહે છે.

દોહરો.

હંસ કુવોને હંસ વાવડીને, વળી હંસલી તું શેચન હાર;
નીર ભરી આવો સુંદરી તો, આપણ ભોજન જમીએ સાર.

હે સ્રી આ હમ કુવા ઉપરથી પાણી લઇ આવો ! હવે સાવળીંગા કુવા ઉપર સાળુ બાંધી ઝારી કુવામા ફાંસી, પણ કુવો ઉંડો તેથી પહોંચી નહી, તેથી કુવા ઉપર ઉભી છે, એટલામાં ગોવાળીઓ ગાયો ચારે છે, તેને કહ્યું-ભાઇ ! અહીં મારૂ ચીર પહોંચતું નથી ને બીજે કાંઇ પાણી મળશે. ગોવાળીઓ કહે-શહેરમાં જાવ તો મળે, નહીતો અહીંથી એ ગાઉ ઉપર નદી છે સાં જાવ તો મળે. પછી ચીરના છોટા વાળી હાથમાં ઝારી લઇ પોતે નદી ભણી ચાલી રસ્તામાં પગે કાંટા વાગ્યા અને ચીર પણ કાંટામાં ભરાઇને ફાટવા લાગ્યાં. એવી તે ઉજડ વગડામાં ચાલતી નદીએ જઇ અને

વિચાર કરવા લાગી કે અહીંઆં કોઇ છે નહી, માટે હુ નાહી લઉં પછી લુગડાં ઉતારી નદીમાં નહાવા પડી. નદી તીરે એક સીમડાનું ઝાડ ઉગ્યું હતું તેને કહે છે.

નદી કીનારે શીમળાને, ભુંડાં કયાં ન ઉગ્યો તું દુર:
આરૂ જોબન તારાં ફુલડાંરે, તેતો જાય છે વેહતે પુર.

તે સાંભળી સીમડાનું ઝાડ કહે છે.

હું નદી કીનારે વસુ સીમલોને, વળી શોટો પાંસરો દોર;
તારૂ જોબનને મારાં ફુલડાંરે, ભુંડી જાએ વાને વંટોર.

પછી એક ચંપાનું ઝાડ હતું તે જોઇને કહે છે-માન રાજા ચંપાની સુગંધી લે છે તેથી તને પણ અહીં મળ્યું, માટે એધાણી સારૂ બેચારેક ફુલ વીણી લઉં નદીની સામી તીરે એક કેળનું ઝાડ હતું તે પેલા ચંપાને કહે છે કે મારાં અમૃત જેવાં ફળને મારાં પાતરામા સૌ ભોજન જમે છે તેનું તો નામ નથી લેતી અને તારી પાસે ભમરો સરખો પણ નથી આવતો, ને તારાં ફુલ આ કોમળ સ્ત્રી હરખથી વીણે છે. ભાઇ તુંતો મહા નસીબવાન ! એમ કહે છે.

ચંપા તુંતો શભાગીઓરે વળી, શીતળ જોને તારી છાંય;
શાવળીંગા વીણે તારાં ફુલડાંરે, એતો લંબી કર કર બાંય.

હું સાનો સભાગીઓ ! સભાગીયા રાણીજીના હાર કે તે રાણીની ડોકમાં હીંચે છે, તે સાંભળી હાર કહે છે

હાર કહે અમે શેના સભાગીયાને, વળી સભાગીયા રાણીનાં ચીર;
કેડે પડે જોને પાટલીને, વળી વેંટાઇ વળેરે શરીર.

હે ભાઇ ! રાણીજીનાં ચીર આખો દહાડો શરીર ઉપર રહે છે તે સભાગીયા છે વળતી ચીર કહે છે.

ચીર કહે અમે શેનાં સભાગીયાંને, વળી સભાગી નદીઓનાં ની
ચીર ઉતારી કાંઠડે મુક્યાં, વળી નીરને સોંપ્યાં શરીર.

અમે અભાગીયાં હોઇએ તો ઉતારી વેગળે મુકે? સભાગીયાં નીર કે જેને આખું શરીર સોંપી દીધું છે.

નીર કહે અમે સેનાં અભાગીયાંને, વળી ઉલટો ધુવે છે જોને મેલ;
શભાગી સાવળીંગા સુંદરી, એને રૂડો મળેરે કોઇ છેલ.

નીર કહે છે—શાવળીંગા સભાગી, કે તેને પરણે તે સભાગી; અમે શેનાં સભાગી, અમારામાં તે મેલ ધુવે છે.

સાવળીંગ કહે હું સેની શભાગણીને, વળી શભાગી સદેવંતરાજ;
રૂઠયા રાજા આનશે, તો ભાઇ સુધર્યા અમારાંરે કાજ.

ભાઇ હું સેની સભાગીયણ! પણ સભાગી મારા રાજા કે આટલું કરતાં રીસાઇ બેઠા છે. જો હવ મનાયતો મારૂં, નહીં તો મારે ફેરો અફળ થશે, એમ કહી વાડીમા ચાલી.

ચોપાઇ.

શાવળીંગા રૂપસરૂપ, વાડી દીસા ચાલીયાં;
કાજળ ભળી રેખ, નેણુમાં ડાલીયાં.
સજ્યા સોળ શણગાર, આખરે સમારીયાં;
૯ વચનનાં બાંધીયાં કોય, વાડીએ પધારીયાં.

સાવળીંગાને વેગળેથી ઉતાવળી શ્વાસ ભરી ચાલી આવતી જોઇને મનમાં વીચાર કરે છે કે એક ડગલું ન ભરે, તે મારા સારૂં બે ગાઉ નદીએ જઇ પાણી ભરી લાવે છે મેં તેને વગર વાંકે મારી એમ કહી પોતે કહે છે. હવે આવે એટલે ઝટ જમવા બેસવું, પણ જ્યારે તે પાસે આવી એટલે વીચાર ફરી ગયો કે શું આપણે એને પહેલાં બોલાવીએ? ગરજ હશે તો ધણીએ બોલાવતી આવેશે હવ સાવળીંગા પાણી લઇ આવી પાસે ઉભી, પણ રાજા બોલતા નથી. ત્યારે સાવળીંગા રાજાને બોલાવે છે.

દોહરો.

કુડી ચંપા કેરી છાંયડીને, વળી વાયરે શીયાળુ વાય;
જમી લોને રાજનને, વળી ભોજન ટાહાડા થઇ જાય.

હે મહારાજ ! જમી લ્યો ભોજન ટાહાડાં થાય છે.

પીરશા વીના જોને પદમણીરે, એતો કામની કેમ ખવાય;
અવર પુરૂશનો ઓરતોરે, એતો જુગતે જુગતેરે જમાય.

હે સાવળીંગા ! તું કહે છે કે જમી લ્યો, જમી લ્યો; પણ પીરસ્તી તો છે નહી? તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી–હે રાજ ! હવે સાંજ તો પડવા આવી છે અને કોઇ જોવા આવશે તો મોટો વરઘોડો થશે, પણ મને તો તેની હરકત નથી, તમો જમો તો ખરા ! હું કોઇની બીક રાખતી નથી ?

જેમ મેદની જોવા મળેને, વળી વીવામાં કેર વરતાય;
તેમ જમશો રાજનાતો, વલી તેમ જમાડું મારા રાય.

હે રાજા ! જો લોકની ઠઠ જોવા મળે ને મારો વીવાહ થઇ રહ્યો હોય તેમ જમશો તોએ તેમ જમાડીશ.

સુણ સાવળીંઆ સદેવંત કહેને, વળી વરતાઇ રહી બધીવાત;
હેતે ને પ્રીતે અમે પાળશુંને, વળી નહી વટલાવું મારા હાથ.

હે સાવળીંગા ! હવે તો હું તારી સાથે પરણીને વરવહુ જમે છે તેમ જમીશ, તે સાંભળી સાવળીગા બોલી.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે, ને વળી તનમાં દાખુ જોનેટેક;
આજ જમાડુ મારા રાજને, વલી વીવા કરતાં વીશેક.

તમારી એવી મરજી હશે તો મારા વીવાહ કરતાં વીશેષ રીતે જમાડીશ. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

સુણસાવળીંગા સદેવંતકહેને, વળી પાળોકે નહી પાળોપ્રીત;
હેતેને પ્રીતે અમે પાળીએરે, તમને રાજવળાની રીત.

હે સાવળીંગા ! હું તને મારા રાજવળાનીરીત આપુંતો ખરો પણ તું પાળે કે ન પાળે ત્યારે?

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે ને, વળીં પાળીશું અમે પ્રીત;
હેતને પ્રીતે અમને આલજોને, તમારી રાણીજીની રીત.

હે રાજા ! અમે તે પાળીશું માટે અમને તે આપજો, એ સાંભળી સદેવત મનમાં બહુ હરખ પામ્યો, તેમ સાવળીંગા પણ ખુશી થઇ પોતે કહે છે,

સોહેલો.

હસીહસાં કામની જોને ઝાલે હાથને, સાંભળો રાય મારી સાચી વાત;
કોડેથી આજ જમું કંસાર, સઉ મરત લોક જુએ સંસાર.

હે રાજા ! લોક છો જુએ હું આજ કોડેથી જમીશને જમાડીશ એમ કહી સદેવંતનો હાથ ઝાલે છે.

ચોપાઈ.

ચંપા કેરી છાંય, જમાડુ કુઠા છેલને;
મેલી મરજાદ, કરૂ રંગની રેલને.

કરો કરેની વાત, ડરાવી હુંતો નહી ડરૂં;
આલો મનની મોજ, નહીતો વખ ખાઇને મરૂ.

હે રાજ ! હવે હું કોઇની લાજ મરજાદ ગણવાની નથી, મારી સાથે સુખની વાતો કરો અને મનની મોજ પુરો.

દોહરો.

કહોતો કામની તુંને હીરા દઉને, વળી કેહોતો આલુ ગામનેગ રાસ;
મોઢે આવે તે માગજોરે, કામની તુને વઠયોછું રે આજ.

હે સ્ત્રી હીરા, મોતી ગામને ગરાસ જે માગે તે આપું, તારે જે જોઇએ તે માગ હું તને ત્રસમાન થયો છું.

કુંડી લાલચને શુએ કરને, એતો ખાધેથી ખુટી ખુટી જાય;
પણ એક વચન આપો અલબેલડાને, તે જુગ જુગ નહી વીસરાય.

હે રાજા ! એવી હીરામોતીની લાલચ શું કરવા આપો છો ?

મારે ઘેર કાંઈ કમીના નથી, પણ હું તો એક તમારી પાસેથી વચન માગુ છું, જે જુગ જુગ વીસરીએ નહી. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

એકતો મારા ઘર ગોરીયાંને, એક મારા નેણાં કેરી જોને નાર;
તુજ ઉપરથી બીજી સુંદરીને, હું વારી નાખુ સોસોરે વાર.

હે સ્ત્રી! કહે તો મારા ઘરની સ્ત્રીની માફક ગણું અને મારી સઘળી રાણીઓ તારા ઉપર વારી નાખુ તે સાંભળી સાવળીંગા મનમાં કહે છે કે ઘડીમાં રીસાઈ જાય છે અને ઘડીમાં પાછાં મળી જાય તેની સાથે પ્રીત કરીએ તે જનમ સુધી નભે તો સારૂ, નહી તો ફજેતી. એમ કહી રાજાને કહે છે.

નફટ આવો નહોતી જાણુતીરે, નીકર પગરે ઉપાડતી જોય;
એરે ઘડીને કારણેરે, રાજા ઘરના ગુલામરે ન હોય.

રાજા તારા જેવા નફટ કોઈ નથી, ઘરના ગુલામની માફક રાત દીવસ રાખી કાઢી મુકો એમ થવાનુ નથી. એ સાંભળી રાજાને ક્રોધ ચડયો કે મને તે નફટ કહ્યો, પણ હુ તને મુકનાર નથી એમ કહી તલવાર લઈ ઉભો રહ્યો.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, વળી મેલું તે મનની લાજ.
શીશ પડેને મારૂ ધડ લડે ને, વળી તોયે મેલું તને આજ.

સોરઠો.

તોએ ન મેલું તને આજ, કેમ કરી રહેશે તારી લાજ;
સમશા સમજીને તું લે, અને કહેવું હોય તે અમને કહે.

એવાં રાજાનાં વચન સાંભળી વીચાર કરેછે કે રાજા મેલનાર નથી કાં મરશે કે મારશે પણ હું એની રીસ ઉતારૂ

દોહરો.

શીશ સલામત રાજવીને, તમે જુગ જુગ અમર રહો;
અમે ઘર દીશાએ ચાલીઆને, વળી કહેવું હોય તે કહો.

હે રાજા તમે આટલા બધા કોપાયમાન થઇને મારવાને અને મરવાને કેમ ઉભા થાઓછો ? અમે અમારે ઘેર જઇએ છીએ, એવા વચન સાંભળી સદેવત રાજા તરવાર મ્યાન કરીને કહેછે તુ જઈશ નહી. ગયા કેડે મને ગમશે કેમ ? ને તને તો નહી મારૂં, પણમારો જીવ ખોઇશ. તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

ચોપાઈ

શીશ સલામત રાજ, એવી રીસ નવ રાખીયે;
પ્રેમ આલો તમારે હાથ, સબરસ ચાખીયે.
દીધાં હોય કીરતાર, તે તો આપણે ખાઇયે;
આલ્યાં હોય દાન કથીર, સોનું ક્યાંથી પાઇએ.
સોનું રૂપું સ્વરૂપ, તેમાં નહી વાસના:
નકુટ દીનો નાગરવેલ, ભુકયો નવ તારના.

દોહરો.

હમણાં એમ વરતાવશો, તો વળી કુળમાં કરીશજ કેર;
અમને આવડું શીદ કહોને, વળી વીધાત્રા શું તારે વેર.

સોહલો.

વીધાત્રા શું તારે વેર, કહિએ તો લાગે કડવું જેર;
હવે નથી તું મારે હાથ, નોતરજો મહાજનની નાત.

રાજા કહે તારે મને ચીડવીને અહી લઢવું છે.

ચોપાઇ.

પણ આવડી શું કરોછો અલવાણ, પ્રીત તે જોયા જેવડી,
હે રંકને ઘેર રત્ન, વીધાતરા થઇ વેવલી.

હે રાજા તારા જેવા રાંકને ઘેર મારા જેવું રત્ન ક્યાંથી મળે? તોએ તમે રીસાઇ જાઓ છો, રાંડ વીધાત્રાજ વેવલી છે કે આવા લેખ લખ્યા ? તે સાંભળી સદેવંત બોલ્યા.

દોહરો.

સુણુ સાવળીંગા સદેવત કહેને, તું તો મુરઇયો તે ભેદબતાવ;
ભોજન કરીએ આપણે બે જણાને, વળી ઓરીરેતું તો આવ.

હે સ્ત્રી હવે રીસ નહીકરૂં મારે પાસેઆવ! આપણેએકઠાંબેશી જમીએ. ત્યારેસાવળીંગાએકહ્યું કે તમારીજોડેબેસીને વટલાઇ મરવુંછે?

અમે વેપારી વાણીઆ ને રાજા, વળી પળીએ વેંચતા તેલ;
તમારે અમવચે અંતરઘણોને, વળી કયાંરે ચંપોને કયાં કેળ.

હે રાજા અમેતો તેલ વેચનારા, જેટલો કેળ અને ચંપાનો અંતર છે તેટલો તમારા ને મારા વચે છે,

નથીરે વેપારી તમે વાણીયાને, ગોરીનથીરે વેચતાં તમે તેલ;
તમરે અમમાં રાણીઅંતર નહી, જેમચંપે વીંટાણીનાગરવેલ.

હે સાવળીંગા! જેમ ચંપાને નાગરવેલ વીંટાણી છે તેમ તું મને વીંટાએલી છું હવે તારા મારા વચ્ચે આંતરો શો રહ્યો છે? વહાલામાં વટાળ હોય નહી મારા ભેગી આવીને બેસ.

સોનું જાણીને રાજા સંગ કરૂં, ને વળી નીપજે જાત કથીર;
કાયા વટાલી અને પત ખોઇએ, તો વલીસાંસાપડેરેશરીર.

હે રાજા! તમે કહોતો તમને હું હાથેવતીજમાડું, પણતમારા ભેગી બેસીને જમવાની નથી; કેમકે સોનુ જાણીને સંગકરૂંને મહીથી કથીર નીકળે, તો કાયા વટાળી પછી વીમાસવું પડે. એવાં વચન સાંભળી સદેવંતના મનમાં રોશ ભરાયો, તેથી થાળને ખસેડી મુકી હાથ ધોઇ વેગળો બેઠો. હવે સાવળીંગા વિચાર કરેછેકે આતો વળી ઉલટી પાછી પંડા થઇ! રાજા પાછા રીસાયા તેથીરાજા પાસેજઇને કહ્યું કે હુંતો મસ્કરીમાં કહેતી હતી, એટલા સારૂ શું રીસાઇબેઠા! આવો આપણે ભેગાં બેશીને જમીએ તેમતેમ રાજા અવળુંજોઇબેસે છે અને કહેછેકેહવેતો મારે ખાવુંજનથી. ત્યારે સાવળીંગા મહા રૂદન કરેછે ને રાજાનામોઢા આગળ ખોળા પાથરેછે તોએ માનતા નથી.

સોહલો.

નરની અગાડી નારી ખોળા ધરે, તેમતેમ અલબેલોઅવળો ફરે, નારી બેઠી રૂદનજ કરે, આંસુડાની ધારા ઝરે.

તોએ રાજા મનમાં કાંઇ દયા લાવતા નથી, સાવળીંગાએ વીચાર કર્યો કે હવે હું રીસાઉં તે વગર એ માનશે નહી, એમ ધારી પોતે રીસાય છે.

ચોપાઇ.

આંખે આંસુડાની ધાર, અલબેલી ઉઠીયાં;
નારે માનો મારા રાજ, હવે હું જાઉં ઉઠીયાં.
મરશે રાણીને રાજ, જવાબ તે માગશું;
પદમણી કહે છે રાજ, પ્રાણ અમે પાડશું.

હે રાજા! હવે તમે માનતા નથી તેથી હું પ્રાણમુકીશ એમ કહી સાળુનો કછોરો વાળી કુવા ભણી ચાલી, એટલે રાજા કહેછે કે કુવે પડી મને નામોશી આપશે; તેથીરાજા પોતેસાવળીંગાને ઝાલવાદોડયા અને કુવા ઉપર જતાં તેનું કાંડું ઝાલીને પાછી ખેંચેછે. તોએ માનતી નથી અને કુવા ભણી તણાતી જાયછે, ત્યારે સદેવંત તેનેનાના પ્રકારના કાલાવાલા કરી કરગરે છે, ત્યારે સાવળીંગા કહે છે.

પાલવડે મત ઝુલ, ભમરા તું છે વાલમાં;
આંબે હાથ ન લગાડ, આંબા છે રાવળા.
કાચી કલશું મત તોડ, તુટેગી ડાલીયાં;
છેડા હમેરા છોડ, દેઉંગી તને ગાલીયાં.

હે સદેવંત? તું મારો પાલવ મુક, અને મારૂં કાંડું ઝાલે તે મરડાઇ જશે તેથી હું તને ગાળો દઇશ તે સાંભળી સદેવંત કહેછે

ગાળો દેને દશવીશ, ગાળો તારી સાંખશું;
તુજ સરીખી નાર, તે તો ઘેર રાખશું.

શેઠ મોટા શાહુકાર, લુંટાવે ફુલ વાડીયાં;
તું કળી એક ગુલાબ, કાયકુ દેતી ગાલીયાં.

હે સ્ત્રી! તું મને ગમે તેમ ગાળો દે, ગમે તેમ કહે, પણ હુ તને મુકનાર નથી, હુ તને કાલાવાલા કરૂંછું કોટમાં હાથ મુકુંછું, તોએ તું મને ગાળો ભાંડેછે, એવી રીતે સાવળીંગાને ઘણીરીતે સમજાવેછે પણ માનતીનથી, ત્યારે રાજા સમ ખાયછે કે જો હું તને દગોદઉં અને તારાથી બેઇમાન થાઉં તો મારા પીતા શાલીવાહનના સમ છે એમ કહી રાજા ગદ્દગદ કંઠ થઇ રહ્યાછે સાવળીંગાએ વીચાર કર્યો કે જો હું ઘણી રકઝક કરીશ તો મારાપર કોપાયમાન થઇ કાં મારૂ કે કાં એમનું માથું જુદુ કરશે, માટે હવે બોલું એમ કહી કહે છે.

દોહરો.

પદ્દમણીને તો પ્રીત ઘણીને, વળી રાજાને ઝાઝેરી રીશ;
બોરાં તેડીને ચોકમાંરે, મારૂ વાઢીને લેશો જેને શીશ.

હે રાજા! હું તો પ્રીતમા આમ કરૂં છું. પણ તમે ઘણા રીસાળવાછો, માટે પાસે બોલાવી માથું કાપી લ્યો તેથી હું બીહુછું પછી બંને જણ થાળ આગળ આવી જમવાબેઠાં, અને ત્યાં નાના પ્રકારનાં હાસ્યવિનોદ કરતાં જાય છે અને અરસપરસ એક એકના મોઢામાં કોળીયા ઘાલતા જાય છે, રાજા પોતે હેતમાં સાવળીંગાને ઘણું ખવરાવે છે ત્યારે સાવળીંગા સદેવંતને કહે છે.

અંનથી અદકુ કોઈ નથી, ને રાજા સજણ રજણ કે સેણ;
જમી હચોને ઠાકરારે, વળી નેહ કરે છે બોને નેણ

હે રાજા! અન્નથી કોઇ મોટું નથી, કાં સજન ને રજન કહેતાં ચાંદની રાત તે બધા અન્નથી ઓછાં હેતવાળાં છે, આપણી આંખો નેહ કરે છે માટે એક એકના મોઢામાં ઘાલ્યા કરતા વધારે છે, માટે તમારે હાથે જમી લ્યો.

ચોપાઇ.

ભોજન કરતારે જાઓ, નીરખો તમે નેણુશું;
અંતરની રાખુ આજ, સદેવંત સેહેજશું.
કોડે જમુ કંસાર, પદમણી અતી પ્રેમશું;
પ્રીત અદકેરી હોય, બોલાવોને વેણુશું.

હે રાજા! તમે જમતા જાઓ અને આંખે જોતા જાઓ, અને મહોડેથી વાતો કરો, પણ ઘડીએ ઘડીએ મને કાંઇ ગોધા મારોછો, કાંઇ ગળામાં હાથ તો ઘાલોછો, અને ચુંટીઓ ખણો છો, તે શું કરવા કરોછો? હુ આજ તમારા ભેગી બેસી કાંઇ કસર રાખનારનથી.

જુગતે કરીને કાંઇ, રાજાને જમાડીયા;
મનગમતા મુખવાસ, અલબેલાને આપીયા.
ક્યારની કરૂંછું અરજ, હાથ મેં તો જોડીયા,
શીખ દયોને મારા શામ, જીવ મારા ઉદાશ થયા.

હવે સાવળીંગા હાથ જોડીને કહે છે કે જમતાંજમતાં આખો દહાડો વહી ગયો, માટે મને રજા આપો નો હું જાઉં, કેમકે મને વાર થઇ તેથી હવડાં ગોર પેલા કાળીયાને મોકલશે ને તે અહીં આવશે તો પછી ફજેતી થશે, માટે મન હશે તો માળવે મળીશું તે સાંભળીને સદેવંત કહે છે.

દોહરો.

પદમણીઆવ્યાં શુંરે જાણીને, વળી શું જાણે ચંપોનેરેશાળ,
સુડા તારી સાખ્યો પુરશેને, વળી પદમણીપાસા તુંતોઢાળ.

હે સ્ત્રી! જરા વાર અહીં બેસ, અત્યાર સુધી તો રીસાવા મનાવામાં વખત ગયો, ત્યારે સાવળીંગા કહેછે કે હે રાજા! આવી ઉતાવળમાં મને ખોટી કરવાંનું કરોછો, પણ ગોર પુછશેતો હું શું કહીશ? ત્યારે સદેવંત કહેછે કે તું ગમે તે જવાબ દેજે, પણ જરા વાર બેશ તો ખરી તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહે, ને મારા હઇડામાંઆવેછેવીચાર;
ઓરાં ન અમે આવીએને, તમારા પંડનો નહી પતીઆર.

હે સદેવંત ! રાજા હું તમારી પાસે આવુંતો ખરી, પણ મારા મનમાં વીચાર આવે છે કે તમે ઘણા રીસાળવા છો, તેથી તમારા પંડનો પતીયાર પડતો નથી.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહેને, એતો મેલી છે મનની માણ;
પદમણી ઓરાં આવજોને, વળી શાખ લખુ શાલીવાન.

હે શ્રી માગ બાપના સોગન ખાધા, તોએ તુ માનતીનથી, પણ જો હું તારાથી દગો કરૂં તો મારી સાત પેડીના સમછે. એમ કહી પછી તલવાર ઉઘાડી કરીને કહેછે કે આ શકિત મને પુછે ? રાજાનો ઘણો આગ્રહ જોઈ સાવળીંગા બહુ ખુશી થઇને કહે છે.

સમ તમારા અમે પાલીયેને, આ લોહ ધારા શું કરંત;
અમે વેપારી વાણીઆરે, રાજા દેખી દેખીને ડરંત.

હે રાજા ! હું તમારા સમને માનુછું, પણ આ ધારવાળુ લોહું શું કરવાનુ છે કે તેને વારે વારે ઉઘાડું કરોછો, અમે વાણીયા તે જોઇને બીહે છીએ, તે સાંભળી સદેવંતે તરવાર મ્યાન કરી આઘી નાખી દીધી અને સાવળીંગાનો હાથ ઝાલી ભોંય ઉપર બેસારી.

સોહલો.

ચંપાને થડ બેઠાં જોડાજોડ, ઉપર સુડા કરે કલોલ;
નરને નારી બેઠા ઓળીઆળ, ન દીસે ખાપણ કે ખોડ.

ચોપાઇ.

ચંપા કેરી છાંય, સાલ કેરો સાથરો;
રત્ન જડીત ઓછાડ, તેતો શેજે પાથર્યો.

મુખસું મુખ મીલાવ, ચુંબન અલબેલો કરે;
અરસપરસ કરતાં વાત, મુખમાંથી મોતી ઝરેય.

બંને જણુ ચંપાની છાયા તળે સાળના પાથરા ઉપર રત્ન જડીત ઓછાડ પાથરી બેઠાં છે અને એકએક અરસપરસ નાના પ્રકારના હાસ્યવિનોદ કરે છે. હવે નીશાળમાં ગોર છોકરાને કહે છે. સાંજ પડીને હજી સુધી વાડીએથી કોઈ આવ્યું નહીં, માટે કોઈ ખબર કહાડવા જાઓ ? ત્યારે કાણીઓ કહે સાહેબ, કહો તો હું જઈ આવું ગોર કહે તું એકલો જઈશ તો કુંવર મહા રીશાળવો છે. માટે તને મારી નાંખશે, તેથી તું તારી જોડે બીજાને તેડી જા ? તેથી કાણીયાનો ભાઈબંધ બાડીઓ હતો તેને મહા ખપો હતો તેને લઈ જા બંને જણા વાડી ભણી દોડતા ચાલ્યા, ગોરે વિચાર કર્યો કે એ છોકરાં છે, માટે હું પાછળ પાછળ જાઉં નહીં તો એમનો કાંઈ ઘાટ ઘડાઈ જાય, એમ ધારી ગોર પોતે હાથમાં લાકડી લેઈ ધીરે ધીરે પાછળ ચાલ્યા જાય છે,

દોહરા,

ગોરે નીશાળીયા સાબધા કર્યાને, વળી વાડીએ મોકલવાને કોય;
સદેવંત સાવળીંગા ગયાં વાડીએ, એને જઈ આવોને જોય,

ચોપાઇ,

જઈ આવોને જોય, હજુ લગ શું કરે;
લોકડાંયાંની લાજ, હઇયામાં નવ ધરે.

હવે તો પેલો કાણીઓને બાડીઓ બે વાડની બહાર ઉભા રહીને જુએ છે તો બંને જણા ચંપાના થડ નીચે જોડા જોડ બેઠલાં છે. તે લાંબો હાથ કરીને કાણીઓ બાડીયાને બતાવે છે કે જો પેલાં કેવાં નીરાતે બેઠેલા છે. તેટલામા સાવળીંગાએ બાડીયા તરફ જોયું તો કાણીઓ દીઠો, એટલે ઝડપ દેતી કે લુગડાં સજ કરી હાથમાં થાળ લેઇ સદેવંતને તેમના ભણી લાંબો હાથ કરી કહે છે.

બેઠા છે જોડા જોડ, ચંપા કેરી છાંયડી;
શીશ ધાને શામ, દહાડો રહ્યા છે બે ઘડી.

એટલે સદેવંત સુરજ જોવાને વાડબણી નજર કરી તો છોકરા દીઠા એટલે તરવાર તાણીને તેમની પાછળ ધાયો, એટલે છોકરા મોતે મુઠીઓ વાળીને નાઠા નાસતાં નાસતાં ગોર સાના મળ્યા એટલે ગોરને કહે છે.

દોહરા.

અમને વીતી તે તમને વીતશે, ને તમે સાંભળો પંડીત પણ;
સરખે સરખા મોકલ્યા ને, ગોર તમે અકલના હીણ.

હે મહારાજ! તમે જાઓ છો તો ખરા. પણ અમને વીતી તે તમને વીતશે. તમારી અકલ બકલ ફુટી ગઇ હતી કે આવા ડાહ્યા થઇ બે સરખે સરખાને મોકલ્યા છે. તે સાભળી ગોર કહે છે તે ભાઈ ત્યાં એવું શું છે? ત્યારે કાણીયો કહે છે કે સાભળો?

ચીર ઉપર ઓઢી ચુંદડીને, વળી પીળી પામરીયાં,
લાલરે કુંજન બચોરીયાંરે, જેમ સજોડે જડીયાં.

હે મહારાજ? ચીર ઉપર ચુંદડી ને તેના ઉપર પીળી પામરી ઓઢી છે ને જેમ લાલ કુંજન બચોરીયા ભેગાં લપાઇને બેસે તેમ બેઠાં છે. ગોર કહે એતો ઠીક, પણ આપણી વાડીની શી ખબર છે? ત્યારે કાણીઓ કહે સાંભળો.

સાલ વાહીને કીધો સાથરોને, વળી અડધી તે સુઠા ખાય;
ગોર તમારી વાડીઓરે, તેતો ભેરાઇ ભેરાઇ જાય.
ખાંડાં ભરાવ્યાં મેહેતા ખીટીએને, વળી શીરોઇ ઝોકાંખાય;
શાલ દુશાલા પાથર્યાંરે, ત્યાંતો સદેવંત રાય.

એ સાંભળી ગોર માહા ઉદાશ થઇ વાડીના ઝાંપા આગળ આવીને ઉભા છે હવે સાવળીંગા મહા ઉદાસ થઈ રાજાને કહે છે.

ચોપાઇ.

સીલવંતીની શીલ, પ્રવમા પાળીયા;
તમે રાજવંશી કુળ રૂપ, અમે જાતના વાણીયા.

સીલવંતા રાજા જોઈ, સેજ તમારા સાંભળે;
ભવો ભવ ભરથાર, વાલમ નહી વીસરે.

દોહરો.

હું પડદે રહેતી પદમણીને, વળી દીવસ ન દીઠો જોને કોય;
સાચું માનો સદેવંતારે, મારૂ દુશ્મન કોણજરે હોય.
અતીતને લોટ આપીઓને, વળી નઈએ ઉતર્યા મારા નખ;
તે ડહાડેથી ચટપટ લાગીરે, મને ઘડીએ ન રહેતું જોને સુખ;
નઇએ નખ ઉતારીયાને, વળી તે દીવસથી વરતી તમે વાત.
અદક પાંસળી આવીઓને, મારા ઘટમાં કરી ગયેલ ઘાટ.

હે રાજા! તમારૂ સેજ મને ઘણું સાંભળે છે એમ કહી રૂદન કરે છે તે જોઇ સદેવંત કહે છે કે તું મને રજા આપ.

આ જીભે જાઓ નહિ કહું, ને વળી કહું તો જીભ કપાય;
જાતાં તેમને જાણીનેરે, મુને વડીરે વીમાસણ થાય
વાડીથકી વળીયાને, વળી ચરચર દાજે મન માંય;
તમને મુકતાં સાહેબારે, મુને વાડી તે ખાવા જોને ધાય;

હવે સાવળીંગા પોતે દીલગીર થઇ લુક્ષડાં સજી હાથમાં થાળ લઈ ઘરભણી ચાલે છે અને સદેવંત પણ ઉદાસ થઇ પોતાના વસ્ત્ર હથીઆર સંભાળી ઘરભણી જતાં પોતાના મનમાં કહે છે.

સોહલો.

હાયરે સુંદર મારી ચાલી જાય, ને વાડી મને ખાવા ધાય;
કાણીયે બગાડી મારી સારી પેર, ઉદાશ થઈ રાજા ચાલ્યા ઘેર.

રાજા પોતે કાણીયાને માળો બાંડતા આડે રસ્તે થઈ ઘરભણી ચાલ્યા અને મેહેલમાં જઇ બેઠા. હવે સાવળીંગા વાડીના ઝાંપા આગળ ગઇ ત્યાં ગોર કહે છે ભાત આપી પાછાં આવવું કે અહીં બેશી

સ્હેવું ? મારીને વાડી બેહાનમેશન કરી નાખી ? તેવા ધમકીના અવાજ સાંભળી સાવળીંગા ગોરને કહે છે.

તમોને ગોર નમસ્કાર, તે વાડીમાં તો મને નથી લાગી વાર;
સાલ વાઢીને સાથરા કર્યા બીજો બગાડ કાંઇ નથી કર્યો.
ગોર તમારી વાડીએ ગઈ, ફુલ છે તેમાં વાસના નહીં;
ફોગટ ફેરા અમને થયો, રાજા તો કોઇ વારનો ગયો.

હે મહારાજ ! રાજાતો ઘણીવાર થઈ ગયા છે, છેમાં જતે જાણ્યું કે લાવને હું થોડીવાર હમણાં ફુલ ઉડાડું તેથી મને વાર લાગી તે સાંભળી ગોર કાણીયાને કહે છે કે તું કહેતો હતો કે બે જણ બેઠાં તે, તે કશાં છે ? કાણીઓ કહે–સાહેબ ! હમણાં હતાં ત્યારે સાવળીંગા કાણીઆને કહે મુવા હમણાં હતા તો કયાં ગયાં ? શું પાખો કરીને ઉડી ગયા ? તુંખ લડાઇ ખોરો છે કે જેને તેને જુઠું સાચું ભરાવે છે ? હવે ગોર સાવળીંગાના લુગડાંનો ડોળ ફરી ગયેલો જોઇ સાવળીંગાને કહે છે.

દોહરો.

ગુણકા કેરી થઈ છોકરીને, તેંતો માંડયો ગુણકાનો ઘાટ;
કોણે ચીર તારા ભીજવીયાંને, વળી કોણે લગાવ્યા હાથ.

હે સાવળીંગા ! તારા ચીર કોણે પલાળીયા ? તે સાંભળી સાવળીંગા ગોરને કહે છે.

નથી ગુણકાની હું છોકરીને, ગોર નથી ગુણકાનો મારો ઘાટ
મારાં ચીર કોણ ભીંઆવશેને, મુને કોણ લગાવેરે હાથ.

હે ગોર ! ચીર મારા કોણ પલાળનાર છે. તે સાંભળી ગોર કહે છે તારી અતલસની કાંચળી ઉપર જે જડાવના મોર હતા તે પણ ઉખેડી નાખ્યો છે તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

લીલી અતલસનું તારૂં કાપડુંને માંહી ઝીણાંઝીણાં ટકિલ મોર;
મોર તારા કોણે ઉખેડીયાને, એવો કોણ મળયો તને ચોર.

તારી અતલસની કાચળી ઉપર જે જડાવ મોર હતા તેપણ ઉખાડી નાખ્યા ? તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

સેજ અતસનું મારૂં કાપડુંને, માંહી ટાંકેલ ટઉકેરે મોર;
ગોર તમારી વાડીએ ગઈ ને, મને સદેવંત તે કીધી ઝકઝોર.

હે ગોર ! તમે મને કયારના જુદાં આળ મુકો છો, ત્યારે જાઓ સદેવંતે મારા મોર ઉખેડી નાખ્યા અને ચીર પલાળ્યાં.

ચોપાઇ.

શીખ દીયોને ગોર, ઘર દીશાએ ચાલીએ;
રૂડાં વધામણાં આજ, પીતાજીને આલીએ.

પછી ગોર પાસેથી સીખ લઇ ઘર ભણી જાય છે.

સાવળીંગા રૂપ સ્વરૂપ, ઘર દીશાએ ચાલીયાં;
આવે છે મોહોલા માંય, પીતાજીએ ભાળીયાં.

જેવી સાવળીંગા પોતે મેહેલમાં જાય છે તેવીજ તેના બાપે દીઠી, ત્યારે વિચાર કરે છે.

સોહલો.

કંથ જોગ થઇ કુંવરી વીશાળ, હાલી સાથે બેસે છે આળ;
હવે નહી રહે આપણે હાથ, માટે નોતરીએ માજનની નાત.
મોતીએ મેલાં સોને સળે, ચાલતુ નીર સાગરમાં ભળે;
કલાનો હવે નથી કાળ, વાર કયાંનો હવે નથી વહેવાર.

હવે છોડી પરણવા જોગ થઇ, તેથી લગ્ન લેઇ પરણાવી દેવી હવ સદેંતને કાઇ સુજ પડતી નથી. મધરાતને, સમયે પલંગ ઉપર સુતાં સાવળીંગાના મેળાપ તુટયો એવી કંલ્પના કરે છે એટલામાં ઉંઘ આવી તેથી ઉંઘી ગયા અને ઓચીંતાનું તેને સ્વપ્ન થયું કે જાણે હું ને સાવળીંગા બંને જણુ ચંપાબાગમાં બેઠા છીએ ને હું ગળામાં હાથ નાંખવા જાઉં છું તેમ પોતે ઉંઘમાં લાંબો હાથ કરી નાખ્યો. એટ-

સે જાગી ઉઠયો ને જુવે છે તો ચંપા બાગે નથી ને સાવળીંગાએ નથી ફક્ત પોતાના હીરામણ પોપટના પાંજરા શીવાય બીજું કાંઇ દીઠું નહી તેથી મવા નીશશ થઇ કહે છે.

દોહરો.

સ્વપ્ન તુંતો સુલતાન ભયોને, વળી રહ્યો નહિ સારી જોને રાત
કામણગારી વીયોગે ગઇ, ને વળી હેતેરે મેં નાંખ્યો હાથ.

હે સ્વપ્ના ! તું સારી રાત કેમ ના રહ્યું, જો તું સારીરાત રહ્યું હોત તો મારે સાવળીંગાનો મેળાપ રહેત, પણ આતો ઉલટો વીયાગ થયો

ચોપાઇ.

હેતે ગળામાં નાખ્યો હાથ, ચમકીને ઉઠીયાં,
ઉઠ કહેતાં જીવ કલપાય, મજા નવ લુંટીયાં.

હે સ્વપ્ના ! હેત કરીને હું ગળામાં હાથ નાખવા ગોગ, પણ જાગવું પડયું અને જીવ કલપાવા લાગ્યો.

હઇમા મોટી છે હામ, મનનીરે મનમાં રહી;
કોને કહુ વાત, કામન તે વીયોગે ગઇ.

પછી પોતે પલંગ ઉપરથી ઉઠીને નીરાશ થઇ ઝરૂખે આવી જુવે છે તો સાવળીંગાનો મહેલ દેખાય છે તે જોઇ પોતાના હીરામણ પોપટને કહે છે.

દોહરો.

શોશો કોશ જોને શેણ વસેને, વળી અહીયાં તે ક્યાંથી હોય;
સુણરે સોહાગી સુંડલાને, વળી તેને કોણ તે આવે જઇ જોય.

હે પોપટ આ સાંવળીગાંનો મેહેલ દેખાય છે પણ મારે મનતો શો કોશ જેટલો વેગળો છે ને તેની હવે કોણ ખબર લાવે એવું છે તે સાભળી પોપટ કહે છે.

ચાકર છું તમારા ઠાકરાને, વળી જ્યાં મોકલો ત્યાંરે જાય.
લખવું હોય ત્યાં લખજોને, તમારા મનનાં માન્યાં કામ થાય.

હે રાજા! તમારો હું ચાકર છું ને તમે એમ શું બોલ્યા કે તેની કોણ ખબર લાવે ? આવી રીતે પોપટના વચન સાંભળી રાજા ઘણો હર્ષ પામ્યો ને કાગળ લખી પોપટની કોટે બાંધ્યો તે લેઇ પોપટ ચાલ્યો સાવળીંગા મહેલમાં સુતી છે તેને પણ સદેવંતના જેવું સ્વપ્ન આવ્યું ને તે ઓચીંતી ઝબકીને જાગી તો કાંઇ દીઠું નહી. પછી પોતે નીરાશ થઇ પોતાના પલંગ સામે એક મોટો તકતો બાંધ્યો છે તેમાં પોતાની છબી જોઇ કહે છે.

પાન ચાવ્યું તે મુખ લાલહે, ને તારાં અમૃત જેવાં જોને વેણ;
સ્વપ્નામાં દુખ દેઇ ગયાને, વળી લાલરે તારાં જોને નેણ.

ચોપાઇ.

જબરી લાગી નેણકી ચોટ, તુને બરછી લીની મારને;
તેરે મારનેકી દાદ ફરીયાદ, કીસે મેં જાઉં પોકારને.
હાકેમ મારે હુકમ શુ, સજન છેહ દેઇ ગયા;
કહેતાં જીવ કલપાય, મનના વીચાર મનમાં રહ્યા.

હે રાજા ! સ્વપ્નામાં તમારા નેણ જોઇ અને તમારાં વેણ સાંભળી મહા ખુશી થઇ હતી, એવું એ ઘડી રહ્યું હોત તો મારો જીવ ખુશીમા રહેત, પણ આતો જાગીને ઉદાસ થવું પડયું. એવી રીતે મનને વિષે. ચિંતા ધરી ઉદાસ થઇ શાવળીંગા પોતે બાગીએ આવી બેઠી છે ને સામો સદેવંતનો મેહેલ દેખાય છે તે જોઇ કહે છે,

દોહરો.

સામી મેડીએ મારા સજન વશે, વળી કોણ લાવે તે સમાચાર;
પ્રથમ લેઇ સાંપુ મારા ઉરમાંરે, વળી આપુ તે માલ અપાર.

જે આ વખત કોઈ મહારાજાની મેડીએથી રાજાના સમાચાર લાવે તેને મોં માગ્યો સરપાવ આપું એવો તુરંગ ચલાવે છે. એટલામાં

પેલો પોપટ રાજાની ચીઠી લઇ આવતો જોયો, તેથી પોતે મનને વીશે ઘણી ખુશી થઇ રાજાની ખબર પુછે છે ત્યારે પોપટ કહે કે આ ચીઠી વાંચી જુઓ ! ચીઠી લઇ મહા આનંદ પામીને કહે છે.

ભલે આવ્યો સભાગી સુડલા, વળી ભલા લાવ્યોરે સમાચાર;
વારી વારી લેઉ તારાં વારણાંરે, તને આપુ એકાવળ હાર.

હે પોપટ! તું ભલે આવ્યો, ને રાજાના સમાચાર લાવ્યો, તને વધામણીમાં આ હાર આપું છું. એમ કહી પોપટની કોટમાં નાખવા જાય છે એટલે પોપટ સાવળીંગાને કહે છે.

અખંડ રહો ગોરીઆંને, વળી અખંડ તારોરે અવતાર;
લખવું હોય તો લખજોને, પંખી શું કરે તમારો લેઇ હાર.

હે બાઈ! તમે અખંડ રહો ને તમારો અવતાર પણ અખંડ રહો ? મારે હારને શું કરાવો છે ? કાંઈ લખવું હોય તો લખી આપો તે લેઇ રાજા પાસે જાઉ. પછી શાવળીંગા કાગળ વાંચે છે.

તું સોભાગી સુડલોને, વળી કંઇ ઉડી ઉડી જાય;
સોને મઢાવું તારૂં પાંજરૂને, ભુંડા મોતીએ લેઉરે જડાય
સુનું મંદીર સુનાં માળીયાં, ને વળી સુંનુંરે બધું ગામ;
જે દીન રાજા વીયોગે ગયા, તે દીન મને નીદ્રા હરામ,
વારી વારી લેઉ વારણાં, ને વીરા બેક ઓરો તું તો આવ;
સંદેશો લાવ્યો મારા શામનો, તે હું વાંચુને તું વંચાવ.

ચોપાઈ.

ચંપા કેરી છાંય, શાળ કેરો સાથરો;
કોઉ આવ્યો છે કોઇ; તેતો નથી વીસર્યો.
હઇયાની જે ઝાઝી હાર, તે મનની મનમાં રહી;
કહેતાં જીવ કલપાય, કામની તું વીયોગે ગઇ.

હે સ્ત્રી ! તારી જે પ્રીત તે હું જરાએ વીસર્યો નથી અને તું વીયોગે ગઈ તેથી મારો જીવ ઘણો કલ્પાય છે એ વાંચી સાવળીંગા કહે કે રાજાનું મારા ઉપર ઘણું હેત છે. પછી પોતે કાગળ લખી પોપટની કોટે બાંધ્યો, અને પોપટને કહ્યું જાઇ ! રોજ એક બે વખત રાજાને ત્યાંથી સમાચાર લેઇ મારી પાસે આવજે, પોપટ—કહે—સારૂં એમ કહી ચાલતો થયો, હવે પોપટને ત્યાં વાર થઈ તેથી કુંવર મહા ચીંતા કરે છે.

પોપટ પંખીની જાત, શંડે ભમાવીયો;

ગુણવંતો ગંગારામ, હજુ નવ આવીયો,

રાજા કહેકે કોણ જાણે શંડે ભમાવીને ત્યાં બેસાડી મુકયો ? એવામાં પોપટ આવ્યો; તે જોઈ રાજા કહે છે.

સોહલો.

પોપટ પંખી ચતુરસુજાણ, પઢો પોપટજી તમે શીભગવાન;
ગુણવંતો આવ્યો ગંગારામ, તેં કીધાં મારાં સરવે કામ.

પોપટ તું આવ્યો તે ઠીક થયું, હવે મારૂં બધું કામ સફળ થશે; પછી સાવળીંગાનો કાગળ રાજા વાંચે છે.

ચોપાઇ.

સારા સારા સમાચાર, લખીને તમે કાવજો;
અને મારે મેહેલે રાજ્ય એકવાર તમે આવજો.
એથી મળેરે એકાંત, અમનેરે નેહાવજો;
અમને મળેરે એકાંત, તો તમે વહાલા આવજો.

રાજા વાંચીને ઘણા ખુશી થયા એમ કરતાં પ્રભાતનું પહોર થયું એટલે સાવળીંગાના બાપ પદમશા શેઠે પોતાનાં સગાં તેડાવી વીવાહની તૈયારી કરવા માંડી,

શેઠ મળી શાહુકાર, હરતાલો હાટે કીજીએ;
સાવળીંગા કેરા લગ્ન, ઘડીમાં આપણ લીજીએ.

ગોરને તેડાવ્યા આજ, લગ્ન લખાવીયાં;
ઢમ ઢમ વાગ્યાં ઢોલ, ગાય છે સાહેલીયાં.

સોહલો.

ચોખા કંકાવટીને લગ્નજ સાર, લગન વધાવે વારંવાર;
સાતમને સોમવાર લગ્ન કહેવાય, પધારજો તમે રૂપાશાય.

ચોપાઇ.

શંકર તેડાવ્યા ચાર, લગન લખાવીયાં;
ગામે ગામથી કોઇ, સગાંઓને તેડાવીયાં.
સાતમ ને સોમવાર, આઠમ પર આવજો;
કોરાવી માણેકથંભ, માંડવા રોપવજો.

સાવળીંગાના બાપે લગ્ન નીરધાર્યા ને ગોરને સાવળીંગાને સાસરે મોકલ્યો, હવે રૂપાશાએ પોતાનાં સગાંવહાલાંને બોલાવી તૈયારી કરી. પછી સવારના પહોરમાં રૂપાશા શેઠ હાથી, ઘોડા, પાલખી, રથ તથા ઉંટ સાથે તમામ જાન લઇ નીકળ્યા, તે સાંજરે મુગીપર પાટણ આવ્યા અને ગામની ભાગોળે તળાવ ઉપર પડાવ નાંખ્યો ને તોપો બંદુકોના અવાજ કરવા માંડયા, એટલે પદમશાહ શેઠને ખબર થઇ કે જાન આવી, માટે આપણે સામો વરઘોડો ચડાવી સામઇઉ કરી જાનીવાસે તેડી લાવીયે, પછી શેઠે પોતાનાં સગાંવહાલાને તેડી વરઘોડો ચડાવી તેડવા ગયા. હવે ઘર આગળ સાવળીંગા ને તેની સાહેલીયો છે, પછી સાવળીંગા વિચાર કરે છે કે હમણાં જો હું રાજાને મળું તો લાગ ઠીક છે, તેથી સાહેલીઓને કહે છે.

સોહલો.

સાવળીંગા મનમાં કરે વિચાર, લગ્ન તો આવ્યું સાતમ સોમવાર;
ન જોઇ મેં બંકી બજાર, ન જોયાં મેં ચંદનના ઝાડ.
ન જોઈ મે નગરની વાટ, ન જોયાં મેં ગાંધીના હાટ;
નથી જોયા પનઘટના ઘાટ, સાસરે જઈ શી કરશું વાત.

હે સખી ! હવે મારૂં લગ્ન આવ્યું ને મેં આપણી બંકી બજાર ને ચંદનબાગમાં ચંદનનાં ઝાડ જોયાં નથી ને હું સાસરે જઈશ ને મને ત્યાં કોઈ પુછેશે તો હું એને શો ઉત્તર આપીશ, માટે તે આપણે જોવાં જોઇએ તે સાંભળી સાહેલીયો કહે છે કે બાઇ એ ગાઉ સુધી જઇને એમા તે શું જોવું છે ? સાવળીંગા કહે ત્યાં નાના પ્રકારનાં ફુલફળાદિક ને બીજા મેવા પણ ઘણી જાતના પાકે છે તે ખાવાની બહુ રમુજ પડે છે એવી રીતે લાલચ દેઇને સાહેલીઓને સમજાવી પણ સાવળીંગા મનમાં વીચાર કરે છે કે રાજાને શી રીતે તેડાવું ?

સોહેલો.

કરમ મારૂ એવું અભાગીયું, ન બન્યો રાજાનો એકે લાગ;
સુડાની સાથે સદેશો કહું રાજાને તેડાવી લઉં.

સાવળીંગા પોતે કહે છે કે આટલા આટલા લાગતો મારા ફોગટ ગયા ને જતા જતા જરા લાગ આવ્યો તો તેમને સંદેશો કોની જોડે કહાવુ ? એવા વીચાર કરે છે એટલામાં પોપટ રાજાની ખબર લેઇને આવ્યો તેનેજોઇ સાવળીંગા કહે છે કે હે ભાઇ ? આ ચીઠી તને લખી આપુ છું તે તું તાકીદથી રાજાને આપ એમ કહી ચીઠી લખે છે.

ચંદન તલાવડી રાજા ચંદન બાગ, ઘડી બે ઘડી બેસવાનો લાગ
ત્યારે આવો મારા સુંદર શ્યામ, પુરીશું હામ.

હે રાજા ! તમે ચંદનતલાવડી ઉપર ચંદન બાગમાં આવો તો આપણે ભેગાં થઇશું, એવું લખી પોપટની કોટે બાધી તે પોપટે રાજાને આપી રાજા ચીઠી વાંચી ખુશી થયા હવે સાવળીંગા પોતે સાહેલીઓને લેઈ બંકી બજારમાં થઇ ચાલી જાય છે.

ચોપાઇ.

છુટે પટેરે નાર. આવોરે અલબેલીયાં;
વણજ કરતારે વેપાર. વાણીયા સરવે ભુલીયાં.

અમીરને ઉમરાવ, મુરછ, સરવે પામીયાં;
શેઠ મોટા શાહુકાર, ઠેરો ઠેર ઠરી ગયા.

આવી રીતે બજારમાં પોતે કંઈકને મુરછામાં પાડતી ચાલી જાય છે, શેહેર બહાર નીકળીને જ્યાં ચંદન તલાવડી છે ને તેની પાસે નદી વહે છે તેમાં રમવા લાગી

દોહરો,

ધન ધન નદી ભર રામકીને, ધન લીલારે લીલી તળીયાં:
થોકે થોકે દોહરાને વળી પદમણી પુતળીયાં.

ચોપાઈ.

પદમણી પુતળીયાં, ઝબુકે જેમ વીજળી;
એકથું એક અલબેલ, સુખેરે અતી ઉજળી.
નજરે તણું ન્યાલ, લીએ બેહુ તાલીયાં;
કે ધનરે બગેસર બાગ, રમતી સઉ સાહેલીયાં.

નદીમાં સર્વે નહાય છે ને તાળીઓ લે છે ને અરસપરસ એક એક સામા દુહા કહે છે, ત્યાં સદેવંત આવ્યા ને સાવળીંગાએ સદેવંતના સામું જોયું એટલે સર્વે સાહેલીઓએ પણ રાજા સામું જોવા માડયું. પછી સદાવંતે વિચાર્યું કે આ બધી જાણી જશે તો પછી સાવળીંગાથી મારી પાસે આવી શકાશે નહી. માટે હું આઘો જાઉં. એમ ધારી પોતે નદીની સામી તીરે જઇ પગ ધોવા માંડયા, એટલે સાવળીંગાએ કહ્યું.

દોહરો.

સખી સરોવર આપણેરે, વળી ધસી ધસી ધુવે કાંઈ પાય;
દુખેરે થાઓ રાજા દુબળારે, વળી હાંબીરે કરકર બાય.

સાવળીંગાએ પોતાની સાહેલીઓને લાંબો હાથ કરી કહ્યું કે આ કોઇ આપણા સામો બેશી પગ ધુવ છે ને રાજાનો લાબો હાથ કરી સમશામાં ચંદનબાગ બતાવ્યો કે તમે બાગમાં જાઓ હું.

મને રમતે વળગાડીને આવુંછું. પેલી સાહેલીઓ રાજાને જોઇને કહે છે કે અમે છોડીઓ રમીએ છીએ ત્યાં આવી કેમ બેઠા છે ? તું તારે રસ્તે જા ? તે સાંભળી રાજા પોતે ચંદનબાગમાં ગયા અને આસોપાલવના ઝાડ તળે જઇ બેઠા.

એકથી એક અલબેલડીને, વળી નાવા તે બેઠી જોને નાર;
પાવઠડેરે જોને પદમણીરે, વળી પુતળીઓની જોને હાર.

ચોપાઇ

પુતળીઓની જોને હાર, ઝળુકે છે દામની;
હાથી જોકાં ખાય, ઘુવે છે કામની.

પછી સાવળીંગાએ વીચાર્યું કે મેં રાજાને બાગમાં મોકલ્યા છે ને હું અહી રમત કરૂંછું તેથી અકળાશે, માટે હવે જાઉં. એમ ધારી પોતે સાહેલીઓને કહે છે.

સોહલો.

જોવા જેવો ચંદનબાગ છે, ને ત્યાં એક આળીગાળો માળીજ રહે; જુઠી જુઠી સાખ્યો ભરેને, દરબારમાં જઇ દંડજ કરે.

હે બેન ! બાગતો જોવા જેવો છે, પણ માંહી એક માળી છે તે દરબારમાં જુઠું કહી દંડ કરાવે છે, તે હમણાં બાગમાં ગયો છે તે ઘેર જશે એટલે આપણે જઇશું, ત્યાં સુધી આપણે આંખ મી. ચાપણી રમીએ. પછી બીજી સંતાવા માટે જુદી જુદી નાઠી અને સાવળીંગા નાઠી તેવીજ બાગમાં ગઇ.

દોહરો.

સામારે આંબા જોને આંબલીને, વળી દીઠી છે દાડમ દ્રાક્ષ;
આસોપાલવને ઓળવેરે, અરીએ કેળોમાં પાડી છે વાટ.

સાવળીંગા પોતે આસોપાલવના ઝાડરે ઓડે થઇ કેળોમાં રસ્તો પાડી ફુલના ઝાડ ખુંદેતી જાય છે. કેમકે એને કાંઇ બીક નથી

મને કોણ ખીજશે ? બાગના માલીક તો એને તાબે થઇ એનાથી પહેલા આવીને બેઠા છે.

શીરપર છુટી લટીયાંને, વલી છુટેરે પટ ચાલી જાય;
પદરનીને તો પ્રેમ ઘણોને વળી લાલજ આંખો જોને થાય.

સાવળીંગા ને સદેવંત મહા કામાતુર થયાં છે ને સાવળીંગાના માથાના વાળની લટો છુટી ગઇ ને કામના કેફમાં આંખો લાલઘુમ થઈ રહી છે ને પોતાને ઠંડા પવનથી ને ફુલની સુગંધીથી ઘણો પ્રેમ ચડે છે પછી સદેવંતનો હાથ ઝાલી ચંપાની ઘટામાં જઇ બેઠી ને સદેવંતને કહે છે.

ચોપાઇ.

ઓ અલબેલા રાજ, ભલા તમે આવીયા;
સુડાને સંદેશ, લખીને તેડાવીયા.
હું વારી મારા રાજ, વારી વારી વારીયાં;
વચનના બાંધ્યા કોય, જન્મારો અમે હારીયાં.
અમે આવ્યા તમારી વાડીએ;
છેલ છબીલા શામ, આવોને મોજા માણીએ.

સાવળીંગાના મીઠાં અમ્રત જેવાં વચન સાંભળી રાજા મહા કામાતુર થયો છે ને તેમાં નેણુની અદાએ કરીને તેનું કોમળ હૃદય ભેદાઇ ગાંડાતુર થઇ રહ્યા છે ને સાવળીંગાના મોઢાને હાથવતી ખુબ દબાવે છે ને તેના કોમળ જે કમળ પત્ર જેવા અધર ઉપર ચુંબન કરે છે.

અળબેલે કીધાં અલવ, નાખી ગળામાં બાવડી;
ઉભા છે જોડા જોડ, ચંપા કેરી છાંયડી

દોહરો.

મેલોને છબીલા શામ; મોઢું મારૂં ભાગસે;
અમો ચુકી કહીશું વેણ, કડવા તમને લાગશે.

સાવળીંગા કહે હે મહારાજ તમે મોહોડું દબાવો છો તો તે દુખવા આવ્યું ને ભાગી જશે અને પછી તમને કહીશું એટલે રીસ ચડતાં વાર નહી લાગે । માટે સૌ મુકી દો, ? એવું કહેતાંજ સદેવંતને રીસ ચડી કે રાંડને હું હેતમાં પ્યાર કરૂં છુ ત્યારે એ વળી એની મોટાઈમાં જાય છે, તેથી પોતે આઘા બેઠા ને સાવળીંગા કહે છે.

ઓરે નારી અજાણશું, મારે નથી પ્રિતડી;
લેવા આવ્યો કોઈ રાણીજીની રીતડી,
પ્રિતોના પ્રરીણામ છે, તે તો અમે જાણીયાં;
આલો અમારી રીત વહાલા કરો વાણીઆ

હે સ્ત્રી ! ન જાણીશ કે હું તને વળગતો આવું, પણ મેં મારી પ્રીત જાણી, માટે મારી રાણીજીની રીત પાછી આપ, અને તારા વાણીઆ જે આવ્યા, છે તેને વહાલા કર ? મારે તારો ખપ નથી? આવાં રાજાનાં રીસનાં વચન સાંભળી સાવળીંગા નરમ થઈ મનમાં કહે છે કે હું તો હસતાં હસતાં કહેતી હતી અને આતો પાછા રીસાયા, હવે સમજાવું એમ કહી કહે છે.

રાજા સોળ સાહેલીઓનો સાથ, જીવન જો તેઓ રહ્યા;
નાખ્ય, ગળામાં હાથ અબોડા રેલે રહ્યા.
હેને દબાવ્યું મોડું રે હાથ, મોહું રે મારૂં ભાગશે;
મુજથી કેમ દેવાશે ગાળ, લાખેલા રાજા લાજશે;

હે રાજા ! તમે તો મારૂં હસતે મોઢું દબાવ્યું હશે, પણ મારૂ મહોડું મસ દુખ્યું ત્યારે મેં તમને કહ્યું જો તમને આડો જવાબ આપું તો આપની પાસે રીસનુ તો વસાણુંજ છે, તેથી મેં વીચાર કરીનેજ આ કહ્યું. કાંઇ તમે મને ઓછા વહાલા છો કે તમને ગાળ દઉં. રાજા કહે ઘડીમાં હસાવે ને ઘડીમાં તરછોડી નાખે છે ને

ઘડી પછી તું તો પરણીને જવાની, છું. માટે મારે તો પ્રાત કરવી નથી, ઘડી સારૂ ક્યાં પાછો તારી પાછળ સોચના કરતો ફરૂં તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરા.

સુણ સદેવંત સાવળીંગા કહેને વળી એવુંશું બોલોછોરે આપ;
વારૂ તો સદેવંત કુંવરને, વળી બીજો મારે ભાઇનેરે બાપ;

હે રાજા! તમે મને કહો છો કે તું પરણીને સાસરે જઇશ. પણ આ મારૂં વચન કે પરણું તો સદેવંત કુંવરને નહી તો બીજા બધા મારે ભાઇ અને બાપ બરાબર છે.

સુણ સાવળીંગા સદેવંત કહે, ને વળી હઇયામાં રાખજે વિચાર
કોલ આપ્યા તે પાળજોરે, નીકર ધરતી નથી ઢાંકળ હાર

હે સાવળીંગા? તું આ કોલ આપે છે, પણ વીચાર કરજે? જો નહી પાળે તો તારીને મારી બેની લોથો રઝળશે.

એવાં બોલ્યાં ગોરની વાડીએ, ને વળી એ વાતો અહીયાંતું માન;
ફંદ કપટ તજો માનની ને, વળી અમે તમારાર મેમાન,

ગોરની વાડીએ વચન આપ્યા હતાં. અત અહીયા આપે છે તેવાં પાળજે ને તારા મનમાંથી મશ્કરીને કપટ કહાડી નાંખજે. આવું સાંભળી સાવળીંગા ખુશી થઇ. રાજાનો ઘણો આગ્રહ જોઇ પોતે રાજાને લેઇ ચંપાની ઘટામાં જઇ પોતાનું ચીર પાથરી બેઠાં.

ચોપાઇ.

ચોવડ કીધાં ચીર, પીતાંબર પાથર્યાં;
નાંખી ગળામાં હાથ, સજ્જનને સારજ કર્યાં,
બેઠાં જોડાજોડ; લાગે બહુ સારીયાં;
નાની સરખી સાહેલીએ, આવીને પોકારીયાં.

ક્યાં બંને જણ ચંપાની ઘટામાં ચીર પાથરી બેઠાં. છે. એટ-

લામાં નાની સરખી સાહેલી હતી ને બીજીઓને તેડીને ખોળતી ખોળતી બાગમાં આવી સાવળીંગાને બોલાવી એ સાંભળી સાવળીંગા ઝટ ઉઠી અને રાજા ઝાડ ઓઠે સંતાયો હવે સાવળીંગાને સાહેલી કહે છે કે તું કોની સાથે વાતો કરતી હતી, સાવળીંગા કહે-તું આંધળી થઇ હઇશ! તારો બાપ કોણ છે? અહીં હોય તો જો! હું તો આપણે રમતા હતાં ને વખત સંતાઇ બાગમાં દોડી તે દોડતાં મને કળ ચડી એટલે મારૂ ચીર પાથરી અહી સુતી સુતી ઉંઘ્યા કરતી હતી, તેથી તેં જાણ્યું કે કોઇની સાથે બોલે છે, તે સાંભળી નાની સાહેલી બોલી.

દોહરો.

સુણ મારી સહેલડીને, તમે કોક સાથે કરતા હતાં વાત;
યમને જોવાને અમે આવીયાંને, વળી સોળ સાહેલીઓ સાથ.

હે સાવળીંગા! તું વાત કરતી હતી તે અમે નજરે જોયું ને જુઠું કેમ બોલે છે? આવા તેના બોલ સાંભળી સાવળીંગા નાની સાહેલીને કહે છે,

નાની સરખી સાહેલડીને વળી મરજો તારો બોને વીર;
વાલમ મારો વીયોગે ગયોને, હુંતો સુખ ન પામી શરીર.

હે રાંડ! તારાં મુળ વઢાયા ને તે મારી પેરે બગાડી, એમ કહી સાહેલીઓને લઇ ઘર ભણી ચાલી. રસ્તામાં ચાલતી વાડીના ઝાંપા આગળ મહાદેવનું દેવળ હતું તેમા સાવળીંગા દરશન કરવા ગઇ ત્યાં મહાદેવને કહે છે.

ચોપાઇ.

દેરાં એટલાં દેવ, પથરા મે તો જાણીયા,
સાવળીંગાએ સોનાનાં છત્ર સદાશીવને માનીયાં.

એલબેલા મારા રાજ, મીઠી નજરે ભાળશું;
સોના કેરા છત્ર, સદાશીવને ચડાવશું;

સાવળીંગા સદાશીવને કહે છે કે જ્યારે મારા રાજાને હુ મળીશ ત્યારે તમને સોનાનું છત્ર ચડાવીશ, એવી માનતા માની પોતે ઘર ભણી ચાલી સદેવંતને પેલી નાની સાહેલીને ગાળો દેતો દેતો પોતાને મહેલે ગયો. હવે સાવળીંગાના બાપ જાન તેડી લાવ્યા, અને હવેલીમાં ઉતારો આપ્યો પછી શેઠે ફુલેકાનો વરઘોડો ચડાવવાની તઇયારી કરી અને મોટા મોટા શાહુકારોને વરઘોડે આવવા તેડાં મોકલ્યાં પછી સાવળીંગાને પીઠી ચોળવા સારૂ બોલાવે છે, તો સાવળીંગા નથી. શેઠ કહે આ વખત કયાં ગઇ હશે ? એમ કહી સિપાઇઓને ખોળવા મોકલ્યા, સાવળીંગા ઘેર આવી એટલે સરવે સાહેલીઓએ પીઠી ચોળવા માંડી.

સોહલો.

કંકુને કેશર ચોળાય, પદમણીને પીઠી ચોળાય,
સરખી સાહેલી મંગળ ગાય, પદમણી ઉપર રૂડા પડદા થાય.

સાવળીંગાની પીઠી ચોળી નવનાવી વસ્ત્ર શણગાર પહેરાવી તૈયાર કરી. હવે પદમશા શેઠે કહ્યું કે રાજાને જઇને કહો કે પદમાશા શેઠની દીકરી સાવળીંગાનું આજ લગ્ન છે, માટે ફુલેકાના વરઘોડામા આપ સ્વારી લેઇ વહેલા પધારજો. સીપાઇએ ત્યાંથી રાજા પાસે આવી રાજાને કહ્યુ, એટલે રાજાએ સદેવંત કુંવરને સાથે લઇ જવા બોલાવ્યો ત્યારે સદેવંતે કહ્યુ કે મારા શરીરને સુખ નથી તેથી હું તો નહી આવું. તમે એકલા જાઓ ? (મનમાં કે રાંડ એકાંતે મળી ત્યાંથી પાછા આવ્યા તો પછી આ ઘણા લોકમાં શું વળવાનું ? મુઓ એ શેઠને મુઇ એની છોડી કે વગર દુઃખે માંદા થવું પડે છે) પછી રાજા પોતે હાથી, ઘોડા. પાલખીઓ અને રથ લેઇ શેઠને ત્યાં આવ્યા એટલે સર્વે લોકો તઇયાર થયા ને પછી

કન્યાને ઘોડે બેસાડી એટલે વાજીંત્ર વાગવા માંડયાં.

ચોપાઇ.

ધમ ધમ વાગ્યાં જોને ઢોલ ત્રંબાળુ જોને ગડગડ્યાં;
અમીર ને ઉમરાવ, સાથે સરવે પરવર્યા.
ત્રંબક વાગે જોને તુર, સરણાઇ સાહજ પુરીયા;
ધીડ ધીડ વાગે નોબત, ને તાંસાં વાગે સુરીયાં.
પાલખીઓ ને સુખપાલ, હાથી ઘોડા હળ હળે;
શેહેરના સરવે લોક, કુલેકુ જોવા મળે.
શાખો બાંધી શાલીવાન, મોટે માંડવ આવીયા;
માંડવો કેરી માંહ્ય, આવકાર લેઇ પધરાવીયા,
સાથે સારા લોક, વેપારી વાણીઆ;
ઇંદ્રનો અવસાન, એણી પેરે આણીયા.
ધોળા ને ધવળા ચાર, ધોળી જોને જોતરીયા;
તાતા જે તોખાર, સરવે ભેલા લેઇ પરવરીયા.

એવા ધામધુમથી વરઘોડો ચડી બજારની વચ્ચે જઇ સોનેરીયા ચોકમાં આવ્યો ને ત્યાં વાજીંત્રની ધુમ મચી રહી તથા બંદુકોને તમંચા છુટી રહ્યા છે તેનો અવાજ સદેવંત કુંવર સુતા છે ત્યાં આવ્યો, તે સાંભળી રાજા કહે કે વરઘોડો તો જોઉં એમ ધારી પોતે અગાશી પર ચડયા ને જુવે છે તો ઇંદ્રઘટા થઇ રહી છે ને તમામ રસ્તો લોકથી ભરાઇ ગયો છે. તે જોઇ સદેવંત કુંવર ખુશી થઇને કહે છે કે આમાં મેળાપ તો નહી થાય, પણ જોઉં તો ખરો કે તેણે કેવા શણગાર પહેર્યા છે, એવું ધારી પોતે હેમ મહેલમાં આવી અમુલ્ય શણગાર સજે છે.

દોહરો.

સુરકશી જામો પહેરીયો, ને વળી માથે તે કસબી મોસ;

રત્ન જડીત જીર પેચ બાંધીઓ, તે દીસે છે ઝાકઝમોર,
કલગી તોરા શોભતાને, વળી ગળે મોતીયન કેરા હાર;
કમર સેલાં લપેટીયાં, ને એમાં ઝુકી રહી તરવાર;

ચોપાઈ.

ઝુકી રહી તરવાર, કામ રૂપ સમા જાણીયા;
સજ્યાં શોભીતાં હથીયાર, તરકશ લેઈ તાણીયા.
તરકશ તીર કમાંન, હેમ જડગા હારડા,
સાંજ સોનેરી ગરકાવ કટોરો છે વાંકડા;
ગ ગોખની ઢાલ, ભાલા જોને જળહળે,
એકલડા રાજકુમાર, મેહેલમાંથી ઉતરે.

હવે સદેવંત પોતે બની ઠણી મહેલમાંથી ઉતર્યા ને ઘોડેસ્વાર થઈ ચાલ્યા.

એકલડા અસ્વાર, દરબારમાંથી નીસર્યા;
સાજ સોનેરી ઝરકાવ, વાગે ઘોડને ઘુઘરા.

આવી તરેહથી ઘોડેસ્વાર થઇ વરઘોડા સાથે જાય છે તો સાજન લોક કુંવરનું રૂપ જોઇ ઘણા ખુશી થયા.

મહાજન મોટા લોક, કુંવરને વખાણીયા;
આવ્યા સોનેરીયાં ચોકમાંય, તેણીને લેઈ તાણીયા.

જ્યાં સદેવંતે કન્યાનો ઘોડો જોયા એટલે રેવંતને ખેંચી તેની થડમાં જઇ ઘોડાને ધીમે ધીમે ચલાવા માંડયો, પણ સાવળીંગા સદેવંતના સામું જોતી નથી, તેથી રાજા ગુસ્સે થઇને કહે છે કે રાંડ મને તો કહેતી હતી કે મારે તમારા વીના બીજા ભાઇને બાપ છે ને આતો પરણવામાં ગાંડાતુર થઈ ગઇ છે તેથી ચાલો પાછા, એમ ધારી પોતાના રેવંતને ચાબક મારી કહે છે,

દોહરો.

હે રેવંત આપણને વળી, ન કર પરાઇરે રીશ;

આ કાગળની વાડીઓ, ને એમાં નથી સોરંગીની વાશ.

સોહેલો.

એમાં નથી સોરંગીની વાસ, ને અમથો જીવ મારો ફરેરે ઉદાશ;
જોબન મારૂં આળેવેશ, હવે લખ્યું છે મારે દેશ પરદેશ.

રાજા કહે છે કે ઘોડા ઘેર ચાલ ! આ કાગળની વાડીમા સોરંગીના વાશ કયાંથી હોય ને અમથા ઉદાશ થવું પડે છે, આવાં શીક્ષના વાક્ય સાભળી સાવળીંગા વીચાર કરે છે કે રાજાના સામુ ન જોયું તેથી રીશાયા, પણ શું કરૂં ? આટલા લોકમાં કેમ બોલાવાય જો ફુલેક ઉતરે ને હું મહેલમાં ગણેશ આગળ વર તોરણે આવે ત્યાં સુધી એકલી રહીશ. તે વખત સ્રીના રૂપે આવે તો મેળાપ થાય. એમ ધારી પોતે રાજાને શાનમા સમજાય છે.

દોહરો

સુંદર શ્રીફળ હાથે ધરીને, ગોરી ચુડીઓરે ખખડાવે;
આધીરે ઓઢી ચુંદડીને, વળી શાનુમે સમજાવે

સાવળીંગા પોતે એક હાથમા શ્રીફળ લઇ બીજો હાથ ઉચો કરી ચુંદડીનો ઘુંઘટો તાણી ચુડીઓ ખખડાવની રાજાને બતાવ્યું કે તમે સ્રી થઇ મારે મોહોલે આવો, સદેવંત પોતે ચતુર હતો તે સમજી ગયો કે મને સ્રીના વેશે તેડે છે, એમ ધારી પોતાને મોહોલે આવ્યો. હવે વરઘોડો ફરતો ફરતો ઘર આગણે આવ્યો ને ઉતર્યો, એટલે સાવળીંગા ગણેશ આગળ જઇ બેઠી અને સાહેલીઓ સરવે ગાવા લાગી. હવે સદેવંત કુંવરે રાણી પાટમદેની પેટીઓ ઉઘાડી તેમાથી સોળે શણગાર લઇ પહેર્યા, અને જે રાણીની અમુલ્ય સાડી હતી ને પહેરી. હીરાજડીત વાળી પણ પહેરવા જાય છે પણ વેહ સીના નાકમા રહેતી નથી, તેથી વળખાં મારે છે. એટલામાં રાણી પાટમદે વરઘોડો જોવા અગાશી ઉપર ચડી હતી તે નીચે રંગ મો-

હોશમાં આવ્યાં તો સદેવંત સ્ત્રી બનીને બેઠા છે ’ને નાકમાં વાળી રહેતી નથી તે દબાવે છે. એટલે રાણી પાટમદે ઓચીંતા કહે છે કે રાજા વેહે ન હોય તો લાવો આ સોયો ખાલી વેહ પાડું. સદેવંત પાટમદેને જોઈ મનમાં શરમાય છે.

ચોપાઇ.

કેમ કરી રહેશે મહારાજ, વેહે વીનાની વાળીયું;
નર ભાગી થઈ છે નાર, તે તો મેં ભાળીયું.
પુરૂષ તણો જોને વેશ, તમારોરે લાજશે,
હળતી મેલતા ઢાલ, તે આ ચુંદડી કેમ છાજશે.

ઢાલ બાંધતા હતા તે ચુંદડી કેમ શોભશે ને આથી તમારા મરદનો વેશ લાજશે. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

રાજનકી રીત ગઇ, મીત્રતાસે પ્રીત ગઇ;
નારકી પ્રતીત ગઈ, જહાં રહિ જીવ ભાયો હું
શેખનકો ભાવ ગયો, પંચનકો નાવ ગયો;
સાચકો પ્રભાવ ગયો, જુઠહી સો આયો હે;
મેઘનકી વરષી ગઇ, ભુમીશ તો નીરસ ગઇ,
વીસૃષ્ટીમેં પ્રીત ઉઠ ધાયો હે;
કીજીએ સહાય કૃપાળ કહત હે કવીરાજ,
કઠીણ કાળ કાલી કાસ ચલે આયો હે.

હે સ્ત્રી ! તું મને શિખામણ દે છે પણ એમા મોટા મોટા ગરક થઇ ગયા છે તે સાંભળી રાણી કહે છે કે કાંઈ તમારા જેવા નહી થયા હોય કે પરમેશ્વરે મરદનો અવતાર આપ્યો છે ને હાથે વતી સ્ત્રીનો અવતાર ભોગવવા ઇચ્છોછો ? શું માંસ ખાતા હસે ને હાડકાં કોટે બાધી ફરતા હશે ? રાજા કહે—રાંડ તું તારી જાગ હાથેવતી

ઉઘાડીને મોજ જુવે છે, પછી રાણી રાજા ઘણું ચીડાય માટે છાનાં રહ્યા અને સદેવંત મેહેલમાંથી ઉતરી રૂમઝુમ કરતા સાવળીંગા પાસે ગયા. ત્યારે બાયડીઓ ગાય છે ને હચાહચ થઇ રહી છે. તજે પેસવા જાય છે તો બાયડીઓ ગાય ગોદા મારી બહાર કહાડે છે ને રાજા ધક્કા પાટુ ખાતા થાકયા, પછી નીરાશ થઇ કહે છે—રાંડે મારી મશ્કરી કરવાને સારૂ તેડાવ્યો, એમ જાણી પોતે મેહેલની સામે જઇ શરમવાન થઇને બેઠા ને આંખમાંથી ઝરઝર આસુ ઝરવા માંડયાં. સાવળીંગા રાજાને જોવા સારૂ ઝરૂખે આવી જુવે છે તો રાજા વેગળે બેઠા છે ને આંખમા ઝરઝરીયાં આવ્યાં ને પછી ત્યાં રહી કહ્યું

ચોપાઇ.

ઉતારાની એકાંત, રૂદેમાં જાણીએ;
છેલ છબીલા શામ, આવોને મોજ માણીએ.
ઓ અલબેલા રાજ, ભલે તમે આવીયા;
ગોપીયુ કેરા વેશ, ભલા તમે ભજાવીયા.

આવું સાંભળતા સદેવંતે ઉચુ જોયું એટલે સાવળીંગાએ ઇશારત કરી કહ્યું કે આ પાછળ થઇ બારીએ આવો ? સદેવંત ત્યાં થઇ સાવળીંગાના મેહેલમાં ગયા. ત્યાં પલગ ખુરશી કોચ અને પાટયો ઢાળી મુકી છે તેના ઉપર મખમલનાં ઓશીકા વીગેરે તરેહ તરેહનાં બીછાના પાથરી દીધાં છે, અને રાજાને ખાવા માટે દુધ, સાકર, બદામ, પીસ્તાં, ચારોળી, દ્રાક્ષ, અખોડ, કીસમીસ, અંગુર અને નાળીએરી વીગેરે નાના પ્રકારનો મેવા મુખ આગળ લાવીને મુકયો છે અને મુખવાસ સારૂ પાન, સોપારી. એલાયચી, જાયફળ, જાવંત્રી તજ, લવીંગ અને કસ્તુરી એવા અનેક પ્રકારના ખુશબોદાર તેજાના લાવી મુકયા છે, અને તમામ રંગ મેહેલમા અતરની ખુશબો ઉડી

રહી છે, તે જોઇ સદેવંત ઘણો ખુશી થયો કે આવું સુખ મેં મારી રાણી સાથે નથી ભોગવ્યું ! પછી સાવળીંગાને સદેવંત કહે છે.

જેમતેમ કરી બેઠાં જોડાજોડ, કહુ એક વાતડી;
સાવળીંગા તુજ વીણ કેમ, જશે મારી રાતડી.
નાના થાજો નાર, પુરી તમારી પ્રીતડી;
હેતેને પ્રીતેને કોય, આલો રાણીજીની રીતડી.
સુખ દીઠે દુખ થાય, જ્યારે નેણા ભાળીએ;
ચડ્યો કસુંબી રંગ, તે ધોઇને ટાળીએ.
સહુથી ઉતમ જાત, તમારી નાતડી;
સુણ સાવળીંગા નાર, માનો અમારી વાતડી.

હે સાવળીંગા ! કાલે તો તું પરણીને ઘેર જઇશ, માટે તું મારી રાણીની રીત પાછી આપ, એટલે હું મારે ઘેર જાઉં તે સાંભળી સાવળીંગા બોલી.

દોહરો,

આ જીભેથી જાઓ નહી કહુને, વળી રહોને આજુની રાત;
આવી એકાંત નહી મળેને, રાજા કરોને વાલેસરી વાત.
સારાં સારાં સુંદરીરે, આપ્યાં બેસવા બીછાણાં;
જાજમને ગલેચ, પાથરણાં પાથર્યાં.
અલબેલા રાજા, અલબેલા તારી જાણીએ;
છેલછબીલા શ્યામ, આવોને મોજો માણીએ.

હે રાજા ! હું તો આ જીભથી જાઓ નહી કહું ને આવી તમને એકાંત નહી મળે, માટે બેસો ! પછી બંને પલંગ પર બેઠાં.

હવે સદેવંત કહે છે.

હાથ કરજોડી કોય, કામની તને કરગરૂ;

આપું માલ અપાર, સાસરવાસો હું કરૂં.
સમજુ થાજો નાર, પુગી તમારી પ્રીતડી,
હેતેને પ્રીતે આલ, મુને રાંણીજીની રીતડી.

હે સ્ત્રી ! હજુ સુધી તારે ને મારે કંઈ છે નહી, માટે મને મુકી દે તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

નહી આપું રાણીજીની રીત, સાંભળો વાતડી,
નથી ગમતી જરાય, માજનીઆની નાતડી.
કડવા લાખે છે કોય, વેપારી મને વાણીયા;
પહેરાવો પાટમદેના શણગાર, કરી લેજો રાણીયાં.
હે મહારાજ ! હું તમારી રાણી થઇ ચુકી છું.
ના ના કહેતાં નાર, પરાણે ના હોય પ્રીતડી;
મહાજનને ઘેર ના આપું, મારા રાજવળાની રીતડી.
રાજવળાની મતલબ; તે જાણે અમારી રાણીયાં;
મોજ કયાંથી માણો, વેપારી તમે વાણીઆ,

હે સ્ત્રી ! તું પરાણે પ્રીત કરીશ એમાં શુ ? તે સાભળી સાવળીંગા પોતે રૂદન કરે છે.

છળ કરીને કોય, રાજા તમે મને છેતરી;
આવા નઓરા નાથ, માથે તમે ઝાઝી કરી.
આતમ પ્રાણ આધાર, જીવું નહી તે જાણીએ;
સાચુ માનજો શ્યામ, પ્રાણ અમે તો પાડીએ.

હે રાજા ! તમે જ્યારે એમ કરશો ત્યારે હું મારા પ્રાણ મુકીશ તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

સઇયરોમાં ચેરો તારો થાય, તેતો અમે જાણીઓ;
લડથડતી ચાલતો વર, ગમતો નથી વાણીઓ.

રાજા દયા લાવી સાવળીંગાનો આગ્રહ જોઇ મહા કામાતુર

થઇ રહ્યા ને સાવળીંગાની કોટમાં હાથ નાખી પલંગપર જઈ બેઠા પછી રાજી થઇ સદેવંતને કહે છે.

મુંગીપરના રાજ્ય, પધાર્યા મારે ડાલીએ;
ધન ધન મારો અવતાર, લાખેણો લહાવો લીજીએ.
હઇયાં કેરાં હેત, ભેદરે બતાવીયાં,
લીલાવતી નણંદ, આવીને પોકારીયાં.

જ્યાં ઘણા પ્રેમમાં એક એકના ગળામાં હાથ નાખી બેઠાં છે. એટલામાં લીલાવતી નણંદ તેની બીજી સાહેલીઓ અને દેવજીવ્યાસ કન્યાચુડો ને પાનેતર પહેરવાનું લઇને આવ્યા ને સાવળીંગાને બહારથી હાંક મારી તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે કે કેમ કરીશું ? રાજા કહે ભોગ તારા ! મેં તો તને કહ્યું હતું કે તું મને અહીંથી જવા દે, પણ તને વાતોનો રસ ઘણો રહી ગયો હતો હવે તારી નજરમાં આવે તેમ કર ? તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

કંથા તમે દેવળ જાઓ, ત્યાં અમે આવશું,
વળી સબળા બોલ, ત્યાં અમે પાળશું
રમશું સારી રાત, મોજ આપણ માણશું;
અમે પરદેશી મેમાન, સવારે ઉઠી ચાલશું.

હે રાજા ! તમે શું કરવાને મુઝાઓ છો, તમે દેવળમાં જાઓ અને હું પણ ત્યાં આવું છું, તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દીવસ આથમ્યા પછી કેમ, પગ બહાર મેલીએ;
આપણા ઉત્મ જાત જાત, વેણુ કેમ કાઢીયે.
કામની દેવળમાંય, અમે તો નહી આવીયે;
કહું છું સાચી વાત, રૂદયમાં જાણીયે.

હે સાવળીંગા ! આપણે સારા માણસના છોરૂ થઇને રાતે કેમ બહાર નીકળાય ? તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

કંથા દેવળ કોય, અમેતો આવશું;

વાઢી અમારૂ શીષ્ય, શક્તિને ચઢાવશું.
જોજો સાચી ખોટી વાત, સેચારે સંભળાવશું;
પદમણી કહે છે રાય, પ્રાણ અમે પાડશું.

તમે નહી આવો તો અમે ત્યાં માથું કાપી શક્તિને અર્પણ કરીશું. તે સાંભળી સદેવંત કહે છે.

કામની શેને કાજ, પ્રાણ તમે પાડશો;
ઠાલો અમારા શીરપર, દોશ તમે ચડાવશો.

હે સ્ત્રી ! તારો પ્રેમ મારા ઉપર ઘણો છે, તેથી હું દેવળમાં ગમે તેમ કરીને આવીશ. એમ કહી ને રાજા નીચે ઉતરે છે. રસ્તામાં સાવળીંગાની નણંદ લીલાવતીને અથડાઇ સદેવંત ચાલતો થયો તેથી લીલાવતી સાવળીંગાને કહે છે.

કોનો કીધો સંગ, રંગ રસ લેઇ ગયો;
વહુંજી સાચું માન, એ નારી કે નર હતો ?

હે સાવળીંગા ! આ ગયો તે મને તો પુરૂષ જેવો લાગે છે.

અમે ભણતાં એક નીશાળ, એ છે રાજાની કુંવરી;
આવીહતી મુજ પાસ, મળવા હરખે ભરી.
જમતાં એકજ થાળ, સુતાં એકજ સેજડી;
નણંદ સાચું માન, એ સરખી સાહેલડી.

હે લીલાવતી રાજાની કુંવરીને ને મારે બાળપણાનાં બેહેનપણાં છે તે મળવા આવતી હતી, એટલામાં ગોર ચુડો લેઇને પહેરાવવા આવ્યા. સાવળીંગા કહે છે કે હું તો ચુડો પાનેતર પહેરવાની નથી ને એને પરણવાની પણ નથી, માટે તમે મને કાંઇ ઉપાય બતાવો. વળી તેણે ગોરને રાજી કરવાની લાલચ બતાવી એટલે ગોરે જાણ્યુ કે આ રાંડે ધાર્યું હશે તે કરશે ને હું મેલીશ એટલું મારૂં જશે, માટે " વર મરો કે કન્યા મરો " એમાં મારેશું

એવું ધારી ગોર કહે છે.

કોઇ સરસ ઉપાય શોધો, શું અમારૂં જાય;
કહેશો તે કરશું અમો, કારજ તમારૂં થાય.

આવું સાંભળી સાવળીંગા ખુશી થઇને ગોરને હજાર રૂપીઆની વીંટી પહેરાવી દીધી, ને ગોરને કહ્યું કે હું મારી લવીંગીયા દાસીને મારો સણગાર પહેરાવીને બેસારૂં છું તેને પરણાવી લુંઘટો તણાવી જાનીવાશે લેઇ જજો, આવું સાંભળી ગોરે પહેલાં તો લપકાશ લીધા. પણ વીંટી ભણી નજર કરી એટલે હીંમત આવી ને બોલ્યા, બેહેન કશી ફીકર નહી? હું કાંઇ ઓછોચતુર નથી ' એમ તો મારી બુધી મોભાગ્ર જેવી છે. આવું સાંભળી સાંવળીંગાએ દાસીને લાકડે માંકડુ જડી દીધું ને વીધી પ્રમાણે પરણાવ્યાં.

હવે સાવળીંગા દાસીના શણગાર પહેરીને જાની વાસે ગઇ ને બેસામનું નામ દઇ ઓરડામા એકાતે ખાળે દાસીને લઇ ગઈ અને ત્યાં પોતાનો પોશાક અદલ બદલ કરી દીધો ને દાસીને કહાડી મુકીને પોતે શેઠની પાસે ગઇ. જતાંજ શેઠની આંખો અંજાઇ ગઇ ને તેજ સ્થંભ ત્યાંથી પ્રગટયો. દીવમે વીજળી તો હોયજ નહી એમ ધારી ભયભીત થયા પછી તો ધીરે ધીરે જોયું, તો સાવળીંગા ઓળખાઈ એટલે રાત્રે આશ્ચર્યથી પોતાંના પલંગમાં બેસાડી વાતચીત કરતાં શેઠનું મન વીહવળ થઇ ગયું, તેથી કહે છે કે હે સ્ત્રી! હવે આપણે સુઇ જઇએ ? કારણ કે રાત ગઈ છે ત્યારે સાવળીંગા બોલી,

દોહરો.

મેરે માનીતી માનતારે, મને મળશે રૂપાશા કંથ;
પ્રથમ પુજીશ મહાદેવનેરે, વળી આવી સ્થળ એકાંત.

આવું સાંભળી રૂપાશા શેઠનો બહુ ખુશી થયા ને બોલ્યા કે તેં

બહુ માથાકુટ કરી દેખાય છે, પણ બન્યું આવી તે બાધા રાખતાં કહશું, આટલી રાતે એકલાં કેમ જવાય ? બીક ન લાગે ! સાવળીંગા મહાદેવના મદીરમાં જઇને ઉભી. રાત અંધારી ઘોર છે. નાના વીધના પ્રાણીઓથી ચોપાસ ભય ઉત્પન્ન થાય છે. જાણે આમથી આવશે કે આમથી ? તેમાં વળી દેરાનાં કમાડ વાસેલાં છે માટે સાવળીંગા કહેછે.

રેન અંધારી હું એકલીરે, ખાવા ધાય છે પરવત પહાડ;
બાર ઉઘાડો મારા સાહેબારે, મારાં વેરી થયાં છેરે ઝાડ.

હે રાજા ! આ ઝાડનાં પાંદડાં ખડખડ થાય છે ને મને બીક લાગે છે હમણે મારૂ કાળજુ ફાટી જશે, માટે ઝટપટ કમાડ ઉઘાડો; તોય સદેવંત બોલતો નથી ત્યારે ફરી બોલી.

ચારે દીશાએ હું જોઈ વળીને, થાકી સોર બકોર;
કાં તો સદેવંત સુઇ ગયો ને, કાં તો મારી ગયા છે ચોર.

સાવળીંગાએ જાણ્યુ કે રાજા જો હોય તો મારો સાદ સાંભળી બોલ્યા વીના રહેજ નહી, તેમ રાજા વચન આપીને આવ્યા સિવાય પણ રહે નહી; માટે કછોટો વાળી દેહેરા ઉપર ચડી શીખર ઉતારી માંહ્ય પેઠી ને જુવે તો દીવા બળે છે ને રાજા ભરઉંઘમાં સુતા છે ને પોપટ પણ પાંજરામાં છે, સાવળીંગાએ ઘણા સાદ દીધા તથા બાઝી બાઝીને તેને ઘણો હલાવ્યો પણ કાંઈ બોલતું નથી, ત્યારે માથુ કુટીને કલ્પાંત કરતી હાથ વડે માથાના વાળ ઉખાડે છે. છેવટે મરવાનો પણ વીચાર કર્યો. આટલું જોયું ત્યારે પોપટની ખાતરી થઈ કે એનો પ્યાર સંપુર્ણ છે, ત્યારે પોપટ સાવળીંગાને કહે છે.

માં કુટ માં કુટ કામની, ત્યારે ઘેને ભરાયો ભરથાર;
રાજા ઉઠશે પ્રભાતમાં, માનો સાચું સાવળીંગા નાર.

અરે સાવળીંગા તું શીદ મરે છે ! સદેવંતને કેફ ચડી છે તેથી બોલતો નથી, તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

સુણરે સોભાગી પોપટા, તું તો પરભવનો મારો વીર;
સુતા સહેવંત જાગશે ત્યારે, કહેજે સઘળું તું ધીર.

હે પોપટ! સહેવંતને જાગે તો કહેજે કે એ તો આવીને ગઇ, ત્યારે પોપટ કહે જે તું સહેવંતને હાથે ધાવ લખી જા, એટલે તેમને પછી પ્રતીત થશે. પછી સાવળીંગાએ સહેવંતના હાથમાં ધાવ લખવા માંડ્યા.

નાકવેસરની કીધી લેખણી, ને વળી શાહ્યા તંબોળની સાર;
ધાવ હાથેળીમાં લખીઆ છે વળી સારા સારારે સમાચાર.
પુરૂષ લટકતી પાઘડીને, વળી કેને થાણો થાય;
એની સમજણ લેયો સહેવંત તારે, તો પણ ન ધરશો બહાર.
ડોશી મળે દરબારમાંને, વળી બહેરો મળશેરે બજાર;
એની સમજણ લેયો સહેવંત તારે, તો પગ ન ધરશો બહાર.
આટો કુટોને ઘી ઘડોરે, રાજા છુટે કેશે જોને નાર;
વણ ટીલે વીપ્ર મળે તો, રાજા પગ ન દઇએ બહાર.
ધરડો ભરડોને સાંઢીઓને, વળી ટપલાકુટ કુંભાર;
એની સમજણ લેયો સહેવંત તારે, તો પગ ન દેજો બહાર.
કુંભ ઘડાને કાબરારે, વળી આશારે બાંધી નાર;
એની સમજણ લેયો સહેવંત તારે, તો પગ ન દેજો બહાર.
વાંકડી મુંછોને માંજરોને, જેને હૃદયે તે ન હોય વાળ;
એવે શુકને રાજા આવશો તો, રાજા નીસ્ચે ખુટશે કાળ.
ડાબા જમણી તેતર બોલેને, વળી રાજા આડી ઉતરે મંજાર;
એવે શુકને નવ આવજોરે, રાજા પગ ન ધરશો બહાર.
કાણે પહાણેને ટેકરે, ને વળી શુંને રાજ દરબાર;
સુકે લાકડે સરોવરે, તમને ઘાતક લોહ નીરધાર.

હે રાજા! એવા શુકન જોઇને ન આવશો? પછી પોપટ કહે કે એ કરતાં સારા શુકન લખ કે તે જોઇને આવે? પછી સારા શુકન લખેછે.

કોરે ઘડે કુંવારકા, જેને ખોળે અખાણું જવ જાર;
એવા શુકને તમે આવશો તોરે, મળશે સાવળીંગા નાર.
કુંભ કરવા ચીભરી, ને વળી હનમંત ને હરણાં;
જાતાં તો જમણાં ભલાં, ને વળી વળતાં ડાબી ભણાં.
છીંક ડાબી ઘા જમણીને, વળી મડું ઊકરડુંરે જાય;
એવે શુકને જો ચાલીએ, તો સેજે મેળાવો જોને થાય.
તરૂવર ઉપર તેતર લવે, ને વળી તરણ તરણ શબ્દ કરે;
સદેવંત ઘોડો હાંકજેરે, તો સમુદ્ર પાર ઉતરે.

ચોપાઈ.

સારા સારારે શુકન જોઇ, વાલમ વેહેલા આવજો;
નાના મોટા સંગાથ, ભેળા નવ લાવજો.

માહારાજ આવો તો એકલા આવજો પોપટ કહે લખી રહી ? સાવળીંગા કહે હજી લખવું છે. ને હાથેળીઓ તો ભરાઇ ગઇ ! હવે કયાં લખું ! પોપટ કહે—આ કમાડે લખ, પછી કમાડે લખે છે.

આંખે આંસુડાની ધાર, કામની ધાવ લખે કમાડ;
જોબન મારૂં બાળેવેશ, કાં મેલી જાઓ પીયુ પરદેશ.

સોહલો.

આંખે આંસુડાની ધાર, અલબેલી ઉઠયાં;
સુતો સદેવંતરાય, મજા નવ લુટીયાં.

ચોપાઇ.

પ્રીતોનાં પરીયાણ, તેતો અમે જાણીયાં;
આલીછે રાણીજીની રીત, તે કેમ વેહાળે વાણીયા.
સુણ સદેવંત રાય, અમલ કર્યા આકરા;
હુંછું બાળ કુમાર, જાઉંછું સાસરે.

હે મહારાજ ! તમે બોલતા નથીતો હવે હું કુંવારીને કુંવારી સા-

સરે જાઉછું, આવી તરેહથી સાવળીંગા બોલી એટલે મંડપની બત્રીસ પુતળીએ એ દાંત કહાડયાં તે જોઇને સાવળીંગા પુતળીઓને કહે છે.

સુણ થંભા ને સુણ થાંભલી, સુણ બત્રીશ પુતળીયાં;
સદેવંત જાગે શાખ પુરજેરે, મારી સગીરે બેનડીયાં.

પુતળીઓ કહે તારી બેન થઇને સદેવંતની સાળી થઇ સાખ કોણ પુરે ? ત્યારે સાવળીંગા ગરજની મારી કહે છે.

સુણ થંભાને સુણ થાંભલી, સુણ બત્રીશ પુતળીઆં;
સદેવંત જાગે શાખ પુરજેરે, મારી સગીરે નણુદલીયાં.

સાવળીંગા ધાવ લખી રહીને જતી વખત મનને કહે છે.:

ધાવ લખીને ઉઠીયાં, વળી મનમાં કરેરે વીચાર;
સુતો મેલીને અમે ચાલીયાં, મને ઘડીએ ન લાગીરે વાર.
પીયુ તમને સત કહું, તે વાત માનો નીરધાર;
સારા શુકન જોઇ આવજોરે, નીકર પગ ન ધરશો બહાર.

એવા રીતના ધાલ લખીને પોતે ઘેર આવીને સુઇ રહી, સવારમાં જાન વીદાય કરવા માંડી, તે વખત સાંવળીંગા વીચારે કરે છે કે હું મારી સાહેલીઓને મળુ તો ખરી, એમ કરતાં વાર થાય તો રાજા આવી પહોંચે. એમ ધારી સાહેલીઓને મળવા જાય છે, એટલે તેની લીલાવતી નણુંદ બોલી કે હવે સાહેલીઓની માયા મુકીદો ને હવે ઘેર જઇને મારો ભાઈ તમારી બધાં હોશ પુરા કરશે, હવે રાજા તો હજુએ આવ્યો નહીં, માટે સાવળીંગાએ રથમાં બેસતી વખતે પોતાનો મોતીનો હાર હતો તે તોડી નાખીને વીણવા બેઠા; તોપણ રાજા તો આવ્યા નહીં પછી નીરાશ થઇને પોતે રથમાં બેઠી એટલે ચાલતે ચાલતે પાંચ ગાઉ આવીને ભાતુ ખાવા બેઠાં, એવામાં એક ગોવાળીઓ ત્યાં થઇને જતો હતો તેને સાવળીંગાએ છાનેમાંને એક દાગીનો આપીને કહ્યું

કે તું અહી બેસજેને સદેવંત રાજા આવે તો કહેજે કે સાવળીંગા તો ગઇ પણ તમને ઘડી વીસારતી નથી, માટે તમે તેને મળી આવો. પછી સરવે ખાઇને ચાલતાં થયાં ને ઘડી દહાડો રહ્યો તે વખત જાન પારા નગરમાં વાજતે ગાજતે આવી. એ વખતે માલણ સાવળીંગાને ફુલ આપવા ગઇ, ત્યા સાવળીંગાને ઉદાશ જોઇ પૂછવા માંડયું કે તમે ઉદાશ કેમ થયા છો? જે વાત હોય તે મને કહો, હું તમારી વેચાણ છું. મારી સાથે પડદો રાખશો નહીં. સાવળીંગા કહે તું મને વચન આપ એટલે હું તને બધી વાત કહું. એતું સાંભળી માલણે સમ સોગન ખાધા.

નગરમાંથી જોને આવતાને, મેંતો કીધા બહુ ચરીત્ર;
તેઓ નાઆવ્યોમારોસાહેબોરે, માલણમારેનથીબીજાશુંરેપ્રીત

હે માળણ! સદેવંત રાજાને મળવા મેં ઘણી કળા કરી, પણ તેતો મળ્યા નથી, તેના વીના આ જગતમાં બીજાનુ મારે કામ નથી એવું સાભળીને માલણ કહે કે બાઇ! તું કાંઇ તે વીશે ફીકર રાખીશ નહી હું તને મેળવી આપીશ. એમ કહી ઘેર ગઇ, હવે સદેવંત સુતો છે તે ઉઠયો ને જુએ તો કાંઇ માલમ પડયું નહી.

કાંતો વેણીકે ભોળવીને, વળી કાંતો ગઇ તે સોય;
પરનારીશુ પ્રીતડી, તમે કદીએ ન કરશો કોય.

ચોપાઇ

ભુલે ન કરશો કોય, પરનારીશું પ્રીતડી;
લઇ ગઇ જોને તેહ, રાણીની રીતડી.
પ્રીતના પરમાણ, તે તો ને જાણીયા;
કડવા કીધા રાજન, વહાલા કીધા વાણીયા.

એવી રીતે ક્રોધ કરીને રાજા બોલ્યો, તેવામાં પોપટ કહે છે કે રાજા? તમને કંઇ ખબર તો છે નહીં ને ઠાલો ક્રોધ શીદ કરોછો?

એ તો તમારી પાસે આવીને તમને જગાડવા માડયું. પણ તમો જાગ્યા નહી ત્યારે ઘાવ લખીને ગઇ, ત્યારે રાજાએ પોપટને કહ્યું કે તેં મને કેમ ન જગાડયો ? માટે તને મારી નાખીશ. એવું સાંભળી પોપટ કહે કે હે રાજા ! નાહક સીદ મારો છો ? મને છુટો મુકો હું મારે ગમે ત્યાં જઇશ. એમ કહેવાથી પોપટને રાજાએ છુટો મુકયો તેથી તે ઉડીને જતો રહ્યો, પછી ઉદાશ થઇને પોતાને ઘેર આવીને એક ઘોડો લેવા સારૂ ઘોડારમા ગયા, તે વેળા રાણીએ દીઠા. એટલે તે કહેવા લાગી કે હે રાજા સાવળીંગાએ તમને ગાંડાતુર બનાવી દીધા છે, તે હુ જાણું છું; પણ વીચાર તો કરો કે મારા જેવી રાણી છતાં તમોએ એક વાણીયાની છોકરીમા શું વધારે દીઠું ? તે ભુત જેવા બની ગયા છો ? ત્યારે રાજા કહે છે.

વાહ નારી કેરાં નેણ, ભમર કેરી પાંખડી;
સુંદર ચોળ મજીઠ, આંજી જેની આંખડી.
બોલ ચંગા ચંગા વેણ, લાગે બહુ પ્યારીયાં;
શાવળીંગા સમ રૂપ રસાળ, ના આવે બીજી નારીયાં.

હે સ્રી ? સાવળીંગા બરાબર બીજી કોઇ દુનીયામા નથી ને તું તો એક એની દાસી બરાબર છું, એવું સાંભળીને રાણીને રીશ ચડી તે કહે છે કે સાવળીંગા ઉપર આટલો બધો મોહ છે તો કેમ પેલા વાણીયાને લેઇ જવા દીધી.

અવર પુરૂષ લેઇ જાય જાતારે તેને રોકીએ,
શું મોહોડું લઇને શામ, ગપોળા ઠોકીએ.
તમે કહેતા હતા નથી કોય, તે તો છે વાણીયાં,
લેઇ ગયા રૂપાશેઠ, તમારી રાણીયાં.

હે રાજા ! ધીક્કાર કે તમારી શાવળીંગા ઘણી વહાલી હતી, તેમ છતાં તેને લેઇ જવા દીધી માટે તમને નાનમ છે એવી રીતનાં રા-

ણીના મરમના બોલ સાંભળીને સદેવંતને ઘણો ક્રોધ ચડયો, તેથી રાણીને કહ્યું કે તું શું કરવા બડબડાટ કરે છે? જો તો, ખરી, એને લાવીને પટરાણી કરૂં તોજ મારૂં નામ સદેવંત! એટલુંજ કહીને પોતે તેજ વખતે એકલો ઘોડાપર સ્વાર થઇને ચાલી નીકળ્યો તે દરવાજે આવ્યો એટલે બારોટ સાવળીંગાને વળાવીને પાછો આવતો હતો તે સામો મળ્યો તેને સદેવંતે કહ્યું કે સાવળીંગાની શી ખબર છે? બારોટ કહે કે એણે તો તમને મળવાને ઘણી વાર કરી પણ તમે આવ્યા નહી ને હવે તો દશ ગાઉ પહોંચી હશે એવું સાંભળીને તેણે ઘોડો તાકીદથી ચલાવ્યો, અને પાંચ ગાઉ ગયા એટલે ત્યાં ગોવાળીયો રાજાને દેખી કહે છે.

દોહરો.

સાજ સોનેરી ગોડો જરકશી, ને વર્ણો અલબેલા અસ્વાર;
ઉભા રહોને મારા ઠાકરા, તો કહું સાવળીંગાના સમાચાર.

હે રાજા? ઘોડો ઉભો રાખો હું તમને સાવળીંગાના સમાચાર કહું? તે અહી મને બેસાડીને ગઇ છે ને કીધું છે કે રાજા આવે તો કહેજે કે સાવળીંગા તમારી વાટ જોઈ હમણેજ ગઇ એવું સાંભળીને રાજા ચાલતો થયો એવામાં રાત પડી તેથી રસ્તામાં એક દેવળમા જઇને ઘોડો બાંધીને ભુખ્યો તરસ્યો સુઇ રહ્યો. હવે સાવળીગાની પાસેથી માલણ ગઈ ને સાવળીંગા એકલી બેઠી છે. એવામાં શેઠ દુકાનેથી આવ્યાને કહેછે કે ચાલો રંગ મહેલમાં સુઇ રહીએ? સાવળીંગા કહે કે હાલ મારે નીયમ છે! મેં પીયરથી આવતાં માનતા માની છેકે ખેમખુશળ સાસરે પ્હોંચીશ તો સાત દીવસ સુધી એકાંત સુઇ રહીશ એવું સાંભળી શેઠ તો ખુશી થયા કે મારી સ્ત્રી મહા ચતુર છે. એમ વિચારી ને પોતે રંગ મહેલમાં જઇ છત્રપલંગ ઉપર સુતા અને સાવળીંગા મહેલની બહારની બાજુ છજામાં ઝરૂખો કાડેલો હતો તેમાં જઇ સુતી છે એવામાં મધ્યરાત્રે સાવળીંગા ઉદાસ થઇ કહે છે.

ચોપાઇ.

ઊંચારે મહેલ આકાશ, ત્રંબાળુરે જોને જળહળે;
વરૂશે પાઉસ મેઘ, નદીએ નીર ખળખળે.
રાત અંધારી ઘોર, નથી રોઈ જોડીયા;
કંથ તમારે કાજ, તજી હું ઢાલીયા.

એવી રીતે સોચ કરતાં સવાર થયું એટલે સાવળીંગાની દાસી અને ગામના રાજાની કુંવરીની દાસી બંનેને દોસ્તી હતી તે રોજ નદીએ નહાવા જાય છે. હવે એ દીવસ તે નહાવા ગઇ છે. અહીંઆં સદેવંત પણ તેજ નદી ઉપર આવી પાણી પીવા બેઠો, પણ પોતાની પાસે વાસણ નથી અને ખોબેથી પીએ તો હાથેળીમાં લખેલા ઘાવ ધોવાઇ જાય. માટે જાનવરની પેઠે મોહોડેથી પાણી પીધુ ત જોઇને સાવળીંગાની દાસી કંકાવતી કુંવદીની દાસીને કહે કે હે બેહેન! આ કાંક મોહોડેથી પાણી પીએ છે તે ગાડા જેવો હશે કે શું? તે સાંભળીને કુંવરીની દાસી હોંશીઆર છે તે કહે કે એ કોઈ કામી પુરૂષ છે, એના હાથે ઘાવ લખેલા છે અને કોઇ મોટો માણુસ છે, જેવો તેવો નથી એમ કહીને બંને જણીઓ ઘર ભણી ચાલી ને કંકાવતીની દાસી તો ઘેર જઇને બાઇને કહ્યું કે તમે ઇચ્છા વર વરવા ધારો છો માટે મનખો સફળ કરવો હોય તો તમારા લાયક વર નદી કીનારે આવ્યો છે. હવે સાવળીંગાની દાસીએ પણ બધી વાત સાવળીંગાને કહી. તે સાંભળી સાંવળીંગા વીચાર કરવા લાગી કે નક્કી સદેવંત કુવર આવ્યા હશે? માટે માળણ આવે તો ખબર કઢાવું એવો વિચાર કરે છે અને કનકાવતી તે પોતાની દાસીને તથા કેટલીક સખીઓને લેઇને તે નદી ઉપર ગઇ ત્યાં સદેવંતને બોલાંવવાને ખુબ નખરાં કરે છે પણ સદેવંત તેના ઉપર કાંઇ ધ્યાન રાખતો નથી, તો પણ કાનકાવતીએ બોલાવવા સારૂ

પોતાનો મોતીનો હાર તોડીને મોતી લઇને કાગડા ઉડાડવા લાગીને ચીરમાં કાંકરા ભરીને પછાડે છે. વળી નખવતે ટીંપેટીંપે ઘડો ભરવા લાગી, પણ સદેવંત તેના સામુ જોતો નથી. ત્યારે કનકાવતી બોલી

દોહરો.

નખવતે ઘડો મેં ભર્યોને, વળી મોતીએ ઉડાડયા જોને કાગ;
કાંકરે ચીર પછાડીયાં ને, વળી તોયે ન બોલે ઠગ.

એ રીતનું તેમનું બોલવું સાભળીને કુંવરે વિચાર્યું કે મને ઠગ કહ્યો માટે હું ઉત્તર આપું.

નથીરે શહેર મોરી માહરૂંને, કાંઇ નથીરે બોલ્યાનો લાગ;
એવી વિમાસણ ના કરૂં તો, કદી નાવે વિજોગનો તાગ.

હે સ્ત્રી હમણા મારે બોલવાનો લાગ નથી, ને આહીં માર શહેર નથી ને વળી ઝાકવા જાઉં તો મારા વિજોગનો તાગ કદી ના આવે ? એ રીતનું સદેવંતનું બોલવું સાંભળીને કનકાવતી મોહીત થઇને ખુબ કામાતુર થઇ, તે વખતે નીમ લીધો કે વરૂ તો આને નહિ તો બીજા ભાઇને બાપ, સદેવંત કહે કે હે સ્ત્રી એ વાત કરીશ નહી ? કેમકે તું રાજાની કુંવરી છે તે માટે તને કોઇ નહી કહે પણ મારૂં તો માથું જાય. એવું સદેવંતનું વચન સાભળીને કનકાવતી કહે કે તમારા સામી કોઇ આખ ઉંચી કરે તો તેની આંખ ફોડાવું ને તમે મરો તો હું પણ જોડે મરૂં ! તે વારે કુંવર કહે છે કે તું કોણ ને, હું કોણ મારે કાંઇ તારી સાથે કામ નથી ! ત્યારે કનકાવતી કહે કે રાજા મારા જેવી નહી મળે ! માટે હાથમાં આવેલો હીરો ખોશો નહીં, એવું સાંભળીને સદેવંત કહે છે. તારા જેવી મારે ઘેર બુડીઓ છે એવી રીતે રાજા કહે છે, પણ કનકાવતી ધારે છે કે એ તો ગમે તમ બોલે પણ મારે તો સારૂં લગાડવું જોઇએ, એમ ધારીને કહે છે.

હું છું તમારી નારીયાંને, તમે પ્રીતમ મારા પ્રાણ;

વરશું તો તેમને વરીશું રે, નહી તો મુકીશ મારા પ્રાણ.

હે રાજા! તમારી સ્ત્રી થઈ ચુકી છું માટે તમે વરશો તો ઠીક છે, નીકર હું મરીશ. એ રીતે કહીને કનકાવતી પોતે પોતાના મહેલમાં ગઈ. હવે સાવળીંગા માળણની વાટ જુએ છે. એવામાં માળણ આવી, તેને સાવળીંગા કહે છે જે મારા પ્રાણપ્રીય સદેવંત રાજા નદી ઉપર આવ્યા છે, માટે તેમની પાસે ઘોડો છે તે તારે ઘેર ઉતારજે, અને પછી ખાવાનો વેશ લેવરાવી મારે મહાલે મોકલજે. જ્યારે હું તેમને જોઈશ ત્યારે અન્ન પાણી લઈશ. તે વાર માળણ પણ વખત જોઈને બોલી! વાત ખરી પણ મને ખરચી પાણી તે સાંભળી સાવળીંગાએ શેઠની પેટીમાંથી પચાસ મહોરો કહાડીને આપી. તે લેઈ ખુશી થઈને માળણ કનકાવતીને મહેલે ફુલ આપવા ગઈ. તેને કનકાવતી કહે કે મારા લાયક જેવો જોઈએ તેવો વર નદીને કીનારે આવ્યો છે તેને તેડી લાવીને મારી સાથે પરણાવીશ તો તારો ગુણ કદી નહી ભુલું? એમ કહી એક હજાર રૂપિયાનો દાગીનો માલણને આપ્યો. તે લેઈ કહે છે કે બાઈ કાંઈ ફીકર રાખશો નહી? આજ હું તેજ કામ કરવાની છું, એમ કહી માલણ ઘેર આવી. તેનો ધણી કહે કે રાંડ આટલી બધી વાર કેમ થઈ? તે વારે માલણે પૈસો આવેજ દેખાડયો એટલે માળીભાઈ તો રાજી થઈ કહે કે હવે હું તને કદી કંઈ નહી કહું ને હવે તારી નજરમાં આવે તો કોઈ રૂપીયાનો કુટયો અને પૈસાનો તર હોય તેની દોસ્તી કરીને આપણે ઘેર તેડી લાવજે, અને તેને ખાઈને ખોખું કરીશું માળીની એવી રજા મળી, તેથી માલણ તો તેજ વખતે બેડું લઈને નદી ઉપર આવીને સદેવંતને જોઈ નખરાં કરવા લાગી. સદેવંત વીચાર કરે છે કે આ બધું ગામ આવું છે કે શું? પણ જેના સારૂં આપણે અહીયાં આવ્યાછીએ તેનો મેળાપ કેમ થાય? જો ઘોડો ના હોતતો હું એકલો ગામમાં ગમે ત્યાં ફરીને

ખબર કહાડત, એવી રીતનો વીચાર કરે છે, એટલામાં માળણ પાસે આવીને પુછે છે.

કીયારે દેશના તમે રાજવીને, વળી કિયાંરે તમારાં ગામ;
શારે કારણ તમે આવીરે, વળી શું છે તમારે કામ. ૬

હે મહારાજ! તમે કયા દેશના રાજા છો ને અહીંયાં શા કામે આવવું પડયું છે? માળણનાં આવાં વચન સાંભળી સદેવંત કહે છે.

નથીરે અમે રાજવીને, વળી છેટે અમારાંરે ગામ;
આવ્યા છીએ પરદેશમાંરે, ભુંડી ચાકર રહ્યાનુંરે કામ.

હે બાઈ! અમે રાજા નથી પણ પરદેશમાં ચાકરી કરવા આવ્યા છીએ. તે સાંભળી માળણ કહે છે.

ચાકર જોગ નથી સાહીબાને, વળી સો સો નોકર તમ ઘરહોય;
આવ્યા છો કુળવંતીને કારણેને, વળી અસત્ય વચન શું કહોય.

હે મહારાજ! તમે ચાકર જોગ નથી ને તમે જે કારણે આવ્યા છો તે હું જાણું છું આવા માળણનાં વચન સાંભળી સદેવંતને ખાત્રી થઈ કે નકી એણે મોકલેલી, પણ એનું નામ એની પાસે કેવરાવું? પહેલું કહીશ તો પછી એ નહી હોય ત્યારે ફજેતી થશે માટે તેનેજ પુંછું? એમ કહી કહે છે.

સોહલો.

કોણ નગરમાં રાજા રાજ કરે, અને કોની કોની હવાઈ ફરે;
તારા શહેરમાં સુખીયાં કોણ કોણ છે, તે વાત મુજ આગળ કહો.

હે બાઈ! આ નગરમાં કોણ રાજા રાજ્ય કરે છે ને કોની હવાઈએ ફરે છે? તારા શહેરમાં સુખીયાં દુઃખીયાં કોણ છે તે મને કહે? માળણ સદેવંતનું કહેવું સાંભળીને કહે છે.

રાજા વીરમદે રાજ કરે ને પૃથુરાજની હુવાઇ ફરે;

એક દુઃખીયારી રૂપાશાની નાર, તેના તમે લાગોછો શણગાર.

હે મહારાજ ! આ ગામમાં વીરમદે રાજા રાજ્ય કરે છે ને પૃથુરાજની દવાઈ ફરે છે. દુઃખીયારામાં એક રૂપાશા શેઠની સ્ત્રી સાવળીંગા છે ને તેના તમે પરમપ્રીય છો આવાં માળણનાં વચન સાંભળી સદેવંત હસી પડયો ને કહે છે કે હવે તું મને તારે ઘેર લેઇ જા ? પ્રથમ તો મારા મનમાં એવું આવ્યું હતું કે હમણાં એક આવી હતી તેવીજ તું હઇશ, પણ હવેથી તને મારી બેન ગણીશ.

તુંને આજથી મારી બેન ગણું, ને તારા સાસરીયામાં વડાઇજ કરૂં;
નવું પેહેરાવું દક્ષણનું ચીર. કરી લે મને વાલેસરી વીર.

માળણ સદેવંતને કહે છે કે મારે તો ચીર જોઇતું નથી, પણ એક વચન આપો ! ત્યારે સદેવંતે વચન આપ્યું, માળણ કહે કે જે હમણાં સ્ત્રી આવી હતી તેને તમારે પરણવી પડશે. સદેવંત કહે કે એ વાત કરવી નહી ? માળણ કહે કે ત્યારે તમે સાચાબોલા નથી ! સદેવંત કહે એક વખત મને સાવળીંગા મળે તે પછી એને પરણીશ માળણ કહે કે તમે ગમે ત્યારે પરણજો પણ એને પરણશો તો તમારૂં ક્ષેમ થશે કેમકે એ રાજાની કુંવરી છે ને તમે તેની ઓથે જશો તોજ સાવળીંગા મળશે નહી તો મહારાજ તમારી ને સાવળીંગાની વલે કરશે પછી માળણ સદેવંતને લેઇ પોતે અગાડી ને રાજા પછાડી એવી રીતે ઘેર આવે છે. ત્યારે પોળના લોકો સદેવંતને પુછે છે કે ભાઈ તમે કોણ છો ? ત્યારે સદેવંત તેમને જવાબ દે છે.

અમે જાતના સોદાગર છીએ, આ બાઇના પીયરમાં રહીએ;
મારે એને ફુઈઆ કાળજ છે, ને તે માટે મને ભાઈ ભાઇ કહે.

સદેવંત આવી રીતે તે લોકોને જવાબ આપતો માળણની પાછળ પાછળ તેને ઘેર ગયો; માળણે નાહાવા સારૂ ઉનું પાણી કરી નવરાવ્યો ને રસોઇ તેયાર કરાવી કહ્યું કે મહારાજ ! જમવા ચાલો ! ત્યારે સદેવંત કહે કે હું તો તેને નજરે જોઇશ ત્યારે અન્નપાણી

ભેખ, નહી તો થેનાર નહીં. માળણ કહે મહારાજ તમે જમો તો ખરા એને તો જોગી થશો ત્યારે દેખશો. પછી સદેવંત કહે કે જોગી થઈ એને જોઇ આવું પછી જમીશ ? માળણ કહે કે એમ કરો ! પછી સદેવંતે પોતાના શરીર ઉપર ભભૂત ચડાવી દીધી ને માથાનાં વાળ છુટા મુકી હાથમાં ઝોળી ઝંડો લેઇ પોતે અબધુત બની તઇયાર થયા. પછી માળણ કહે છે કે તમે તેના મહેલ આગળ બે-ફીકરથી જજો. કોઇ તમને રોકશે નહી, કેમકે તમારે સારૂ તો એ સદાવ્રત આપવાનું માંડી બેઠી છે. માળણનું વચન સાંભળી પોતે શેહેર ભણી ચાલ્યા.

ચોપાઇ.

છુટે કેશે રાય, નગરમાં ચાલીયા;
ભભુત ઝોળી હાથ, આવે હાથ ઝાલીયા.
અદભુતવાળા અતીત, નગરમાં ચાલીયા;
સારા શેહેરના લોક, ચાકરે ચઢાવીયા.

જ્યારે સદેવંત આવા ડોળથી સાવળીંગાના મેહેલ આગળ સોનેરીયા ચોકમાં જઇ અલેખ જગાવીયો અને સદેવંતનો અવાજ સાંભળી સાવળીંગા વિચાર કરે છે.

એ તો મારો સ્વામ, તે તો નિશ્ચે કરી જાણીએ;
આવોને કરીએ એકાંત, સાકરો તો વેંચાએ.

જ્યાં સાવળીંગા જરૂખે આવી જુએ છે તો સદેવંત દીઠા. પછી ખુશી થઇ રાજાને કહે છે.

દોહરો.

પગરે પ્રમાણે પહેરી ચાખડીને, રાજા છુટે મેલ્યા કેશ;
સુણ સુણ રાય સદેવંતરે, તેં તો ભલો ભજાવ્યો વેશ.

હે મહારાજ! તમે મારા કહ્યા પ્રમાણે બરોબર જોગીનો વેશ

સજ્યા છે. પછી સદેવંત સાવળીંગાને શણગાર સજેલા જોઇ કહેછે.

આરે રૂપ જોને આગળીરે, તારા તનમાં જોને નથી ટેક;
સુણ સુણ રાણીસાવળીંગારે, તેંતો ભલો બગાડયોમારોભેખ.

ચોપાઇ.

સજ્યા છે સોળ શણગાર, વળી પાડયાં છે પટીયાં;
જોયાં પ્રીતોનાં પરીખાણ, છુટી હોય લટીયાં,

હે સ્ત્રી ! તેં તો મારા ભેખને એબ લગાડી, કેમકે જો મેં જોગીનો વેશ લીધો તો તારે મારી માફક દીલગીરીમાં રહેવું જોઇતું હતું. પણ તેં તો શણગાર સજીને વળી પટીયાં પાડયાં છે, માટે જો સાચી પ્રીત હોય તો છુટાં રાખવાં જોઇએ, આવાં સદેવંતનાં વચન સાંભળીને સાવળીંગા કહે છે.

સજ્યા છે મેં લોકલાજને કાજ, પાડયાં પટીયાં;
હઇડામાં ઝાઝી છે હામ, છુટાં છે લટીયાં.

હે મહારાજ ! મેં તો ઉપરથી લોકોને દેખાડવા સારૂ શણગાર સજ્યો છે ને પટીયાં પાડયાં છે, પણ મારા હઇયામાં તો છુટેલાંજ છે એવી વાત કરે છે, એટલામાં એની નણંદ લીલાવતી આવીને કહે છે કે જમવાની વખત થઇ છે ને તમે કેમ બેસી રહ્યાં છો. સાવળીંગા લીલાવતીને જોઇ મનમાં (વળી આ પાપ ક્યાંથી આવ્યું) હવે રાજા સાથે વાત થશે નહીં ને વરસાદ આવવા માંડયો, માટે તેને લોટ આપવાનું બાનુ કરી હેઠે જઇ વાત કરી આવું એવું ધારી નણંદને કહે છે.

સોહલો.

મહુલો વરસે કાળી ધાર, બાળુડા જોગી ઉભો છે દ્વાર;
બાળો જોગી બહારભીંજે, તેને કહોતો બાઇઅમેભીક્ષાદીજે.

હે બાઇ ! આ જોગી બહાર પલળે છે તેને કહો તો ભીક્ષા

આપી આવું, લીલાવતી જોગીનું નામ સાંભળી ઝરૂખે જુવે છે તો કોઇ મહાતેજસ્વી રાજ્યઅંશ જેવો દીઠો.

કવીત.

તારેકી જોતામાં ચંદ્ર છુપે નહી, રવી છુપે નહી બાદલ છાયા;
રાડ પડે રજપુત છુપે નહિ, દાતા છુપે નહી ઘર મગન આયા.
ચંચલ નારીકી નેન છુપે નહી, પ્રીત છુપે નહી પીઠ દેખાયા;
કવી ગગ કહે સુણુ શાહ અકબર, કર્મ છુપે નહી ભભુત લગાયા.

પછી લીલાવતીએ મનમા ઓળખ્યો કે મને એવા પીયરમાં ધકો માર્યો હતો એવો છે, એવું ધારી રોશ કરી સાવળીંગાને કહે છે.

સોહલો

બાળો નથી એ છે બાવન વીર, ને ઉતારે બહુ એ તમારાં ચીર;
જો બન્યો છે દીલે લાંઠ, ને એવા તો લંગોટા ફરે સોને સાઠ.

હે ભાભી ! તમે તો જાણતાં હશો કે કોક જોગી છે પણ આતો કોક ઠગ છે. સાવળીંગા કહે કે આપણે શું ? ગમે તે હોય આપણે તો તેને અભ્યાગત જાણીને આપવું છે. આવું સાંભળી લીલાવતીને રીશ ચઢી ને સિપાઇને બોલાવીને કહ્યું કે આ જોગીને મારી કહાડો ને હવેથી કોઇ પણ ભીખારીને અંદર આવવા દેશો નહી પછી સીપાઇએ સદેવતને ધક્કા મારીને કહાડયો. હવે સદેવત સાવળીંગાના ઉપર ક્રોધ કરીને કહે છે કે રાંડે મને ધક્કા મરાવ્યા. પછી માળણની પાસ જઇ બધી હકીકત કહી. માળણ કહે કે ભાઇ તું જમી લે ને હું તેની પાસે જઇ તને કાલે મળે એવો બંદોબસ્ત કરી આપીશ. પછી સદેવંતે ખાધું. હવે માળણ ફુલ લેઇ સાવળીંગાના મહેલે ગઇ. સાવળીંગાએ માળણને જોઇ તેના ખોળામાં માથુ મુકી ધ્રુશકે રોવા બેઠી, અને કહ્યું કે મારી નણદે એમને કહાડી મુકાવ્યા અને સીપાઇને હુકમ કર્યો કે હવેથી કોઇ ભીખારી પેસવા દેવો.

નહીં ! માળણ કહે કે તું શીદને ચીંતા કરે છે, એવાતો સો ઉપાય કરી તારાં મહેલમાં મોકલીશ. સાવળીંગા કહે કે એ વાત ખરી પણ મેં શેઠને સાત દીવસનો વાયદો કર્યો હતો, તે સાત દીવસ આજ પુરા થશે, માટે કેમ કરવું ? હવે તો કાંઇ ઉપાય ખોળ નહીં'તો મરવું પડશે ! તે સાંભળી માળણ કહે કે તું એમ કરજે કે શેઠ તારી પાસે આવે તેવારે કહેજે કે મેં સાત દીવસનો નીયમ લીધો હતો, પણ હવે મારી આગલી હુંશ પુરી કરો કે આપણે બાગમાં ઉજાણી જઈએ ત્યાં સોગઠાં બાજી રમી જમીને ઘેર આવ્યા પછી તમે કહેશો તેમ કરીશું પછી શેઠને કેફ ખવરાવીને બાગમાં સુતો મુકીને હું અને સદેવંત બાગની પાછળ બેસીશું તે પછી તું મારી પાસે આવજે એટલે સરવે ઉપાય કરીશું. હવે માળણના કહ્યા પ્રમાણે સાવળીંગાએ શેઠને કહ્યું. પછી શેઠે પણ મોહને લીધે હા કહી, બીજે દીવસે શેઠ એક બે ચાકર અને સાવળીંગાને સાથે લેઇને બાગમા ગયા છે. હવે રસોઇયો રસોઈ કરે છે ને શેઠ તથા સાવળીંગા બાજી ખેલે છે તેમાં સાવળીંગા દોહરા બોલતી જાય છે ને સદેવંત બાગની પાછળ બેઠા છે તે સાંભળે છે.

દોહરા.

સાવધાન થઈ સાંભળેને, વળી બેઠા બેઠારે જોને બહાર.
તમ કારણ અમે આવ્યું ને. વળી પડ પાસા પોબાર.

ચોપાઇ.

સાંભળ મારૂ વેણ, તું મનમાં સાચું ધાર;
જેમ બને તેમ જલદી કરો, પડ પાસા પોબાર.

તે સાંભળી સાવળીંગા કહે છે.

દોહરો.

હવે ઉતાવળ મત કરો ને, વળી ઝાઝી નથી કાંઇ વાર,

દૈવ જોગે મેળો થશે ને, વળી પડ પાસા પોબાર.

એવું સાંભળી સદેવંત કહે છે.

દેહેરૂં દીઠું જોને દેવનું ને, વળી દરશન કરવા રે જાય;
દરશન તો પરશન નહી ને, વળી પડ પાસા પોબાર.
હંશ ગયો સરોવર વીશે ને, વળી અમરીત દીઠું સાર,
દીઠું પણ ચાખ્યું નહી ને, વળી પડ પાસા પોબાર.

એવી રીતનું બંનેનું સામસામું બોલવું સાંભળીને શેઠ કહેછે કે એ કોણ બોલે છે? એટલે સાવળીંગા કહે છે કે આ બાગનો દેવ છે તે અદ્રષ્ટ થઇને બોલે છે પણ તે આપણને વીઘન કરશે, માટે તમે કાંઈ ડરશો નહી. લ્યો આ ગોળી મારી પાસે છે તે ખાઓ એટલે કાંઇ બીક લાગશે નહી. આ ગોળી મારા બાપને ઘેરથી એક વીધાના બળવાન પાસેથી મંગાવીને લાવી છું તે ખાય તો કોઇ ભુત પલીતથી બીહે નહી, એમ કહીને બાલણની આપેલી કેફની ગોળી આપી, તે શેઠ ખાધી એટલે થોડીવારમાં બભાન થઇને ઉંઘવા લાગ્યા. પછી સાવળીંગા દીશાએ જવાનું બાનું કરીને સદેવંત પાસે ગઇ ને શેઠ તો પડી રહ્યા. પછી સદેવંત ને સાવળીંગા બેને માલણ તે રાજાની કુંવરી કનકાવતી પાસે તેડી ગઈ, રાજાને આવતો જોઇને સાવળીંગાને અને રાજાને પલંગ ઉપર બેસાર્યાં. પછી ત્રણે જણ વાતો કરવા લાગ્યા. હવે સદેવંતની હુશીઆરી જોવાને કનકાવતી સમશા પુછે છે

સોંઘામાં સોંઘું કશું ને રાજા, વહાલામાં વહાલું શું હોય,
દેખતામાં દેખતો કીયોને, રાજા અંધામાં અંધ જોને કોય.
વૃદ્ધમાં શું હસવાપણું ને, રાજા કીયા ગાયનમાં ગુણ,
અતી સુખ શેમાં કહ્યું ને, વળી સુખે સુવેરે નહી કુણ.

સંભળી સદેવંત કનકાવતીને ઉતર આપે છે.

રાજા કહે રાણી સાંભળોને, વળી પુછયો તેનોરે પાર;
અકલ નથીરે કાંઇ એવડીરે, રાણી રાખજો તમે મારો ભાર.
સોંધું જે મફત મળેને, વળી જીવથી વહાલું નહી કોય;
જ્ઞાની આંખે દેખ તો ને, વળી અજ્ઞાની અંધજ હોય.
હસવી ખૂબની વરણાગીને, વળી ગુણ હરી ગાયન માંય;
સુખ અતી સંતોષમાં ને, વળી કલજુગથી સુખે ન સુવાય.

હે રાણી તમે પુછયું તેનો આ જવાબ, તે સાંભળી કનકાવતી ફરી પુછે છે ને સદેવંત ઉતર આપે છે.

માય વીયાણી આંદરે ને, રાજા વાછરું વાડારે માંય;
સોનારી જુલે પારણે ને, તેનાં છોરૂડાં લશકર માંય.
શુરો રણ સંગ્રામે ચડે ને, વળી શસ્ત્ર તે બાંધે સાર;
બંદુક ગોળી જામગીરીરે, રાણી પુછયાનો તેતો પાર.
પછી પણ ભાગી નહી, ને વળી કડકા થયા બે ચાર;
વગર પાંખે ઉડી ગઇ ને, રાજા તેનો કરોને વીચાર,
ભોળી પુરૂષને ભાવતી ને, રુંડી જગત વીશરામ જેહ;
સુર્ય પછી ચંદ્ર ભોગવેરે, રાણી રાત કહી તમે તેહ.
લંક લપેટણ સીતા હરણ રાજા, નહીરે લંકાપતીરાય;
જીસકારણ કઉરવ હણયાને, તમેસુલવી મંગાવો મારા નાવ.
સઉથી સરસ વખણાય છે, રાણી અલકાપરી માલ હીર,
રાણી પુછો પ્રેમથીરે એ તો કામની ઓઢણ ચીર.
અંગ કાળુને દાંત ઉજળા, ને વળી ચાલે ધીમર ચાલ,
સાસુ વહુને દીકરીરે, એ તો ત્રણેનો એક ભરથાર.

સોળ સજે કામની ને, તેમાં રૂડેરો એ શણુગાર;
ગજદંત ચુડા દીપતોરે, તે કામની કર શોભે સાર.
સોપારી જેવડુ સોરંગડુને, વળી તલનો ત્રીજો ભાગ;
એ સારંગડે બે રત્ન જડયાં એક ધરતીને બીજુ આભ.
નગરમાં જોને નાગી ફરેને, વળી વનમાં પહેરે જોને ચીરઃ
તે માંહેના ફળલાવજો, મારી સગીરે નણંદના વીર.

હે રાણી! પુછવાની ઇચ્છા હોય તો પુછો? કનકાવતી રાજાનું વચન સાંભળી ખુશી થઇ અને વહાણાનું પહોર થયું એટલે પોતાના પીતાની પાસે જઈ કહે કે પીતા! જે હું જળદેવતીને ઇચ્છવર વરવાને રોજ આગર બેઠીયાં પુજતી હતી તેથી મને મારી મરજી પ્રમાણે વર મળ્યો છે વીરમદે રાજા કહે છે કે કોણ છે? કનકાવતી કહે કે રાજા સાલીવાનના કુંવર જે સદેવંત આપણા નગરમાં આવ્યોછે તે છે રાજા કહે કે અહીયા તેને એકલો આવવાનું શું કારણ છે? કનકાવતી કહે કે તેના શહેરમા નગરશેઠની કુંવરી સાવળી કરીને આપણા ગામના રૂપાશા શેઠ પરણીને લાવ્યા કહે છે પણ તે પરણી નથી? કેમકે તે કુંવારી હતી તે વખતથી સદેવતને વરી ચુકી હતી, તેથી કપટથી એક દાસી સાથે પરણાવ્યો હતો, ત્યારે પણ પછી સદેવંતને અને તેને મેળાપ થયો નહી તેથી તેને રૂપાશા અહી લાવ્યા હતા પણ હાલમાં તે સદેવંત પાસે આવી છે ને આપણા મેહેલમાં તેમને મેં બેસાર્યાં છે, માટે મને પણ તેમની સાથે પરણાવો? હું પણ મનની સાથે સદેવંતને વરી ચુકી છું પછી રાજાએ તે વાત કબુલ કરી પણ સાવળીગા પરણી નથી તે વાતની ખાતરી કરવાને રૂપાશા શેઠને બોલાવીને પુછ્યું. ત્યારે તે કહે કે હું પરણ્યો છું સાવળીગા કહે કે તમે દાસીની સાથે પરણ્યા છો, અને ના પરણ્યા હોય તો દેવજી ગોરને બોલાવો તે પુછો તે બધું કહેશે? પછી રાજાએ શેઠને કહ્યું કે કેમ કરવું છે? શેઠે વિચાર્યું કે જેનું દીલ મારા ઉપર

બીલકુલ નથી તેમ છતાં ઘેર આવવાની નથી ને જબરજસ્તીથી તેડી જઇશ તો આખર મોતની નીશાની છે. જોને એક વાર તો ઝેર ખવરાવીને ગઈ. ને બીજે દહાડે માલુમ પડી; માટે જવાશે ? વળી બીજી પરણાશું ? એમ ધારી શેઠ કહે કે એની ખુશીમાં આવે તેમ કરે તેમાં મારી કાંઇ અડચણ નથી એમ કહેવાથી રાજાએ જાણ્યું કે આ કુંવારીજ છે. પછી રાજાએ પોતાની કનકાવતી કુંવરીને તથા સાવળીંગા બંનેને પરણાવવા માટે ઘડીયાં લગન લીધા ને પોતે ચોરી બાંધીને પરણાવી. પછી રાજાએ એક મહેલ તેમને રહેવા સારૂ જુદો આપ્યો તે મહેલમાં બંને સ્ત્રીઓની સાથે સદેવંત ખુબ રંગભોગ કરતાં કેટલાએક દીવસ થયા, પછી સાવળીંગા કહે કે હે સ્વામી આપણે હવેતો આપણા શહેરમાં જઇએ તો ઠીક, એવું સાભળી સદેવંતે રાજા વીરમદેની પાસે રજા માગી કે હવે અમને અમારે દેશ વીદાય કરો. પછી રાજાએ તેમને ઘોડા. હાથી. ગાડીઓ વીગેરે લોકો દાન ધન આપીને વીદાય કર્યા તે વખતે જાચક ભાટ વીગેરે લોકોને દાન લેવાને સદેવંતની પાસે આવ્યા છે તે લોકો તરેહ તરેહના સવૈયા તથા સદેવંતને ખુશી કરે છે તે નીચે મુજબ—

કુંડળીઆ.

કહે દીન દરવેશ, હુકમ બીન પાંદ અલંદા;
કરણહાર કીરતાર, તુંહી કયા કરેગી બંદા.
બંદા બાજી જુઠા હે, મત સચ્ચી કર સાન;
કહાં બીરબલ ગંગ હે, કહાં અકબરખાન.
કહાં અકબરખાંન, ભલુકી રહે ભલાઇ;
રૂવે સગત દે, કહિ ઉઠ ચલના ભાઇ.
બંદા બહોત ન ફુલીએ, ખુદા ખમેગા નહી;
જોર જુલમ ન કિજીએ, મરત લોકકે માંહી.

મરત લોકકે માંહી, તુજરબા તુરત બતાવે;
જે નર કરે ગુમાન, તેહી નર ખતા ખાવે.
કહે દીન દરવેશ, સમજલે ગાફલ બંદા;
ખુદા ખમેગા નહી, બહોત મત કુદીએ બંદા.
કલજુગ અબે રાજ્યમે, આયો અંધારો ઘોર;
ચોર કરે કોટવાલકું, ઉલટા દંડે ચોર.
ઉલટો દંડે ચોર, જોર કોટવાલ ન ચાલે;
સાબા જીન વજીર, લાંચ લઇ અન્યા ઘાલે.
કહે દીન દરવેશ, ધરમકો રહે ન પાયો.
ગરીબ માર્યો જાય, રાજ્ય કલજુગકો આયો;
પવઇશકે શહેરમે, પાતરે કરી દુકાન;
તેલ જલાયા ગાંડકા, કણુ ન પામી માન.
કણુ ન પામી માન, પાતર દીલમે ખુબ રોઇ;
એ ભડવેકે શહેરમાં, નીરત આપની ખોઇ.
કહે દીન દરવેશ, લેખ ભવઇયાકા;
તું ના સમજી નાર, શહેર હે પવઇયાકા.

દોહરો.

પુરૂષ—સુખ કારણ સાયર તજો, અગર બંમકો હેત;
લટકતુ પણ પહોંચત નહી, પલક પલક જીવ લેત.
સ્ત્રી—રહો રહો મોતી છીપકે, તું કયું કરતા હીર;
જીસકે દરપત જો રખે, જીસકે સાનસોં મનહ તીર.

હાથીને કહે છે.

હદીસર નેરે શીર બશે, રણ કહાકેન શુર;
તીન લોક થાપન કરે, સુ કયું ઠારત ધુર.

જબાબ-હદીશર તો સરપણ ભયા, દંત બાજ કીયો મુંડ;
ગજ ચાલ લે ગઇ પદમણી, શીરપર ડારત ધુર.

દુર પડકું મેરી આંખકું, રકમ કચ્ચ હો જાટ;
કથા કરું વેરી નેણકું, મન પહેલા મીલ જાય;

નેણ તું દીસે પાપીઆ, થ.ય રૂદનકો વાશ;
જેતી દેખન સખીયા, તે શું બાંધન આશ.

નેણ પદારથ નેણ રસ, નેણે નેણ મીલંત;
અજાણ્યાકી પ્રીતડી, પહેલાં નેણ કરત.

નેણ મારે તો નેહ કરે, નીતો તારાં નેણ નીવાર;
મેં હરણ તું પારધી, મને બોન બાણ મત માર.

કવીત.

કાજલકી કાલી રેખ, દાંતુમે બીરાજે મેખ;
કરમકા એહા લેખ, દેવરકું ધાઇયે.

ચલતી ગજકી ચાલ, મૃગોનેની ઝાલઝમાલ;
કેસર ગુલાલ ફુલ, પુજનકું ધાઇયે.

ચંદ્રજળ પહેર ચીર, નીલજાતો દીશે નીર;
એસી તો સ્વરૂપ રૂપ, રંભા હેલી આઇ હે.

કેત હેં કતકસેન, કોકીલાસે બોલે બોલ;
હમશે નહી બોલે તોભી, વામકી દુવાઇ હે.

કુપાત્રકી પ્રીત કેશી, ખાત બીન ખેતી જેશી;
મહોબત માન કશી, વાકુ ચીન્હ જાણીએ.
મુછ બીન મરદ કેશે, સુધ બીન નાર જેશે;
ફોજ બીન તોપ કેશે, હોદ્દા બીન હુસન જેશે.

દોલત બીન દાન દે, વકુ દેવ કરી માનીયે.
કેત હે ફકીરદીન માનસકો તોલ, એક બોલમાં પીછાણીયે,
કેશ દીયે શીર શોભકે કારણ, નેણ દીયે જુગ દેખનકું;
કાન દીયા કુજ બાત સુનાવત, નાક દીયા કુછ બાસનકુ
હાથ દીયે કુછ દાનકે કારણ, પાઉ દીયે પંથ ચાલનકું;
કવી ગંગ કહે સુનુ શાહઅકબર, પેટદીયા પત ખોવનકું. ૧
ભુખ કુલીન કરે અકુલી નર, ભુખ બરોબર ભીખ મગાવે
નીચકી ચાકરી ભુખ કરાવે, નીરમળ વંશકુ મેલ લગાવે;
ભુખ ભમાવે ત્રિદેશ વિપદમાં, દિન દુઃખી સમ તુચ્છકહાવે
કવીગંગ કહેભુખસમ નહીદુઃખ, પાપણીભુખ અભક્ષકરાવે.
જોગીયા સોધી કલંદર તાપસ, એહી ઢંગ રેખમારે કછોટી,
વિર સુદર મુસાફર જંગમ, ચખવાહિ મગ માટી બાટી,
જોગી જપે જપે નિરંતર થાકી, ફિરત હે જગમે મોટી.
લોકો હે ઉસદાસ નીરંતર, રોટી બીના સબબાત હે ખોટી.

હવે જે જાચક તથા ભાટ વગેરે જે લોકો દાન લેવા આવ્યા હતા, તે લોકોએ ઉપર લખેલા દોહરા ને છપ્પા વગેરે ગાઇ સંભળાવી સદેવંતને ખુશી કર્યા, તેથી સદેવંતે તેમને રૂપીઆ વગેરે ખુબ દાન આપ્યું પછી પોતાને ઘેર જવાને તેણે રથ ચાલતો કર્યો.

સ્ત્રીઓ કનકાવતી ને સાવળીંગા તથા સહેવંત એ ત્રણે એક રથમાં બેઠાં અને બીજા સ્વારો, હાથી તથા ઘોડાતણી ગાડીઓમાં બેસીને બીજે દીવસે સદેવંત પોતાના બાપના ગામની ભાગોળે આવીને પોતાના બાપને સરવે હકીકત સાથે ખબર મોકલી, જેથી રાજા શાલીવાહન થોડા ગુસ્સે થઈ વીચાર કર્યો કે મારે એકજ કુંવર છે, માટે તેની મરજી પ્રમાણે ચાલવું. એમ ધારી સદેવંતના સામા ગયા, ને પોતાને મેહેલે તેડી લાવી સદેવંતની માતાએ બે સ્ત્રીઓને તથા સદેવંતને હરખભેર પોંખી લીધા.

ધીધી વાગ્યા ઢોલ, શેહેર પોતાને આવીયા,
આવ્યા મહેલની માંહ્ય, મોતીડે વધાવીયા,
ગરીબ ગરબાના કોય, દુઃખ સરવેના કાપીયા,
સરવે રાણી શીર મોડ, સાવળીંગા પાટોધર થાપીયા.
થડ થડ થડકે કોય, કવિશ્વર એમ કહી ગયા,
સાખા બાંધી શાલીવાહન, નામતો અમર રહી ગયાં.
આઠ જન્મની વાત આ વાંચો સ્નેહ સહીત;
પણ સુનીતિને વશ રહે તે પુરો પંડીત.

સમાપ્ત.